

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

12

ROČNÍK 26 (LIII)
PRAHA
PROSINEC
1980
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Vědecký časopis ZEMĚDELSKÁ EKONOMIKA

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), doc. ing. Milan Brannický, CSc., ing. Emil Divil, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Piť, DrSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1980

Vědecký časopis ZEMĚDELSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

Научный журнал ЗЕМЕДЕЛЬСКАЯ ЭКОНОМИКА публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства и пищевой промышленности. Издает Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

The scientific journal ZEMĚDELSKÁ EKONOMIKA publishes studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics and the economics of food — production industry. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDELSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiet der Ökonomie der Landwirtschaft und Nahrungsmittelindustrie. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Information der Landwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

Zahraniční obchod výrobky ZPoK byl ve vyspělých kapitalistických státech v letech 1973—1975 následujících po cenové explozi a hospodářské krizi ovlivňován i nadále vývojem všeobecné konjunktury a do určité míry i prvky spekulace na trhu některých burzovních artiklů (káva, kakaové boby, sója). Tempo hospodářského růstu bylo značně zpomalené, nestabilní a velice diferencované v jednotlivých vyspělých kapitalistických zemích. Zatímco se např. v USA tempo hospodářské aktivity zpomaluje, vykazuje již náznaky větší dynamiky tempa růstu v zemích dosud stagnujících, např. ve Velké Británii.

VÝVOJ ZAHRANIČNÍHO OBCHODU ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÝMI VÝROBKÝ VYSPĚLÝCH KAPITALISTICKÝCH STÁTŮ

Při sledování vývoje hodnoty zahraničního obchodu výrobky ZPoK na kapitalistickém trhu jsme nuceni brát v úvahu dosud velmi silný vliv inflace, který se ve větší nebo menší míře promítá do cen a tedy i do hodnoty zahraničního obchodu, mezi jiným také do hodnoty zahraničního obchodu výrobky ZPoK (tab. I). Proto také postavení výrobků ZPoK v zahraničním obchodě vyspělých kapitalistických států je silně ovlivňováno — hlavně v posledních letech — inflací a vůbec růstem cen, který se u výrobků

I. Postavení zemědělsko-potravinářských výrobků v zahraničním obchodě vyspělých kapitalistických států (VKS) — podíly v % z hodnoty v běžných cenách FOB

	1960	1965	1970	1973	1974	1975	1976	1977
Potraviny vývoz	13,9	13,8	10,8	12,3	10,9	11,5	10,8	10,2
Výrobky ZPoK vývoz	21,4	17,8	13,4	15,5	13,8	13,7	13,0	12,5
Potraviny dovoz	19,1	16,9	13,4	13,5	10,7	11,8	11,3	11,1
Výrobky ZPoK dovoz	29,8	22,2	16,7	17,0	13,7	14,3	13,8	13,3

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, OSN

II. Srovnání průměrných ročních temp růstu zahraničního obchodu VKS v %

	Mezinár. obchod celkem	Potravi- ny, živá zvířata, nápoje, tabák	Výrobky ZPoK (0+1)+ 22	Minerál. paliva a příbuzné materiá- ly	Chemiká- lie	Průmysl. zboží a různé hotové výrobky	Stroje a dopravní prostřed- ky
	0—9	0+1	+26+4	+26+3	5	6+8	7
VKS vývoz	13,5	11,4	9,9	14,9	14,9	12,7	15,6
dovoz	1,40	10,5	8,7	19,9	15,5	13,6	16,2

Pramen: Monthly Bulletin of statistics, OSN

ZPoK neprojevil tak výrazně jako u strojů a spotřebního zboží a samozřejmě u paliv (tab. II).

Srovnáváme-li odděleně jednak podíl potravin, jednak vcelku podíl výrobků ZPoK na celkovém zahraničním obchodě vyspělých kapitalistických států, zjišťujeme, že ve vývozu i v dovozu klesal v letech 1960—1977 rychleji podíl výrobků ZPoK než podíl potravin. Podíl vývozu potravin zaznamenal relativně malý pokles z 13,9 % v roce 1960 asi na 10,2 % v roce 1977 a podíl dovozu potravin klesl v těchto letech z 19,1 na 11,1 %. Naproti tomu se výrazně snížil podíl vývozu výrobků ZPoK z 21,4 na 12,5 % a dovozu z 29,8 na 13,3 %. Příčina je nepochybně ve skutečnosti, že ceny potravin rostly ve sledovaném období rychleji než ceny průmyslových surovin zemědělského původu. Podle indexu OSN se ceny potravin zvýšily během let 1950—1977 zhruba 2,5krát, kdežto ceny průmyslových surovin zemědělského původu pouze asi na dvojnásobek. Přitom ceny hotových výrobků (stroje, zařízení, spotřební zboží) vzrostly v této době asi na trojnásobek a ceny paliv téměř na sedminásobek.

Tomu odpovídají také průměrná roční tempa hodnoty vývozu a dovozu vyspělých kapitalistických států, pokud jde o jednotlivé skupiny výrobků. V letech 1961—1977 zaznamenala nejnižší tempa růstu skupina výrobků ZPoK, tj. ve vývozu 9,9 a v dovozu 8,7 %. Skupina potravin již vykazovala v tomto období poněkud vyšší přírůstky, tj. ve vývozu 11,4 a v dovozu 10,5 %, přesto však nedosahovala dynamiky růstu zahraničního obchodu v ostatních odvětvích.

Slábnoucí postavení zemědělského a potravinářského sektoru v zahraničním obchodě vyspělých kapitalistických států je ovšem pouze relativním jevem, vyvolaným kromě různých účinků inflačních vlivů do značné míry prohlubující se mezinárodní dělbu práce, rozšiřujícím se sortimentem a objemem směňované produkce zpracovatelského průmyslu, vysokými cenami paliv a antiimportní zemědělskou politikou řady dovozních států a jejich snahou po dosažení maximální míry soběstačnosti v potravinách. Tento vývoj je zcela v souladu s pokračující přeměnou forem směny v zahraničním obchodě průmyslově vyspělých států, tj. pomalý přechod od formy směny „ke krytí potřeby“, charakteristický pro mezinárodní obchod před druhou světovou válkou (= směna převážně potravin a surovin za hotové výrobky), k formě směny „k obohacení spo-

tržebního sortimentu“, tj. v rostoucí míře směna hotových výrobků za hotové výrobky.

Postavení vyspělých kapitalistických států v zahraničním obchodě výrobky ZPoK, měřené podílem na světovém vývozu těchto výrobků, se ve sledované době 1960—1977 spíše upevnilo a vykazovalo relativně pozitivní tendence (tab. III).

III. Podíly vyspělých kapitalistických států na světovém vývozu a dovozu potravin a výrobků ZPoK v %

Rok	Podíly na vývozu		Podíly na dovozu	
	potraviny	výrobky ZPoK	potraviny	výrobky ZPoK
1960	53,1	53,2	69,7	70,8
1965	57,1	56,5	68,9	69,6
1970	58,9	58,5	72,1	71,6
1971	61,4	60,7	71,9	71,1
1972	62,6	61,6	72,7	72,2
1973	64,5	64,2	70,6	70,8
1974	62,2	62,1	66,7	67,2
1975	63,5	62,8	65,0	65,3
1976	61,6	61,2	67,4	67,3
1977	61,6	61,5	70,8	68,6

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, OSN

Podíly na vývozu potravin i výrobků ZPoK se pohybovaly v letech 1960—1977 zhruba na úrovni 53—65 % s tendencí spíše vzestupnou a podíly na jejich dovozu na úrovni 65—73 % s tendencí k určité stabilizaci, dané vysokou úrovní spotřeby v této oblasti a tedy i pomalým růstem poptávky bez větších výkyvů a vysokou úrovní moderní zemědělské produkce.

Hodnota vývozu potravin v běžných cenách z vyspělých kapitalistických států do světa dosáhla v roce 1977 asi 73,9 mld US \$ proti 11,8 mld US \$ v roce 1960, tj. rostla průměrným ročním tempem o 11,4 %. V téže době rostla hodnota dovozu potravin v průměru asi o 10,5 % a odhaduje se v roce 1977 zhruba na 85,0 mld US \$ proti 15,5 mld US \$ v roce 1960.

Hodnota vývozu výrobků ZPoK z vyspělých kapitalistických států do světa činila v roce 1977 asi 91,1 mld US \$ proti 18,2 mld US \$ v roce 1960 a zaznamenala tak průměrný roční přírůstek 9,9 %. Hodnota dovozu výrobků ZPoK ze světa se v roce 1977 odhaduje asi na 101—102 mld US \$ ve srovnání s 24,2 mld US \$ v roce 1960 při průměrném ročním přírůstku 8,7 % (tab. IV).

Vývoz výrobků ZPoK z vyspělých kapitalistických států jako celku je zaměřen opět především do této oblasti. Ve sledované době 1960—1977

IV. Hlavní směry zahraničního obchodu výrobky ZPoK vyspělých kapitalistických států v mil. US \$ FOB — podíly na celkovém vývozu výrobků ZPoK do světa v %

Oblast — vývoz	ZPoK					
	1960	1965	1970	1975	1976	1977
VKS — vývoz do VKS	13 070 71,8	17 140 71,9	231 30 76,7	56 334 71,3	60 778 72,9	66 402 72,9
RZ	3 990 21,9	4 211 17,7	5 655 18,8	17 307 21,9	16 273 19,5	19 045 20,9
RVHP	1 145 6,3	1 148 4,8	995 3,3	4 027 5,1	5 289 6,3	4 157 4,6
EHS-vývoz do VKS	3 290 79,5	4 640 82,6	10 975 84,9	29 828 83,7	31 683 84,9	36 037 83,6
RZ	800 19,3	736 13,1	1 526 11,8	4 916 13,8	4 660 12,5	6 076 14,1
RVHP	50 1,2	225 4,0	350 2,7	713 2,0	845 2,3	851 2,0
ESVO-vývoz do VKS	1 628 76,1	2 405 81,1	1 201 82,8	2 378 79,1	2 667 78,6	3 149 79,3
RZ	450 21,0	429 14,5	150 10,3	357 11,9	369 10,9	502 12,7
RVHP	60 2,8	127 4,3	98 6,8	263 8,7	343 10,1	280 7,1
USA-vývoz do VKS	2 998 65,3	4 110 64,1	4 820 65,4	12 234 56,1	13 478 58,8	14 472 60,3
RZ	1 571 34,2	2 117 33,0	2 425 32,9	7 736 35,4	7 019 30,6	7 607 31,7
RVHP	20 0,4	93 1,5	122 1,7	1 673 7,7	2 309 10,1	1 501 6,3
Kanada-vývoz do VKS	570 57,0	1 125 65,0	1 390 71,3	2 658 61,2	3 010 65,5	3 120 66,6
RZ	309 30,9	188 10,9	335 17,2	867 20,0	763 16,6	867 18,5
RVHP	120 12,0	263 15,0	109 5,6	513 11,8	669 14,6	400 8,5
Oceánie-vývoz do VKS	1 842 83,3	2 180 76,7	2 350 78,4	3 806 57,5	4 632 61,7	4 351 57,8
RZ	318 14,4	360 12,7	531 16,9	2 069 31,3	1 926 25,6	2 068 27,5
RVHP	10 0,5	129 4,5	125 4,0	474 7,2	685 9,1	645 8,6

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, OSN

činil podíl oblastního vývozu asi 70—77 % s tendencí ke stabilizaci tohoto podílu. Do rozvojových zemí směřovalo v této době asi 17—22 % vývozu výrobků ZPoK a do zemí RVHP asi 3—7 %.

V. Hlavní směry zahraničního obchodu výrobky ZPoK vyspělých kapitalistických států v mil. US \$ FOB — podíly na celkovém dovozu výrobků ZPoK ze světa v %

Oblast — dovoz		ZPoK					
		1960	1965	1970	1975	1976	1977
VKS-dovoz z	VKS	13 070 53,9	17 140 61,5	23 130 62,9	56 334 68,7	60 778 66,4	66 402 65,3
	RZ	9 910 40,9	9 725 34,9	12 010 32,6	22 183 27,1	27 166 29,7	30 520 30,0
	RVHP	1 260 5,2	910 3,3	1 255 3,7	2 659 3,2	2 821 3,1	3 301 3,2
EHS-dovoz z	VKS	5 577 62,8	7 010 63,2	14 280 67,8	36 607 75,5	39 489 73,1	43 484 71,5
	RZ	2 800 31,5	3 600 32,5	5 700 27,1	9 908 20,4	12 582 23,3	14 806 24,4
	RVHP	350 3,9	461 4,2	935 4,4	1 656 3,4	1 630 3,0	2 200 3,6
ESVO-dovoz z	VKS	3 937 64,5	4 825 68,4	1 732 68,3	4 051 72,8	4 173 66,5	4 807 67,6
	RZ	1 897 31,1	1 924 27,3	611 24,1	1 090 19,6	1 609 25,6	1 773 24,9
	RVHP	269 4,4	287 4,1	184 7,3	353 6,3	438 7,0	490 6,9
USA-dovoz z	VKS	1 344 37,2	1 780 39,4	2 621 42,4	4 056 40,4	4 552 38,2	4 967 39,5
	RZ	2 249 62,2	2 692 59,6	3 494 56,5	5 802 57,7	7 125 59,9	7 373 58,6
	RVHP	23 0,6	44 1,0	67 1,1	167 1,7	189 1,6	220 1,7
Kanada-dovoz z	VKS	418 42,5	800 82,8	1 156 86,5	2 156 85,9	2 322 84,6	2 402 86,1
	RZ	553 56,2	157 16,3	173 12,9	333 13,3	397 14,5	358 12,8
	RVHP	12 1,2	9 0,9	4 0,3	12 0,5	16 0,6	20 0,7
Japonsko-dovoz z	VKS	478 57,2	1 477 61,0	2 156 60,4	6 051 61,3	6 939 63,1	7 142 59,3
	RZ	346 41,4	921 38,0	1 273 35,7	3 313 33,5	3 524 32,0	4 258 35,3
	RVHP	12 1,4	23 0,9	41 1,1	216 2,2	175 1,6	200 1,7

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, CSN

Vyspělé kapitalistické státy uskutečňují také své dovozy výrobků ZPoK převážně v rámci oblastního obchodu, tj. zhruba 60–70 % celkového dovozu ze světa. Relativně vysoký je i podíl dovozu z rozvojových

zemí, tj. asi 30–40 %, zatímco podíl dovozu výrobků ZPoK ze zemí RVHP měl v letech 1960–1977 tendenci vcelku sestupnou (3,1–3,2 %) – tab. V.

Přesuny v teritoriálních relacích v zahraničním obchodě výrobky ZPoK vyspělých kapitalistických států nevykazují příliš zřetelné výkyvy s výjimkou obchodu se zeměmi RVHP, které nakupují výrobky ZPoK z vyspělých kapitalistických států hlavně ke krytí případně větší či menší sezónní potřeby.

EVROPSKÉ HOSPODÁŘSKÉ SPOLEČENSTVÍ

Členské země Evropského hospodářského společenství (EHS) – zejména po vstupu Velké Británie, Irska a Dánska 1. 1. 1973 – zaujímají daleko nejvýznamnější postavení v zahraničním obchodě výrobky ZPoK vyspělých kapitalistických států a ve světě vůbec (tab. VI).

VI. EHS*) – podíly oblastního obchodu výrobky ZPoK na celkovém obchodě výrobky ZPoK s VKS v mil. US \$

Rok	Dovoz zemí EHS					
	z VKS		z EHS		% z dovozu z VKS	
	potraviny	ZPoK	potraviny	ZPoK	potraviny	ZPoK
1960	2 980	5 577	1 300	2 100	43,6	37,7
1977	36 474	43 484	26 932	29 567	73,8	68,0
Vývoz zemí EHS						
1960	2 200	32 901	1 300	2 100	59,1	63,8
1977	32 637	36 037	26 932	29 567	82,5	82,0

*) od roku 1973 včetně Velké Británie, Irska a Dánska

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, OSN

Hodnota vývozu potravin ze zemí EHS do světa rostla ve sledované době 1961–1977 průměrně ročně o 16,4 % a dosáhla v roce 1977 38,9 mld US \$ ve srovnání s 2,9 mld US \$ v roce 1960. Hodnota dovozu potravin vykazovala v tomto období průměrný roční přírůstek 14,3 % a odhaduje se v roce 1977 asi na 50,2 mld US \$ proti 5,2 mld US \$ v roce 1960.

Hodnota vývozu výrobků ZPoK ze zemí EHS do světa vykazovala v letech 1961–1977 poněkud nižší tempo růstu než u potravin, tj. 14,9 %, a činila v roce 1977 asi 43,1 mld US \$ proti 4,1 mld US \$ v roce 1960. Dovoz výrobků ZPoK rostl průměrným ročním tempem 12,0 % a v roce 1977 se odhaduje asi na 60–61 mld US \$ ve srovnání s 8,9 mld US \$ v roce 1960.

Zahraníční obchod zemí EHS výrobky ZPoK se zaměřuje v rozhodující míře na obchod uvnitř společenství, tj. na obchod oblastní.

Podíl vývozu výrobků ZPoK ze zemí EHS do vyspělých kapitalistických států na vývozu do světa se zvýšil asi z 80 % v roce 1960 zhruba na 84–85 % v 70. letech; z toho podíl vývozu potravin pouze do zemí EHS na celkovém vývozu vyspělých kapitalistických států se zvýšil z 59,1 % v roce 1960 na 82,5 % v roce 1977 a podíl výrobků ZPoK ze 63,8 na 82,0 %.

Podíl dovozu výrobků ZPoK do zemí EHS z vyspělých kapitalistických států na dovozu ze světa se zvyšoval z 62,8 % v roce 1960 zhruba na 72–76 % v 70. letech; z toho podíl dovozu potravin pouze ze zemí EHS na celkovém dovozu z vyspělých kapitalistických států se zvýšil ze 43,6 % v roce 1960 na 73,8 % v roce 1977 a podíl dovozu výrobků ZPoK na 68,0 %.

Podíl vývozu výrobků ZPoK do rozvojových zemí ze zemí EHS na vývozu do světa se v letech 1960–1970 prudce snížil z 19,3 na 11,8 % a později do roku 1977 opět poněkud vzrostl asi na 14,1 %. Také podíl dovozu měl klesající trend; snižoval se z 31,5 % v roce 1975 a v dalších dvou letech se poněkud zvýšil až na 24,4 %.

Podíl vývozu zemí EHS do zemí RVHP na vývozu do světa ve sledované době značně kolísal zhruba mezi 1,2–4,0 % a podíl jejich dovozu ze zemí RVHP se vcelku stabilizoval asi na úrovni 3,0–4,4 %.

Oblastní zahraniční obchod výrobky ZPoK mezi členskými zeměmi EHS je charakterizován přechodem ke společné obchodní politice ve vztahu k třetím zemím a kontrolován orgány EHS, které schvalují dovozní kontingenty a mohou tak prosazovat své specifické zájmy mnohdy i formou otevřené nebo skryté diskriminace. Důsledky tohoto agrárního protekcionismu se projevují — jak je již doloženo číselnými údaji — na rychlém růstu objemu i hodnoty zahraničního obchodu výrobky ZPoK mezi členskými státy EHS.

Pro země RVHP je oblast EHS daleko nejvýznamnějším partnerem v zahraničním obchodě výrobky ZPoK přes řadu negativních jevů, vyplývajících z protekcionistického charakteru společné zemědělské politiky zemí EHS. Vývoz výrobků ZPoK ze zemí RVHP do zemí EHS se v hodnotě zvýšil z 350 mil. US \$ v roce 1960 až na 2,2 mld US \$ v roce 1977 a dosáhl tak asi dvou třetin podílu celkového vývozu výrobků ZPoK ze zemí RVHP do vyspělých kapitalistických států.

Dovoz výrobků ZPoK ze zemí EHS do zemí RVHP je již menšího významu, i když zaznamenal v letech 1961–1977 také prudkou dynamiku růstu z pouhých 50 mil. US \$ v roce 1960 na 851 mil. US \$ v roce 1977, což představovalo asi 20 % celkového dovozu výrobků ZPoK z vyspělých kapitalistických států do zemí RVHP.

Rozvojové země mají v zahraničním obchodě výrobky ZPoK se zeměmi EHS silnější a výhodnější postavení než země RVHP, protože obchodují řadou zemědělských a potravinářských produktů nekompetitivního charakteru, při jejichž vývozu se nemohou setkat s konkurencí členských zemí EHS. Proto také všechna opatření a usnesení orgánů EHS ve vztahu k rozvojovým zemím jsou motivována nebo ovlivňována mírou možnosti konkurence zemědělských a potravinářských produktů na trhu EHS s produkty téhož druhu, vyráběnými v dostatečném množství v členských zemích EHS. Přesto však zaznamenal vývoz výrobků ZPoK z rozvojových zemí do zemí EHS v letech 1961–1977 nebývalou dynamiku; v roce 1977 dosáhl téměř 15 mld US \$ (tj. asi 49 % celkového vývozu výrobků ZPoK

z rozvojových do vyspělých kapitalistických zemí) proti 2,8 mld US \$ v roce 1960.

Na daleko vyšší úrovni, avšak přesto rychlým tempem rostla hodnota dovozu výrobků ZPoK ze zemí EHS do rozvojových zemí. V letech 1961 až 1977 se zvýšila z 800 mil. US \$ na 6,1 mld US \$, což představovalo v roce 1977 podíl asi 32 % z celkového dovozu výrobků ZPoK do rozvojových zemí z vyspělých kapitalistických států.

Z uvedených údajů je tedy zřejmé, že společná obchodní politika zemí EHS, ústící mnohdy v diskriminační opatření, má dosud vůči třetím zemím pouze částečný úspěch a že oblast EHS má vzhledem k vysoké úrovni spotřeby a k vysoké technické úrovni zpracovatelského potravinářského průmyslu i v dlouhodobém výhledu značnou absorpční kapacitu, zejména pro výrobky špičkové kvality (např. chmel, slad, pivo, řepný cukr) a samozřejmě pro výrobky nekompetitivní (např. káva, kakaoové boby, některá olejnatá semena, třtinový cukr).

EVROPSKÉ SDRUŽENÍ VOLNÉHO OBCHODU

Toto integrační seskupení bylo vytvořeno na základě tzv. stockholmské konvence z 20. 11. 1959. Zahrmnovalo Velkou Británii, Dánsko, Norsko, Švédsko, Rakousko, Švýcarsko a Portugalsko. Přidruženým státem je od roku 1961 Finsko. Evropské sdružení volného obchodu (ESVO) podstatně ztratilo na svém významu vstupem Velké Británie a Dánska do EHS 1. 1. 1973. Tyto teritoriální přesuny ovlivnily objem i hodnotu zahraničního obchodu členských zemí ESVO do té míry, že sledování průměrného ročního tempa růstu za celé sledované období let 1961—1977 může být pouze omezeně informativní. Nejsou bohužel k dispozici statistické podklady, k tomuto účelu natolik teritoriálně členěné, aby bylo možno v letech 1960 až 1972 vyloučit údaje zahraničního obchodu Velké Británie a Dánska z globálu celého ESVO a o ně rozšířit globál EHS.

Proto se nám jeví průměrný roční přírůstek hodnoty vývozu potravin (3,6 %) i výrobků ZPoK (3,7 %) ze zemí ESVO do světa relativně nízký, protože kdybychom uvažovali pouze léta 1973—1977, činilo by průměrné roční tempo růstu hodnoty vývozu potravin i výrobků ZPoK do světa 11,0—11,1 %. Hodnota vývozu potravin přitom dosáhla v roce 1977 asi 3,4 mld US \$ proti 2,2 mld US \$ v roce 1973 a 1,9 mld US \$ v roce 1960. Hodnota vývozu výrobků ZPoK činila v roce 1977 téměř 4 mld US \$ ve srovnání s 2,6 mld US \$ v roce 1973 a 2,1 mld US \$ v roce 1960.

Vývoz zemí ESVO směřuje opět z největší části do vyspělých kapitalistických států. V letech 1960—1977 činil podíl hodnoty vývozu výrobků ZPoK ze zemí ESVO do vyspělých kapitalistických států na jejich vývozu výrobků ZPoK do světa asi 76—83 %. Podíl vývozu výrobků ZPoK do rozvojových zemí se snižoval z 21,0 % v roce 1960 až na 10,3 % v roce 1970 a později do roku 1977 se poněkud zvýšil asi na 12,7 %. Podíl vývozu výrobků ZPoK do zemí RVHP stále rostl z 2,8 % v roce 1960 až na 10,1 % v roce 1976. V roce 1971 poklesl na 7,1 %.

Ještě daleko výrazněji než u vývozu se projevil teritoriální posun v rámci obou integračních seskupení EHS a ESVO u dovozu, uvažíme-li, že např. v roce 1960 činil podíl hodnoty dovozu Velké Británie ze světa na dovozu potravin celého ESVO ze světa 87,4 %. Kdybychom tedy — podobně jako u vývozu — uvažovali pouze léta 1973—1977, dosahovalo

by průměrné tempo růstu v těchto letech u potravin 11,6 % a u výrobků ZPoK 10,81 %. Vezmeme-li v úvahu celé sledované období 1961—1977, pak by průměrný roční přírůstek dovozu potravin do zemí ESVO ze světa činil pouze 1,0 % a dovozu výrobků ZPoK 0,7 %. Hodnota dovozu potravin ze světa se odhaduje v roce 1977 asi na necelých 6 mld US \$ proti 3,8 mld US \$ v roce 1973 a téměř 5 mld US \$ v roce 1960. Hodnota dovozu výrobků ZPoK se odhaduje asi na 7 mld US \$ ve srovnání s 4,7 mld US \$ v roce 1973 a 6,1 mld US \$ v roce 1960.

Dovoz výrobků ZPoK do zemí ESVO se zaměřuje více než z poloviny na vyspělé kapitalistické státy; podíl na celosvětovém dovozu výrobků ZPoK z vyspělých kapitalistických států do zemí ESVO byl v letech 1960 až 1977 dosti stabilní a pohyboval se zhruba na úrovni 68—73 %. Podíl hodnoty dovozu z rozvojových zemí klesl z 31,1 % v roce 1960 až na 19,6 % v roce 1975, patrně jako důsledek podstatného poklesu cen řady výrobků ZPoK v tomto roce. V dalších dvou letech se opět pohyboval zhruba na úrovni 25 %. Podíl hodnoty dovozu výrobků ZPoK do zemí ESVO ze zemí RVHP se dosti zřetelně zvýšil ze 4,4 % v roce 1960 až na 7,3 % v roce 1970 a s výjimkou roku 1975 (6,3 % — pokles cen) se na této úrovni v podstatě ustálil.

USA

USA zaujímají po oblasti EHS druhé nejdůležitější místo v zahraničním obchodě výrobky ZPoK ve světě a první místo jako dodavatel výrobků do rozvojových zemí a zemí RVHP.

Celosvětový vývoz potravin z USA zaznamenal v letech 1961 až 1977 průměrný roční přírůstek 9,6 % a hodnota vývozu se zvýšila z 3,3 mld US \$ v roce 1960 až téměř na 17 mld US \$ v roce 1976. Po dosažení tohoto maxima klesla v roce 1977 asi na 16 mld US \$. Dovoz potravin do USA ze světa se rozvíjel v letech 1961—1977 pomalejším tempem, průměrný roční přírůstek byl 8,0 % a hodnota dovozu potravin se v roce 1977 odhaduje asi na 11,7 mld US \$ proti 3,2 mld US \$ v roce 1960.

Hodnota celosvětového vývozu výrobků ZPoK dosáhla svého maxima v roce 1977, tj. téměř 24 mld US \$ ve srovnání s 4,6 mld US \$ v roce 1960 při průměrném ročním tempu růstu 10,1 %, rostla rychlejším tempem než vývoz potravin. Také dovoz výrobků ZPoK ze světa dosáhl svého maxima v roce 1977, tj. asi 12,6 mld US \$ proti 3,6 mld US \$ v roce 1960 při průměrném ročním přírůstku 7,6 %.

Také USA vyvážejí převážnou část své zemědělsko-potravinářské produkce do vyspělých kapitalistických států, tj. asi 56—66 % hodnoty vývozu výrobků ZPoK z USA do světa. Jsou však současně na prvním místě mezi vyspělými kapitalistickými státy a vůbec ve světě jako dodavatelé výrobků ZPoK do rozvojových zemí a zemí RVHP. V letech 1976 a 1977 se USA podílely na celkovém vývozu výrobků ZPoK z vyspělých kapitalistických zemí do rozvojových zemí 43—40 % a do zemí RVHP 44—36 %. Přitom podíl hodnoty výrobků ZPoK z USA do rozvojových zemí na celkovém vývozu výrobků ZPoK z USA do světa se pohyboval v letech 1960—1977 zhruba na úrovni 30—35 % a při vývozu do zemí RVHP se tento podíl prudce zvýšil z 0,4 % v roce 1960 zhruba na 6—10 % v posledních letech.

V dovozu výrobků ZPoK se USA podílely na celkovém dovozu těchto

výrobků do vyspělých kapitalistických států z rozvojových zemí v letech 1976—1977 26—24 %. Podíl dovozu USA na celkovém dovozu výrobků ZPoK do vyspělých kapitalistických států ze zemí RVHP začal nabývat na významu až v posledních letech, kdy dosáhl asi 7 %. Více než polovina celosvětového dovozu výrobků ZPoK do USA se uskutečňuje v rozvojových zemích. V letech 1960—1977 se tento podíl pohyboval kolem 6 %. Ve srovnání s celosvětovým dovozem výrobků ZPoK do USA je podíl zemí RVHP nízký (0,6—1,7 %), i když v posledních letech vykazuje mírně vzestupný trend.

USA se staly v posledních letech důležitými dodavateli, hlavně obilnin a krmiv, do zemí RVHP. Největším odběratelem obilnin je SSSR, který uzavřel s USA 20. října 1975 pětiletou dohodu, v jejímž rámci mají USA dodávat do SSSR ročně asi 6—8 mil. tun. Dohoda vstoupila v platnost 1. října 1976 a stanovila, že SSSR může zvýšit svoje požadavky na roční nákup obilnin z USA o 2 mil. tun v případě, že zásoby obilnin v USA neklesnou pod určitý limit. V dohodě se také stanovilo, že dodávky americké pšenice a kukuřice do SSSR budou uskutečňovány podle ustanovení běžné americko-sovětské dohody o námořní dopravě, která zůstane v platnosti po celé trvání dohody. Dohoda má vypršet dnem 30. září 1981, pokud nebude dále prodloužena.

Důležitým odběratelem — jmenovitě krmiv — z USA se stala v poslední době také ČSSR, která je současně dodavatelem některých speciálních druhů potravinářských výrobků.

KANADA

Kanada je dalším důležitým světovým vývozcem výrobků ZPoK, hlavně obilnin.

Hodnota vývozu potravin do světa rostla v letech 1960—1977 průměrným ročním tempem 9,2 % a dosáhla v roce 1977 asi 4,3 mld US \$ proti 945 mil. US \$ v roce 1960. Dovoz potravin ze světa se zvyšoval ve sledované době mírnějším tempem (6,6 %) a jeho hodnota se odhaduje v roce 1977 asi na 2,4 mld US \$ proti 0,8 mld US \$ v roce 1960.

Hodnota vývozu výrobků ZPoK se zvyšovala zhruba stejným tempem jako potravin (9,4 %) a činila v roce 1977 asi 4,7 mld US \$ ve srovnání s 1,0 mld US \$ v roce 1960. Hodnota dovozu ze světa je v roce 1977 odhadována asi na 2,8 mld US \$ ve srovnání s 983 mil. US \$ v roce 1960 při průměrném ročním přírůstku 6,3 %.

Asi 57—72 % celosvětového kanadského vývozu výrobků ZPoK směřovalo v letech 1960—1977 do vyspělých kapitalistických států. Podíl hodnoty kanadského vývozu výrobků ZPoK do rozvojových zemí značně kolísal. Klesl např. z 30,9 % v roce 1960 až na 10,9 % v roce 1965 a do roku 1975 opět stoupl na 20,0 %. V roce 1977 činil 18,5 %. Velmi kolísavý byl také podíl kanadského vývozu výrobků ZPoK do zemí RVHP, kde se pohyboval v rozmezí 5—11—5—15 %. Poměrně vysoký podíl na celosvětovém kanadském vývozu výrobků ZPoK činily ve sledované době také dodávky do ČLR.

Kanadský dovoz výrobků ZPoK se orientoval již na začátku 60. let ve stále větší míře na vyspělé kapitalistické státy. Podíl dovozu z této oblasti se zvýšil z 42,5 % v roce 1960 na 85—86 % v 70. letech. V souhlase

s tímto vývojem se rychle snižoval podíl dovozu z rozvojových zemí z 56,3 % v roce 1960 až asi na 12,8 % v roce 1977. Podíl kanadského dovozu výrobků ZPoK ze zemí RVHP je nepatrný.

OCEÁNIE

Oceánie (hlavně ovšem Austrálie) je důležitým světovým vývozcem obilnin a vlny, z obilnin pak v rozhodující míře pšenice.

Hodnota vývozu potravin (hlavně pšenice) rostla v letech 1961 až 1977 průměrným ročním tempem 9,0 % a celosvětově dosáhla v roce 1977 asi 5,5 mld US \$ proti 1,3 mld US \$ v roce 1960. Dovoz potravin je svým objemem méně důležitý, přesto však jeho hodnota zaznamenala ve sledované době průměrný roční přírůstek 6,0 % a odhaduje se v roce 1977 asi 0,7 mld US \$ ve srovnání s 260 mil. US \$ v roce 1960.

Hodnota vývozu výrobků ZPoK (zahrnuje hlavně pšenici a vlnu) vykazovala v letech 1961—1977 již pomalejší tempo růstu než u potravin, tj. 7,4 %, a dosáhla v roce 1977 asi 7,5 mld US \$ proti 2,2 mld US \$ v roce 1960. Průměrné roční tempo růstu hodnoty dovozu výrobků ZPoK činilo ve sledované době asi 5,7 % při odhadované hodnotě dovozu výrobků ZPoK v roce 1977 asi 880 mil. US \$ ve srovnání s 341 mil. US \$ v roce 1960.

Vývoz výrobků ZPoK z Oceánie byl zaměřen ještě v roce 1960 z 83,3 % do vyspělých kapitalistických států. V roce 1975 klesl podíl na celosvětovém vývozu na 57,5 % a v roce 1977 činil 57,8 %. Naproti tomu rychle rostl podíl hodnoty vývozu výrobků ZPoK z Oceánie do rozvojových zemí a do zemí RVHP. Podíl vývozu do rozvojových zemí se zvyšoval ve sledované době ze 14,4 % (po přechodném poklesu na 12,7 % v roce 1965) až na 31,3 % v roce 1975; v roce 1977 činil 27,5 %. Podíl vývozu do zemí RVHP zaznamenal ještě větší dynamiku. Z 0,5 % v roce 1960 se zvýšil v roce 1976 až na 9,1 %; v roce 1977 pak poněkud klesl na 8,6 %.

Směry dovozu výrobků ZPoK do zemí Oceánie mají omezený význam.

JAPONSKO

Japonsko je na předním místě mezi světovými dovozci potravin a vůbec výrobků ZPoK.

V roce 1977 dosáhla hodnota japonského dovozu potravin asi 8,9 mld US \$, tj. více než 10 % celkového dovozu potravin ze světa do vyspělých kapitalistických států. Přitom v roce 1960 činila hodnota dovozu potravin ze světa pouze 510 mil. US \$, takže průměrný roční přírůstek dosahoval 18,3 %. Japonský vývoz potravin je již menšího významu. V roce 1977 dosáhla jeho hodnota asi 870 mil. US \$ proti 269 mil. US \$ v roce 1960 při průměrném ročním tempu růstu asi 6,0 %.

Hodnota japonského dovozu výrobků ZPoK se v roce 1977 odhaduje asi na 12,0 mld US \$, což by odpovídalo asi 12 % z celkového dovozu výrobků ZPoK ze světa do vyspělých kapitalistických států. V roce 1960 činila hodnota japonského dovozu výrobků ZPoK ze světa asi 836 mil. US \$, takže průměrný roční přírůstek by ve sledované době dosahoval asi 17,0 %. Japonský vývoz výrobků ZPoK dosáhl v roce 1977 hodnoty

asi 1,4 mld US \$ proti 310 mil. US \$ v roce 1960 při průměrném ročním tempu růstu 9,2 %.

Japonsko dováží výrobky ZPoK hlavně z vyspělých kapitalistických států. Podíl hodnoty japonského dovozu výrobků ZPoK z těchto států na celosvětovém japonském dovozu těchto výrobků se v letech 1960—1977 pohyboval zhruba na úrovni 57—63 %. Tomu odpovídal také podíl hodnoty dovozu z rozvojových zemí, který poklesl ze 41,4 % v roce 1960 až na 32,0 % v roce 1976. V roce 1977 se opět poněkud zvýšil na 35,3 %. Podíl dovozu ze zemí RVHP kolísá ve sledované době zhruba mezi 0,9—2,2 %.

Směry japonského vývozu výrobků ZPoK jsou menšího významu.

Abychom získali ucelený obraz o celkovém zahraničním obchodě vyspělých kapitalistických států výrobky ZPoK se socialistickými zeměmi resp. zeměmi RVHP, naznačili jsme tento vývoj ve zvláštní tabulce, která vystihuje zejména dynamiku růstu hodnoty tohoto obchodu ve sledované době 1961—1977.

Ve vzájemném obchodě vyspělých kapitalistických a so-

VII. Zahraniční obchod zemědělsko-potravinářskými výrobky socialistických zemí resp. zemí RVHP z VKS v mil. US \$ FOB — podle klasifikace SITC

Oblast	1960	1965	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	Ø tem- po růstu 1960 1977
Vývoz potravin se SZ do VKS	658	920	1 260	1 393	1 724	2 487	2 646	2 464	2 609	3 012	9,3
Vývoz výrobků ZPoK ze SZ do VKS	1 270	1 020	1 660	1 790	2 333	3 377	3 783	3 456	3 649	4 239	7,3
Vývoz potravin z RVHP do VKS	610	810	1 120	1 191	1 465	2 106	2 187	2 003	2 099	2 553	8,7
Vývoz výrobků ZPoK z RVHP do VKS	1 260	910	1 359	1 413	1 800	1 545	2 937	2 659	2 821	3 301	5,8
Dovoz potravin do SZ z VKS	334	1 000	960	1 080	1 896	3 331	3 018	3 963	4 845	3 942	15,6
Dovoz výrobků ZPoK do SZ z VKS	1 150	1 347	1 271	1 360	2 330	4 344	4 330	4 762	5 809	5 120	9,1
Dovoz potravin do RVHP z VKS	330	850	700	881	1 580	2 605	1 963	3 432	4 483	3 282	14,5
Dovoz výrobků ZPoK do RVHP z VKS	1 145	1 148	995	1 139	1 964	3 355	2 782	4 027	5 289	4 157	7,8

potraviny = 0+1

výrobky ZPoK = (0+1) + 22 + 26 + 4

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, OSN

cialistických států rostla rychlejším tempem hodnota dovozu výrobků ZPoK do socialistických zemí než hodnota vývozu výrobků ZPoK ze socialistických do vyspělých kapitalistických států. Ještě v roce 1960 byl obchod socialistických zemí s vyspělými kapitalistickými státy aktivní, avšak v dalších letech již průměrné roční tempo dovozu do socialistických zemí z vyspělých kapitalistických států převyšovalo tempo vývozu (tab. VII).

V roce 1977 dovezly socialistické země (dále se rozumí vždy z vyspělých kapitalistických států) potraviny v hodnotě asi 4 mld US \$ (v roce 1976 4,8 mld US \$ a v roce 1960 334 mil. US \$) a výrobky ZPoK v hodnotě zhruba 5 mld US \$ (v roce 1976 5,8 mld US \$ a v roce 1960 1,2 mld US \$) při průměrném ročním tempu růstu 15,6 resp. 9,1 %. Současně vyvezly socialistické země v roce 1977 potraviny v hodnotě asi 3,0 mld US \$ (v roce 1960 658 mil. US \$) a výrobky ZPoK v hodnotě asi 4,2 mld US \$ (v roce 1960 1,3 mld US \$ při průměrném tempu růstu 9,3 resp. 7,3 %).

Země RVHP zaznamenaly v dovozu i ve vývozu poněkud mírnější tempo růstu, tj. v dovozu 14,5 resp. 7,8 % a ve vývozu 8,7 resp. 5,8 %. Hodnota dovozu potravin se odhaduje v roce 1977 na 3,3 mld US \$ (v roce 1976 asi 4,5 mld US \$ a v roce 1960 330 mil. US \$) a hodnota dovozu výrobků ZPoK asi na 4,2 mld US \$ (v roce 1976 asi 5,3 mld US \$ a v roce 1960 1,1 mld US \$). Hodnota vývozu zemí RVHP činila naproti tomu v roce 1977 pouze asi 2,6 mld US \$ (v roce 1960 610 mil. US \$) a hodnota výrobků ZPoK v témže roce 3,3 mld US \$ (v roce 1960 asi 1,3 mld US \$).

Shrneme-li výsledky rozboru hlavních směrů vývozu výrobků ZPoK do této oblasti, zjišťujeme tyto skutečnosti:

- Zahraniční obchod výrobky ZPoK se uskutečňuje v rozhodující míře uvnitř oblasti vyspělých kapitalistických států, což platí bez výjimky pro všechna hlavní teritoria této oblasti, zejména země EHS.

- Socialistické země — jmenovitě země RVHP — zvyšují rychlejším tempem své dovozy výrobků ZPoK z vyspělých kapitalistických států ve srovnání s tempem jejich vývozu výrobků ZPoK do této oblasti.

- Rozvojové země si v konkurenci s vyspělými kapitalistickými státy ztěžují udržují svůj podíl na celkovém vývozu výrobků ZPoK do této oblasti. Jejich postavení slábne při vývozu do zemí EHS, do zemí ESVO a udržují si svůj podíl při vývozu do USA, Kanady a Japonska.

- Podíl dovozu výrobků ZPoK do rozvojových zemí z vyspělých kapitalistických států vykazuje určitou tendenci ke stabilizaci. Snižuje se při dovozu ze zemí EHS, ze zemí ESVO (velmi zřetelně) a z Kanady (také velmi zřetelně). Naproti tomu podíl dovozu z USA si zachovává zhruba svoji úroveň a podíl dovozu z Oceánie se výrazně zvyšuje.

VÝVOJ OBCHODNĚ PLATEBNÍ BILANCE ZAHRANIČNÍHO OBCHODU ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÝMI VÝROBKÝ VYSPĚLÝCH KAPITALISTICKÝCH STÁTŮ

Vyspělé kapitalistické státy jako celek vykazují v zahraničním obchodě se světem, pokud jde o potraviny a výrobky ZPoK, dosti zřetelné pasivní saldo, které přes četné a mnohdy hluboké výkyvy mělo ve sledovaném období 1960—1977 dosud spíše vzestupnou tendenci a vznikalo výhradně v zahraničním obchodě s rozvojovými zeměmi. Uvažujeme-li však v dlouhodobější perspektivě zhruba zachování dosavadních temp růstu dovozu a vývozu potravin a výrobků ZPoK vyspělých kapitalistických

VIII. Zahraniční obchod potravinami vyspělých kapitalistických států se světem — tempa růstu a bilanční salda v mil. US \$ FOB — SITC — 0 + 1

Oblast		1960	1965	1970	1973	1974	1975	1976	1977	Ø roční tempo růstu 1961/77
VKS	D	15 520	21 380	29 690	54 920	63 030	67 774	75 535	85 000	10,5
	V	11 830	17 700	24 270	50 228	58 821	66 270	69 090	73 891	11,4
	B	-3 696	-3 680	-5 420	-4 692	-4 209	-1 504	-6 445	-5 909	—
EHS*)	D	5 200	8 340	17 060	31 729	35 359	40 296	44 641	50 200	14,3
	V	2 930	4 880	11 430	23 496	27 430	32 007	33 518	38 853	16,4
	B	-2 270	-3 460	-5 630	-8 233	-7 929	-8 289	-11 123	-11 347	—
ESVO**)	D	4 950	5 730	2 090	3 801	4 528	4 662	5 210	5 900	1,0
	V	1 861	2 647	1 260	2 248	2 533	2 612	2 956	3 413	3,6
	B	-3 089	-3 083	-830	-1 553	-1 995	-2 050	-2 254	-2 487	—
USA	D	3 152	3 890	5 770	8 897	10 271	9 276	11 065	11 700	8,0
	V	3 330	4 610	5 060	12 351	14 824	16 379	16 943	15 950	9,6
	B	+178	+720	-710	+3 454	+4 553	+7 103	+5 878	+4 250	—
Kanada	D	808	710	1 020	1 644	2 164	2 162	2 362	2 400	6,6
	V	945	1 640	1 805	3 160	3 925	4 013	4 310	4 274	9,2
	B	+137	+930	+785	+1 516	+1 761	+1 851	+1 948	+1 874	—
Oceánie	D	260	225	260	427	706	586	626	700	6,0
	V	1 270	1 696	2 190	4 270	4 875	5 144	5 409	5 504	9,0
	B	+1 010	+1 471	+1 930	+3 843	+4 169	+4 558	+4 783	+4 804	—
Japonsko	D	510	1 310	2 190	5 591	7 117	7 371	8 124	8 900	18,3
	V	269	341	650	841	846	760	187	870	6,0
	B	-241	-969	-1 540	-4 750	-6 271	-6 611	-7 237	-8 030	—

*) od roku 1973 včetně Velké Británie, Dánska a Irska

**) do roku 1973 bez Velké Británie a Dánska

D = dovoz V = vývoz B = bilance

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, OSN

IX. Zahraniční obchod výrobky ZPoK vyspělých kapitalistických států se světem — tempa růstu a bilanční salda v mil. US \$ FOB — SITC — (0+1) + 22 + 26 + 4

VKS	D	24 250	28 110	36 936	69 499	80 801	82 119	91 722	101 732	8,7
	V	18 210	22 840	30 140	62 009	74 644	79 029	83 408	91 121	9,9
	B	-6 040	-5 270	-6 796	-6 490	-6 157	-3 090	-8 314	-10 611	—
EHS*)	D	8 900	11 190	21 050	39 849	45 811	48 521	54 063	60 790	12,0
	V	4 140	5 610	12 930	26 598	31 553	35 633	37 316	43 112	14,9
	B	-4 760	-5 570	-8 120	-13 251	-14 258	-12 888	-16 747	-17 678	—
ESVO**)	D	6 103	7 050	2 585	4 715	5 681	5 564	6 279	7 110	0,7
	V	2 138	2 967	1 451	2 601	2 989	3 008	3 392	3 959	3,7
	B	-3 965	-4 083	-1 134	-2 114	-2 692	-2 556	-2 887	-3 151	—
USA	D	3 616	4 526	6 187	9 500	11 197	-10 049	11 903	-12 500	7,6
	V	4 590	6 410	7 371	17 307	21 848	21 802	22 997	23 991	10,1
	B	+974	+1 884	+1 184	+7 807	+10 651	+11 753	+11 004	+11 401	—
Kanada	D	983	972	1 332	1 951	2 578	2 510	2 745	2 790	6,3
	V	1 000	1 731	1 949	3 530	4 315	4 344	4 597	4 688	9,4
	B	+17	+759	+617	+1 579	+1 737	+1 834	+1 852	+1 898	—
Oceánie	D	341	297	339	585	927	725	785	880	5,7
	V	2 210	2 930	3 140	6 712	6 712	6 619	7 510	7 526	7,4
	B	+1 869	+2 633	+2 801	+6 127	+5 785	+5 894	+6 725	+6 646	—
Japonsko	D	836	2 423	3 569	8 951	10 198	9 879	11 002	12 050	17,0
	V	310	341	850	1 300	1 500	1 226	1 380	1 400	9,2
	B	-172	-2 082	-2 719	-7 651	-8 698	-8 653	-9 622	-10 650	—

*) od roku 1973 včetně Velké Británie, Dánska a Irska

***) do roku 1973 bez Velké Británie a Dánska

D = dovoz V = vývoz B = bilance

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, OSN

kých států ze světa i do světa, pak by se měl tento deficit při průměrném tempu růstu vývozu 11,4 resp. 9,9 % a dovozu 10,5 resp. 8,7 % pomalu snižovat (tab. VIII a IX).

Největší deficit v obchodě potravinami resp. výrobky ZPoK se světem vykazovalo v letech 1960—1977 EHS, tj. v roce 1977 asi 11,3 resp. 17,7 mld US \$ ve srovnání s 2,3 resp. 4,8 mld US \$ v roce 1960.

V Japonsku se pasivní saldo zvyšovalo rychlým tempem hlavně v 70. letech a dosáhlo v roce 1977 asi 8,0 resp. 10,6 mld US \$ proti 241 resp. 172 mil. US \$ v roce 1960.

Pasivní bilanci zahraničního obchodu potravinami resp. výrobky ZPoK vykazují také ESVO, kde deficit v roce 1977 činil asi 2,5 resp. 3,2 mld US \$.

Ostatní tři teritoria, tj. USA, Kanada a Oceánie, jsou čistými vývozci a možno říci — vedle Francie — největšími světovými vývozci potravin resp. výrobků ZPoK. V USA dosáhlo aktivní saldo v tomto obchodě svého maxima v roce 1975, tj. 7,1 resp. 11,8 mld US \$ proti 178 resp. 974 mil. US \$ v roce 1960. V roce 1977 se aktivní saldo snížilo na 4,2 resp. 11,4 mld US \$.

Vysoce aktivní v obchodě potravinami resp. výrobky ZPoK je i Oceánie, kde aktivum dosáhlo v letech 1976—1977 zhruba 4,8 resp. 6,7 mld US \$ ve srovnání s 1,0 resp. 1,9 mld US \$ v roce 1960.

Rychlý růst aktivního salda byl ve sledované době 1960—1977 znamená také v Kanadě, kde se aktivum blížilo v letech 1975—1976 a 1977 2,0 mld US \$ proti 137 resp. 17 mil. US \$ v roce 1960.

Oblast vyspělých kapitalistických států vykazovala v letech 1960 až 1977 značně rozdílný vývoj bilance zahraničního obchodu potravinami resp. výrobky ZPoK se zeměmi RVHP. Zatímco v 60. letech přecházelo často pasivum do aktiva, počalo se zhruba začátkem 70. let a hlavně po cenové explozi v letech 1973—1974 projevovat v tomto obchodě jednoznačně aktivní bilanční saldo ve prospěch vyspělých kapitalistických států, jmenovitě ve prospěch USA, Kanady a Oceánie. Trvale pasivní ve vztahu k zemím RVHP bylo bilanční saldo v rozhodující míře zemí EHS, dále zemí ESVO i Japonska (tab. X).

V letech 1960 a 1970 byl obchod potravinami resp. výrobky ZPoK vyspělých kapitalistických států se zeměmi RVHP pasivní 280—420 mil. US \$ resp. 115—364 mil. US \$. Toto pasivum přerostlo v roce 1976 v aktivum zhruba 2,4 mld US \$, které však v roce 1977 kleslo asi na 700—900 mil. US \$.

Země EHS vykazují jako celek značně vysoké chronické pasivní saldo v obchodě potravinami resp. výrobky ZPoK se zeměmi RVHP. Tento deficit se odhaduje v roce 1977 zhruba na 900 resp. 1400 mil. US \$ ve srovnání s 200 resp. 300 mil. US \$ v roce 1960. Pasivní bilance, i když v daleko menší míře, mají ve styku se zeměmi RVHP také země ESVO a Japonsko. Pasivum zemí ESVO se odhaduje v roce 1977 zhruba na 170 resp. 200 mil. US \$ a u Japonska asi na 60 resp. 180 mil. US \$ proti 6 resp. 11 mil. US \$ v roce 1960.

Zbývající tři vyspělé kapitalistické státy, tj. USA, Kanada a Austrálie s Novým Zélandem, se staly důležitými dodavateli — hlavně obilnin a krmiv — do zemí RVHP až v posledních několika letech. Zahraniční obchod potravinami resp. výrobky ZPoK mezi těmito státy a zeměmi RVHP byl v 60. a počátkem 70. let velmi omezený a zaznamenal dokonce

X. Salda bilance zahraničního obchodu potravinami a výrobky ZPoK*) vyspělých kapitalistických států se zeměmi RVHP v mil. US \$ FOB — SITC — potraviny 0+1, výrobky ZPoK (0+1) + 22 + 26 + 4

Oblast	1960	1965	1970	1975	1976	1977
VKS	+280	+40	-420	+1 429	+2 384	+729
Celkem	-115	+238	-364	+1 368	+2 468	+856
EHS**)	-212	-250	-535	-763	-518	-934
	-300	-236	-585	-943	-785	-1 349
ESVO***)	-199	-168	-94	-95	-72	-169
	-209	-160	-86	-90	-95	-210
USA	-22	+3	+12	+1 415	+1 906	+1 061
	-3	+49	+55	+1 506	+2 120	+1 281
Kanada	+114	+257	+102	+490	+657	+383
	+108	+254	+105	+501	+653	+380
Oceánie	+1	+65	+27	+256	+351	+298
	+10	+128	+123	+468	+679	+639
Japonsko	-6	-11	-17	-57	-52	-63
	-11	-22	-34	-193	-158	-170

*) v prvním řádku vždy potraviny, ve druhém výrobky ZPoK

**) od roku 1973 bez Velké Británie, Dánska a Irska

***) od roku 1973 bez Velké Británie a Dánska

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, OSN

lehkou pasivní bilanci ve prospěch zemí RVHP, např. v roce 1960 v případě USA asi 22 resp. 3 mil. US \$. Teprve uvolněním embarga před několika lety se vzájemný obchod mohl rozvinout a v roce 1976 již USA vykázaly aktivní saldo 1,9 resp. 2,1 mld US \$, Kanada 657 resp. 653 mld US \$ (v roce 1960 114 resp. 108 mil. US \$) a Oceánie 351—679 mil. US \$ (v roce 1960 pouze 1—10 mil. US \$). V roce 1977 hodnota aktivního salda všech tří jmenovaných států poklesla, a to v USA zhruba na 1—3 mld US \$, v Kanadě asi na 350—400 mil. US \$ a v Oceánii asi na 300—600 mil. US \$.

Z uvedeného je patrné, že se postavení tradičních producentů a vývozců obilovin, sóji, bavlny, vlny atp. z řad vyspělých kapitalistických států (USA, Kanada, Austrálie) v zahraničním obchodě se zeměmi RVHP upevňuje a jejich aktivní saldo dílčí bilance se v posledních letech silně zvýšilo, i když patrně tato tendence nebude trvalého charakteru.

Naproti tomu západoevropské státy, ať již sdružené v EHS nebo ESVO, vcelku zvyšují svoje dovozy potravin resp. výrobků ZPoK ze zemí RVHP, které nacházejí — přes některá trvající diskriminační opatření v zemích společného trhu — v této oblasti stále se rozšiřující odbytové možnosti.

Rozvojové země jsou především důležitými dodavateli do vyspělých kapitalistických států, hlavně produktů tropického a subtropického pásma, tj. např. jižního ovoce, kávy, kakaových bobů, třtinového cukru, čaje,

některých olejnatých semen a oleje atp., ale současně i odběrateli, hlavně obilnin a krmiv. Hodnota dovozu vyspělých kapitalistických států z rozvojových zemí v letech 1960–1977 vždy značně převažovala vývoz a výše pasivního salda vyspělých kapitalistických států vůči rozvojovým zemím byla v jednotlivých letech do značné míry závislá nejen na fyzických objemech dováženého a vyváženého sortimentu, ale i na cenových relacích směřovaných druhů potravin resp. výrobků ZPoK.

Proto také v letech 1973–1975, kdy ceny obilnin (bez rýže), tj. produktů, které jsou hlavním předmětem vývozu z vyspělých kapitalistických do rozvojových zemí, stouply v průměru asi o 120 % proti úrovni roku 1970, přičemž ceny kávy a kakaových bobů v dovozu z rozvojových do vyspělých kapitalistických států se v téže době zvýšily v průměru asi o 70 %, snížila se hodnota pasivního salda vyspělých kapitalistických států vůči rozvojovým zemím v roce 1975 proti roku 1970 (5,1 resp. 6,4 mld US \$) asi na 3,5 resp. 4,9 mld US \$ ve srovnání s 3,3 resp. 5,9 mld US \$ v roce 1960. Když pak v roce 1977 zaznamenaly ceny obilnin proti roku 1975 pokles v průměru asi o 30 % a naproti tomu se ceny kávy a kakaových bobů v téže roce zvýšily asi o 200–250 %, zvýšil se v roce 1977 deficit vyspělých kapitalistických států jako celku ve vztahu k rozvojovým zemím v obchodě potravinami resp. výrobky ZPoK zhruba na 10–12 mld US \$.

Na rychlém růstu pasivního salda vyspělých kapitalistických států vůči rozvojovým zemím se v posledních letech podílely především země EHS a Japonsko a menším dílem i země ESVO (tab. XI).

XI. Salda bilance zahraničního obchodu potravinami a výrobky ZPoK*) vyspělých kapitalistických států s rozvojovými zeměmi v mld US \$ FOB – SITC – potraviny 0+1, výrobky ZPoK (0+1) + 22 + 26 + 4

Oblast	1960	1965	1970	1975	1976	1977
VKS celkem	-3 270 -5 920	-3 870 -5 514	-5 080 -6 355	-3 538 -4 876	-9 128 -10 893	-10 315 -11 475
EHS**)	-1 260 -2 000	-1 780 -2 864	-2 930 -4 174	-3 024 -4 992	-5 581 7 922	-6 140 -8 730
ESVO***)	-1 020 -1 447	-1 021 -1 495	-325 -461	-538 -733	-931 -1 240	-1 048 -1 271
USA	-766 -678	-740 -575	-1 470 -1 069	+906 +1 924	-1 236 -106	-1 561 +234
Kanada	-196 -244	+48 +31	+171 +162	+552 +534	+403 +366	+494 +509
Oceánie	+145 +169	+213 +249	+350 +412	+1 694 +1 809	+1 487 +1 646	+1 584 +1 790
Japonsko	-160 +259	-431 -836	-474 -823	-2 359 -2 681	-2 410 -2 845	-3 052 -3 437

*) v prvním řádku vždy potraviny, ve druhém výrobky ZPoK

**) od roku 1973 včetně Velké Británie, Dánska a Irska

***) od roku 1973 bez Velké Británie a Dánska

V roce 1977 se odhaduje deficit zemí EHS v této relaci zhruba na 6 resp. 9 mld US \$ ve srovnání s 1,3 resp. 2,0 mld US \$ v roce 1960. Ještě rychlejším tempem se zvyšovalo pasivní saldo Japonska, které vzrostlo ze 160 resp. 259 mil. US \$ v roce 1960 až asi na 3,0 resp. 3,5 mld US \$ v roce 1977.

Pasivní saldo zbývajících zemí ESVO se v roce 1977 odhaduje zhruba na 1,0 resp. 1,3 mld US \$.

Bilance amerického zahraničního obchodu potravinami ve vztahu k rozvojovým zemím byla až do cenové exploze v letech 1973, 1974 a částečně i 1975 zásadně pasivní. V těchto letech přerostla pasivní bilance v důsledku rychlého růstu cen obilnin, sójových bobů a bavlny — tedy vesměs amerických vývozních produktů — v aktivum, které činilo v roce 1975 asi 1—2 mld US \$ ve srovnání s pasivem v roce 1960 ve výši 766 resp. 678 mil. US \$. Pozdější pokles cen obilnin a enormní vzestup cen kávy a kakaových bobů byl v roce 1976 příčinou vzniku pasivního salda, které se však daleko výrazněji projevilo u potravin (1,2 mld US \$) než celkově u výrobků ZPoK vzhledem k dalšímu růstu cen bavlny v dalších letech po poklesu v roce 1975. Tím se také vysvětluje neobvyklý vývoj bilančního salda v roce 1977, kdy u potravin pasivum dále vzrostlo asi na 1,6 mld US \$, avšak v celkové skupině výrobků ZPoK se již projevilo menší aktivum asi 200—250 mil. US \$.

Zbývající dvě teritoria, Kanada a Oceánie, vykazovala v letech 1960 až 1977 téměř výhradně aktivní saldo vůči rozvojovým zemím. V Kanadě přerůstalo počátkem 60. let pasivum v roce 1960 (196 resp. 244 mil. US \$) do stálého aktiva, které v letech 1975—1977 dosáhlo úrovně asi 550—400 mil. US \$.

Vysoce aktivní ve styku s rozvojovými zeměmi je Oceánie, kde aktivum činilo v roce 1977 zhruba 1,6 resp. 1,8 mld US \$ proti 145 resp. 169 US \$ v roce 1960.

Nehledíme-li k nutným dovozům tzv. nekompetitivních druhů potravin a pochutin do vyspělých kapitalistických států z rozvojových zemí, zůstávají vyspělé kapitalistické státy v produkci a vývozu základních druhů potravin, krmiv i některých zemědělských surovin pro průmysl (bavlna USA, vlna Austrálie) oblastí přebytkovou s dostatečnými kapacitami produkce a vývozním disponibilitami. Proto se také obchod výrobky mírného pásma bude i v dlouhodobé perspektivě z největší části uskutečňovat uvnitř oblastí vyspělých kapitalistických států, i když postavení výrobků ZPoK v celkovém zahraničním obchodě těchto států ještě pravděpodobně poněkud poklesne.

Možnosti distribuce „přebytků“ potravin, hlavně obilnin, z některých vyspělých kapitalistických států do nedostatkových rozvojových zemí bude i nadále — přes různé formy „pomoci“ těmto zemím — v rozhodující míře závislá na úrovni kupní síly v těchto zemích, tj. na úrovni koupěschopnosti poptávky, jejíž zvyšování spolu s budováním materiálně technické základny v nedostatkových rozvojových zemích bude jediným společlivým řešením k odstranění stálé hrozby hladu.

Vyspělé kapitalistické státy budou hrát i v dlouhodobém výhledu při vysoké úrovni produkce obilnin i vysoké úrovni zahraničního obchodu obilninami ve světové výživě důležitou úlohu, uvážíme-li, že se má světová poptávka po potravinách (z největší části po obilninách) zvýšit v roce 1980 proti roku 1970 asi o 27 %.

Projekce vývozu obilnin z vyspělých kapitalistických států, jakož

XII. Projekce zahraničního obchodu obilninami vyspělých kapitalistických států do roku 1985 v tis. tun

Druh/Oblast	Čistý vývoz — průměry let			Projekce vývozních disponibilít 1985		Čistý dovoz — průměry let			Projekce dovozní potřeby 1985	
	1962—64	1972—74	1975—76	A	B	1962—64	1972—74	1975—76	A	B
Obilniny										
VKS celkem	63 603	112 919	126 096	157 090	115 000	39 681	58 768	60 048	67 080	65 280
Severní Amerika	49 859	83 394	92 922	118 000	80 000	766	978	695	1 000	1 000
Západní Evropa	4 481	18 148	18 991	21 000	22 000	30 727	37 775	37 848	37 000	35 000
Oceánie	7 263	8 757	11 287	14 000	10 000	188	35	146	80	0
Ostatní VKS	2 000	2 620	2 896	4 090	3 000	8 000	20 000	21 359	2 900	29 280
Pšenice										
VKS celkem	40 579	57 105	58 420	66 770	50 580	13 383	15 406	13 931	12 920	11 180
Severní Amerika	31 923	41 918	41 094	45 970	33 380	0	0	0	0	0
Západní Evropa	2 349	8 499	9 300	10 770	10 720	9 655	9 924	7 627	5 560	4 310
Oceánie	6 307	6 438	8 026	10 030	6 480	181	19	116	90	0
Ostatní VKS	0	250	0	0	0	3 547	5 463	6 188	7 310	6 870
Krmné obilí										
VKS celkem	21 501	53 348	64 714	86 710	60 730	25 302	42 181	44 869	52 790	52 950
Severní Amerika	16 743	39 678	49 705	69 820	43 970	709	892	618	520	650
Západní Evropa	1 863	9 146	9 056	9 420	11 070	20 488	27 046	29 216	30 750	29 890
Oceánie	900	2 162	3 067	3 380	2 840	3	10	24	30	0
Ostatní VKS	1 995	2 362	2 886	4 090	2 850	4 102	14 233	15 011	21 490	22 410
Loupaná rýže										
VKS celkem	1 523	2 466	2 962	3 610	3 690	996	1 181	1 248	370	1 150
Severní Amerika	1 193	1 798	2 123	2 210	2 650	57	86	77	480	350
Západní Evropa	269	503	635	810	210	584	785	1 005	690	800
Oceánie	56	157	194	590	680	4	6	6	0	0
Ostatní VKS	5	8	10	0	150	351	304	160	200	0

Pramen: FAO Commodities and Trade Division-Economic and Social Policy Department, Řím, 1978

i dovozu obilnin do této oblasti, vypracovala FAO Commodities and Trade Division (Řím) v roce 1978, je konstruována — podobně jako produkce a spotřeba — ve dvou variantách A a B, které se odlišují zvláště v rozdílném nazírání na vývoj a působení některých faktorů na produkci, spotřebu i mezinárodní obchod obilninami (tab. XII).

SOUHRN

Stať analyzuje základní tendence vývoje zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými výrobky hospodářsky vyspělých kapitalistických států v rámci tohoto teritoria jako celku, dále ve vztahu k EHS, ESVO, USA, Kanadě, Japonsku resp. Oceánii; charakterizuje rovněž vztah k rozvojovým zemím a RVHP.

Samostatná pozornost je věnována vývoji obchodně platební bilance zemědělsko-potravinářskými výrobky a v této souvislosti také projekci zahraničního obchodu základním produktem — obilninami.

Došlo dne 16. 5. 1980

Adresa autora:

Ing. Vladimír Jeníček, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75,
120 58 Praha 2

JENÍČEK V., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Zemědělsko-potravinářské výrobky v mezinárodním obchodě kapitalistických států

Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 12, s. 807—827. — 12 tab., lit. 2

zahraniční obchod, zemědělsko-potravinářské výrobky, kapitalistické státy, EHS, ESVO, RVHP, rozvojové země, obchodně platební bilance, analýza ekonomická, analýza statistická

Práce analyzuje základní tendence vývoje zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými výrobky hospodářsky vyspělých kapitalistických států v rámci tohoto teritoria jako celku, dále ve vztahu k EHS, ESVO, USA, Kanadě, Japonsku, resp. Oceánii. Charakterizuje rovněž vztah k rozvojovým zemím a RVHP. Samostatná pozornost je věnována vývoji obchodně platební bilance zemědělsko-potravinářskými výrobky a projekci zahraničního obchodu obilninami.

ŘEHÁK J.—MUŽÍK V., Výbor lidové kontroly ČSSR, Sokolovská 144, 180 00 Praha 8

K vlivu ekonomických nástrojů na zaostávající JZD

Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 12, s. 829—844. — 10 grafů, 3 tab., lit. 2

zemědělství, dotace, ekonomické nástroje, analýza ekonomická, analýza časových řad, analýza vztahů

V článku je analyzováno působení soustavy dotačních nástrojů necenové povahy na odstraňování nežádoucí důchodové diferenciací mezi zemědělskými podniky hospodařícími ve srovnatelných přírodních podmínkách. Je poukázáno na malé respektování důchodového principu poskytování těchto nástrojů a jsou naznačeny cesty zdokonalování působení ekonomické soustavy na řešení tohoto problému.

ŠPIRK L., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Dynamika rozvoje společných zemědělských podniků a jejich věcné problémy

Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 12, s. 845—858. — 3 tab., lit. 3

zemědělství, společné zemědělské podniky, výroba, analýza ekonomická, analýza výroby, syntéza

Autor analyzuje základní tendence kvantitativního a kvalitativního vývoje společných zemědělských podniků (SZP). Dále uvádí věcné problémy limitující další úspěšný rozvoj SZP a navrhuje způsob jejich řešení. Charakterizuje čtyři základní typy společných zemědělských podniků podle druhů činnosti a formuluje obecnou podstatu SZP z hlediska charakteru základních ekonomických vztahů SZP a jejich členských organizací.

BOBALA J., Vysoká škola ekonomická, ul. Odbojárov 10, 886 33 Bratislava

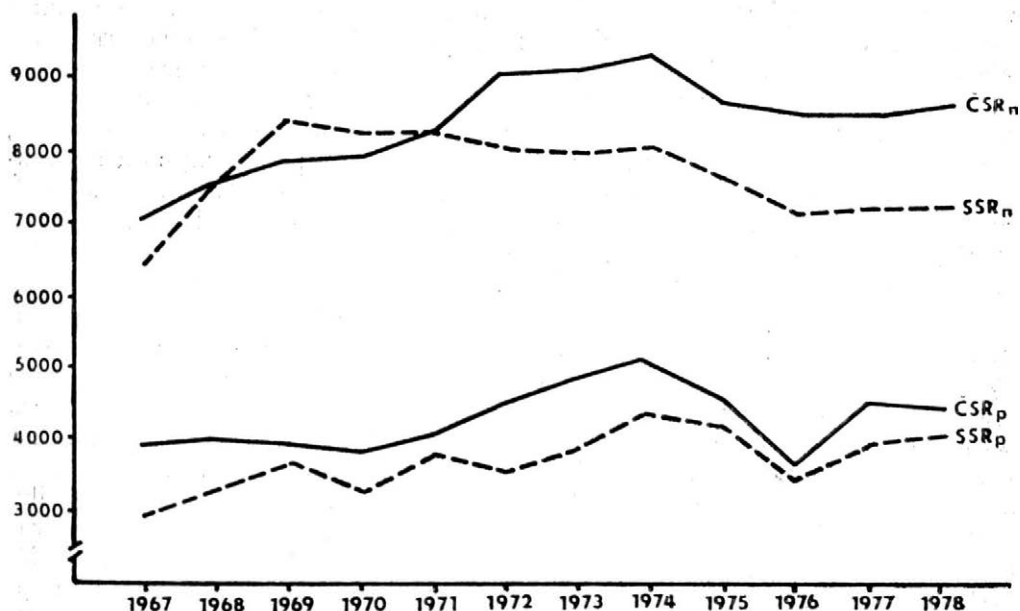
K otázkam efektívnosti získavania informácií o výške ukazovateľov jednotkových nákladov

Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 12, s. 859—866. — 1 tab., lit. 2

zemědělsko-potravinářský komplex, kalkulace, náklady přímé, náklady nepřímé, sdružená výroba, analýza ekonomická

Článok sa zaoberá otázkami kalkulácie nákladov na združenú výrobu, charakteristickú pre poľnohospodárstvo. Poukazuje na negatívne stránky vyplývajúce z uplatnenia a naturálneho princípu pre rozvrhovanie nákladov na združené výrobky. Navrhuje uplatnenie hodnotového princípu.

Ve vývoji zemědělské produkce i v její efektivnosti dlouhodobě přetrvávají rozdíly mezi jednotlivými výrobními oblastmi i mezi zemědělskými podniky ve srovnatelných přírodních podmínkách. Rozdíly se promítají i do odlišného vývoje administrativních oblastí. Vývoj diferenciací byl v poslední době analyzován v řadě publikací (Glaserová a Divilová 1980 aj.). Dlouhodobě se zásadněji nezmírňují rozdíly v dosaženém hrubém důchodu na ha z. p., což lze dokázat na vývoji hrubého důchodu u skupiny podniků důchodově podprůměrných a nadprůměrných¹⁾ (obr. 1).

1. Hrubý důchod v Kčs na ha z. p.

¹⁾ Údaje o důchodově nadprůměrných a podprůměrných JZD jsou převzaty ze sestav, které každoročně zpracovává Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy v Praze za soubor všech JZD v republice; index *n* (resp. *p*) u označení republiky v grafech (mimo graf č. 2) je přiřazen skupině JZD z hlediska důchodové situace nadprůměrných (resp. podprůměrných)

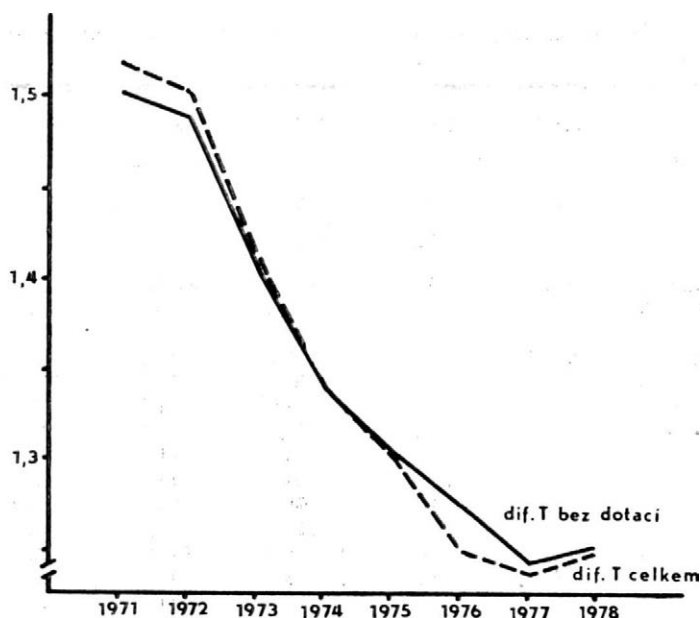
Rozdílnost přírodních podmínek se promítá v rozdílné tvorbě užitných hodnot i v hodnotovém vyjádření produkce, projevuje se v tvorbě diferenciální renty I. Dodatečné vklady do výroby a jejich různá efektivnost se projevuje v tvorbě diferenciální renty II. Působení rozdílných podmínek má odraz v diferencované tvorbě důchodů zemědělských podniků. K nejzávažnějším faktorům, které na důchodovou diferenciaci působí, patří přírodní podmínky, rozdílná vybavenost základními prostředky a pracovními silami, rozdílné množství materiálních vkladů do výroby, komplex faktorů spojený s kvalitativním složením základních a oběžných prostředků a úrovní organizace a řízení, dále vliv soustavy ekonomických nástrojů a rozdílná struktura výrobní činnosti zemědělských podniků.

Socialistická společnost má zájem na rozvoji všech socialistických zemědělských podniků, na využívání veškeré zemědělské půdy pro rostoucí výrobu zemědělských produktů. Je to dáno nutností neustále zvyšovat soběstačnost ve výrobě potravin ze zemědělských výrobků mírného pásma. Proto působí řadou opatření, mimo jiné i ekonomickými nástroji, na překonávání rozdílů v zájmu urychlení rozvoje zaostávajících podniků. Ekonomické nástroje nemají rozhodující váhu při řešení mezipodnikové diferenciaci, zásadní význam má řešení hlavních příčin rozdílné tvorby užitných hodnot. Ekonomické nástroje postihují až sféru rozdělování, mohou však svým působením vytvářet příznivější předpoklady pro rozvoj zaostávajících podniků.

Soustava nákupních cen zemědělských výrobků vychází z nákladů převládajících podmínek výroby, proto je diferenciální renta I řešena daní z pozemků v lepších přírodních podmínkách a soustavou diferenciálních příplatků v horších přírodních podmínkách. Tyto ekonomické nástroje, včetně cen a doplňkových nástrojů cenové povahy, neřeší diferenciální rentu II a nepůsobí na odstraňování rozdílů mezi podniky hospodařícími ve srovnatelných přírodních podmínkách. To lze dokumentovat na obr. 2, který zachycuje vývoj rozdílů tržeb důchodově podprůměrných a nadprůměrných podniků před a po uplatnění dotací a příplatků. Rozdíly v tržbách se po zahrnutí příplatků spíše prohlubují, což je logickým důsledkem konstrukce diferenciálních a ostatních cenových příplatků, které se připočítávají k stanovené části tržeb.

Také úpravy nákupních cen nemohou v zásadě působit na zmírňování mezipodnikových rozdílů. Např. jedním z hlavních opatření úpravy soustavy ekonomických nástrojů pro rok 1980 a 7. pětiletku je posílení cenové úhrady odvětví chovu skotu. Tato úprava se promítne příznivě ve všech zemědělských podnicích a částečně pomůže řešit diferenciální rentu I, neboť větší váha v zastoupení skotu je v horších přírodních podmínkách. Tato úprava však nemůže zmírňovat důchodovou diferenciaci mezi podniky hospodařícími ve srovnatelných přírodních podmínkách, protože nadprůměrné podniky mají obvykle vyšší hustotu skotu na 100 ha z. p. i vyšší užitkovost, projevující se ve větším prodeji finálních výrobků na ha z. p. To ukazuje tab. I, zachycující difference v prodeji mléka a jatečného skotu u podprůměrných a nadprůměrných podniků v členění přírodních podmínek na lepší (ČSR 1 a SSR 1 — tj. podniky, které platí daň z pozemků) a horší (ČSR 2 a SSR 2 — tj. podniky, mající nárok na diferenciální příplatky).

Z tabulky je patrné, že např. v intenzitě výroby mléka, vyjádřené prodejem v l na ha, se rozdíly ve prospěch nadprůměrných podniků zvětšují v horších přírodních podmínkách ČSR, u prodeje jatečného skotu se rozdí-

2. Mezipodniková diferenciacie v tržbách ze zemědělské výroby bez dotací k cenám na ha z. p. (dif. T bez d) a v tržbách ze zemědělské výroby celkem na ha z. p. (dif. T celkem), vyjádřená indexem hodnoty ukazatele u nadprůměrných podniků k hodnotě ukazatele u podprůměrných podniků za ČSSR celkem

1. Vývoj rozdílu v prodeji mléka a jatečného skotu v l a kg na ha z. p. u důchodově podprůměrných a nadprůměrných družstev proti průměru celkem (= 1,000) v lepších a horších přírodních podmínkách

Rok	Prodej mléka v l na ha z. p.							
	ČSR 1		ČSR 2		SSR 1		SSR 2	
	podprům.	nadprům.	podprům.	nadprům.	podprům.	nadprům.	podprům.	nadprům.
1974	0,910	1,100	0,912	1,096	0,874	1,156	0,869	1,146
1975	0,908	1,102	0,904	1,128	0,909	1,070	0,892	1,113
1976	0,916	1,118	0,907	1,145	0,902	1,096	0,896	1,153
1977	0,920	1,086	0,912	1,119	0,906	1,125	0,907	1,138
1978	0,919	1,063	0,892	1,114	0,896	1,087	0,912	1,124
Rok	Prodej jatečného skotu v kg na ha z. p.							
	ČSR 1		ČSR 2		SSR 1		SSR 2	
	podprům.	nadprům.	podprům.	nadprům.	podprům.	nadprům.	podprům.	nadprům.
1974	0,924	1,076	1,011	1,066	0,910	1,115	0,881	1,119
1975	0,897	1,141	0,968	1,100	0,885	1,172	0,902	1,070
1976	0,895	1,200	0,953	1,135	0,936	1,165	0,851	1,109
1977	0,890	1,136	0,945	1,150	0,942	1,141	0,887	1,168
1978	0,906	1,085	0,953	1,130	0,881	1,053	0,937	1,085

II. Mimocenové ekonomické nástroje — sektor JZD (1967—1978 skutečné čerpání, 1979 a 1980 plán)

	1967	1968	1969	1970	1971	1972
a	1	2	3	4	5	6
Stabilizační dotace 1	531,4	498,8	361,8	358,3	413,6	363,0
3	—	—	186,0	180,0	252,5	222,1
5	—	—	175,8	178,3	161,1	140,9
Fond stabilizace 1	256,3	248,5	226,2	226,3	222,9	222,0
pracovních sil 3	—	—	130,0	130,0	130,0	130,0
5	—	—	96,2	96,3	92,9	92,0
Subvence na byto- 1	—	82,5	71,2	71,1	75,5	80,9
vou výstavbu 3	—	—	42,2	44,1	46,2	47,2
5	—	—	29,0	27,0	29,3	33,7
Soustavová 1	35,2	207,5	164,4	319,5	304,4	308,3
rezerva 3	—	—	140,0	174,5	162,0	227,0
5	—	—	24,4	145,0	142,4	81,3
Subvence do pro- 1	113,0	65,8	59,2	33,3	41,1	45,3
vozu 3	—	—	17,4	24,0	37,5	42,2
5	—	—	41,8	9,3	3,6	3,1
Subvence na 1	711,4	751,2	758,3	787,7	855,4	965,3
investice 3	—	—	441,6	440,1	564,6	651,7
5	—	—	316,7	347,6	290,8	313,6
Státní příspěvek 1	386,2	484,5	528,2	441,9	369,1	410,9
na bytovou 3	—	—	379,3	315,6	263,5	304,5
výstavbu 5	—	—	148,9	126,3	105,6	106,4
Mimořádné poža- 1	—	12,9	—	—	0,3	—
davky a dotace 3	—	—	—	—	0,3	—
5	—	—	—	—	—	—
Mimocenové ná- 1	2 033,5	2 351,7	2 169,3	2 238,1	2 282,3	2 395,7
stroje celkem 3	—	—	1 336,5	1 308,3	1 456,6	1 624,7
5	—	—	832,8	929,8	825,7	771,0
Mimocenové ná- 1	1 322,1	1 600,5	1 411,0	1 450,4	1 426,9	1 430,4
stroje bez subven- 3	—	—	894,9	868,2	892,0	973,0
ce na investice 5	—	—	516,1	582,2	534,9	457,4

1 = ČSSR, 3 = ČSR, 5 = SSR

ly zvětšují v lepších i horších přírodních podmínkách ČSR. V SSR se rozdíly poněkud snižují. Úpravy cen se do důchodů podprůměrných podniků proti nadprůměrným mohou příznivě projevit jen v těch podmínkách, kde nejsou rozdíly v intenzitě výroby, nebo kde se podstatně snižují.

Z ekonomických nástrojů může mít proto vliv na zmírňování rozdílů ve výsledcích hospodaření pouze pohyblivá složka zemědělské daně a systém necenových, dotačních nástrojů.

Funkcí pohyblivé složky zemědělské daně je postihovat část vytvořené diferenciální renty II progresivním zdaněním hospodářského výsledku a tím přerozdělovat výsledky hospodaření mezi lépe a hůře hospodařícími podniky. Zemědělská daň je postupně upravována tak, aby její pohyblivá složka rovnoměrněji řešila odčerpávání části diferenciální renty II, aby byly progresivní daní více postíženy vyšší důchody v důchodově nadprůměrných podnicích. V tomto směru byla provedena úprava pro 6. pětiletku a další zprogresivnění je sledováno novou konstrukcí daně ze zisku při současném zrušení daně z překročení mezd a odměn v JZD a dodatkové daně z vedlejší

1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
7	8	9	10	11	12	13	14
326,0	389,9	361,2	359,0	337,0	341,1	309,0	290,0
189,0	185,0	176,0	171,0	163,0	155,0	147,0	140,0
137,0	204,9	185,2	188,0	174,0	186,1	162,0	150,0
223,0	221,4	195,8	191,7	187,3	185,2	185,0	180,0
130,0	130,0	117,0	115,0	111,0	108,0	105,0	103,0
93,0	91,4	78,8	76,7	76,3	77,2	80,0	77,0
79,5	82,6	79,9	85,8	27,6	47,0	31,9	29,5
46,8	49,2	46,7	45,5	1,2	10,1	10,0	10,0
32,7	33,4	33,2	40,3	26,4	36,9	21,0	19,5
331,0	404,9	542,4	584,1	326,6	302,0	324,0	324,0
230,7	262,3	337,8	338,0	71,0	71,0	71,0	71,0
100,3	142,6	204,6	246,1	255,6	231,0	253,0	253,0
45,1	46,4	37,8	62,2	100,8	144,6	97,0	96,5
44,2	46,1	37,0	54,1	78,4	120,7	79,0	79,0
0,9	0,3	0,8	8,1	22,4	23,9	18,0	17,5
1 234,5	1 470,6	1 661,2	1 541,3	1 284,1	1 375,1	938,0	1 109,0
887,9	840,0	865,8	861,3	588,3	566,7	454,0	621,0
346,6	630,6	795,4	680,0	695,8	808,4	484,0	488,0
407,7	408,0	393,9	418,6	—	—	—	—
300,2	302,2	268,7	269,9	—	—	—	—
107,5	105,8	125,2	148,7	—	—	—	—
—	43,2	—	13,1	0,3	—	—	—
—	43,2	—	13,1	0,3	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
2 646,8	3 067,0	3 272,2	3 255,8	2 263,7	2 395,0	1 884,0	2 029,0
1 828,8	1 858,0	1 849,0	1 867,9	1 013,2	1 031,5	866,0	1 024,0
818,0	1 209,0	1 423,2	1 387,9	1 250,5	1 363,5	1 018,0	1 005,0
1 412,3	1 596,4	1 611,0	1 714,5	679,6	1 019,9	946,0	920,0
940,9	1 018,0	983,2	1 006,6	424,9	464,8	412,0	403,0
471,4	578,4	627,8	707,9	554,7	555,1	534,0	517,0

výroby od 1. 1. 1980. K rovnoměrnějšímu zdanění přispívá i zásada, že podniky dosahující nižší než 5 % daňové rentability jsou zbaveny daňové povinnosti.

Na vyhodnocení účinnosti nové konstrukce pohyblivé části zemědělské daně je zatím příliš brzy. Na nedokonalé působení z tohoto hlediska v dosa-
vadním vývoji (malá diferenciacie ve zdanění důchodů) lze ukázat na něko-
lika číslech. Např. pohyblivou částí zemědělské daně byl v družstevním
sektoru ČSSR celkem zdaněn čistý zisk upravený o dotace u důchodově pod-
průměrných družstev v roce 1972 9,9 %, u důchodově nadprůměrných
družstev 13,2 %; v roce 1978 u důchodově podprůměrných družstev 14,9 %
a u důchodově nadprůměrných družstev 19,9 %. V zásadě platí, že pře-
rozdělovací funkce pohyblivé složky zemědělské daně nemůže řešit pod-
statu rozdílných ekonomických výsledků, může pouze z větší či menší účin-
ností ve sféře rozdělování existující rozdíly v tvorbě užitných hodnot
zmírňovat.

Druhým okruhem ekonomických nástrojů, který má vliv na řešení

rozdílné důchodové situace podniků hospodařících ve srovnatelných přírodních podmínkách, jsou necenové, dotační nástroje, na jejichž poskytování není právní nárok a které lze poskytovat diferencovaně. Rozbor dosavadní účinnosti těchto dotačních nástrojů bude obsahem této stati.

Vývoj poskytování mimocenových ekonomických nástrojů družstevnímu sektoru znázorňuje tab. II.

Z tabulky vyplývá, že celkový objem mimocenových nástrojů v této pětiletce postupně klesá. Úloha mimocenových ekonomických nástrojů se proto postupně snižuje, výrazněji v ČSR, kde došlo mj. k celkovému poklesu (z 1 456,6 mil. Kčs v roce 1971 na 1 024 mil. Kčs v plánu na rok 1980), než v SSR, kde vzrostl objem těchto prostředků z 825 mil. Kčs v roce 1971 na 1 005 Kčs v plánu na rok 1980. Proti kulminačnímu bodu v letech 1975 až 1976 však dochází k poklesu těchto fondů v obou republikách, k většímu poklesu v ČSR.

Posuzujeme-li však vývoj objemu poskytovaných ekonomických nástrojů celkem (cenové i necenové povahy), zjistíme, že má vzestupný trend. V roce 1971 činil v ČSSR objem těchto prostředků v družstevním sektoru 4 051,2 mil. Kčs, plán na rok 1980 je 6 761 mil. Kčs (index 1,669). Protože postupně klesá objem necenových nástrojů, klesá i jejich podíl na ekonomických nástrojích celkem: v roce 1971 tvořil 53,6 % z celkového objemu dotací a subvencí (ČSR 67 %, SSR 44 %), v plánu na rok 1980 již jen 30 % (v ČSR 29,4 %, v SSR 30,7 %). Roste tedy objem i podíl cenových nástrojů dodatečné úhrady, tedy těch, které nemohou přispívat k vyrovnávání důchodů podniků hospodařících ve srovnatelných přírodních podmínkách. Snižující se váha necenových dotačních nástrojů na celkové úhradě zemědělské výroby je ukázána v tab. III. Vývoj podílu odpovídá vývoji celkové poskytovaných částek (viz tab. II).

Růst váhy cen a doplňkových cenových nástrojů na celkové úhradě zemědělské výroby má své opodstatnění. Postupně je posilován vztah mezi ekonomickým výsledkem a vlastním přínosem podniků, jsou prohlubovány chozrasčotní principy hospodaření zemědělských podniků. Vzrůstající ekonomický tlak na prohlubování zainteresovanosti podniků na dalším rozvoji je nutný vzhledem k stále náročnějším úkolům dalšího potřebného růstu výroby při omezenosti dodatečných vkladů. Vytvářené náročnější ekonomické klima by proto mělo výrazněji přispívat k odhalování podniků, které jak v intenzitě výroby, tak v její efektivnosti zaostávají.

Smyslem socialistické ekonomiky však není nechat zaostávající podniky padnout, „zbankrotovat“. Součástí systému řízení musí být cílevědomé zapojení jednotlivých nástrojů, které budou působit k překonávání zaostávání. Jedná se o působení celého komplexu opatření, od vytváření kádrových předpokladů, přes lepší zapojení plánu vstupů a výstupů zemědělské výroby, až po opatření ekonomická. Část reprodukcí se rozdílů mezi zemědělskými podniky, vyúsťující v zaostávání, má povahu objektivní, projevuující se v nižší vybavenosti zemědělských podniků, v nižších intenzifikačních vkladech do půdy.

Pro komplexní řešení zaostávajících podniků bude proto nutné mít k dispozici určitý objem dotačních prostředků. Domníváme se, že z tohoto pohledu bude nutné účelově přehodnotit dosavadní vývoj celkového objemu prostředků, který by byl v dalším období poskytován k překonávání dlouhodobého zaostávání zemědělských podniků, aniž by přitom byl narušen základní princip prohlubování chozrasčotního hospodaření zemědělských

podniků. S tím bude nutné hlouběji přehodnotit dosavadní systém poskytování necenových nástrojů, aby s jejich pomocí byly účinněji řešeny příčiny zaostávání.

Poskytování jednotlivých druhů dotací a subvencí má značně odlišný charakter. Podle jednotlivých druhů i republik se odlišně prosazují jednotlivé účely poskytování. V zásadě sleduje poskytování těchto nástrojů zmírňování důchodových rozdílů, účelová opatření a doplňkové působení k řešení diferenciální renty I, protože působení těch nástrojů, které by diferenciální rentu I řešit měly (sazby diferenciálních příplatků podle odlišných přírodních podmínek), je nedokonalé.

Objem stabilizačních dotací jako hlavního prostředku dotační politiky ke zmírňování mezipodnikové diferenciace v rámci ČSSR trvale klesá. V roce 1971 činil objem 413,6 mil. Kčs, v plánu na rok 1980 290 mil. Kčs (index 0,701). Je to důsledek poklesu objemu těchto prostředků v ČSR, v SSR je pokles méně výrazný (index 0,931), od roku 1974 objem stabilizačních dotací v SSR trvale převyšuje objem těchto prostředků v ČSR. Neustále, i když v menší míře, jsou poskytovány stabilizační dotace i důchodově silnějším podnikům (obr. 3). Diference v poskytování jsou trvale výraznější

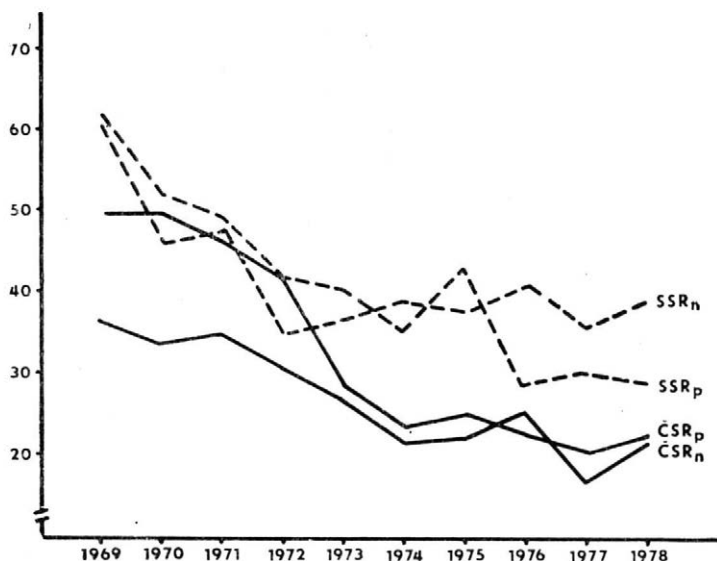

3. Stabilizační dotace v Kčs na ha z. p.

v ČSR než v SSR. Např. v roce 1978 činil rozdíl mezi poskytováním stabilizačních dotací na 1 ha z. p. podprůměrným a nadprůměrným podnikům v ČSR 555,0 %, v SSR však pouze 185,7 %. V SSR se tedy projevují, mnohem více než v ČSR, časté nedůslednosti v posuzování důchodové situace zemědělských podniků při poskytování příslibů stabilizačních dotací.

V lepších přírodních podmínkách jsou difference v poskytování stabilizačních dotací podstatně výraznější než v podmínkách horších, přičemž se zejména v SSR projevuje vyšší stupeň poskytování stabilizačních dotací v horších přírodních podmínkách než v lepších. Např. v roce 1978 bylo v horších přírodních podmínkách poskytnuto v průměru ČSR o 58,8 % více stabilizačních dotací na ha z. p. než v lepších přírodních podmínkách, v SSR činil tento rozdíl dokonce 1 390,0 %.

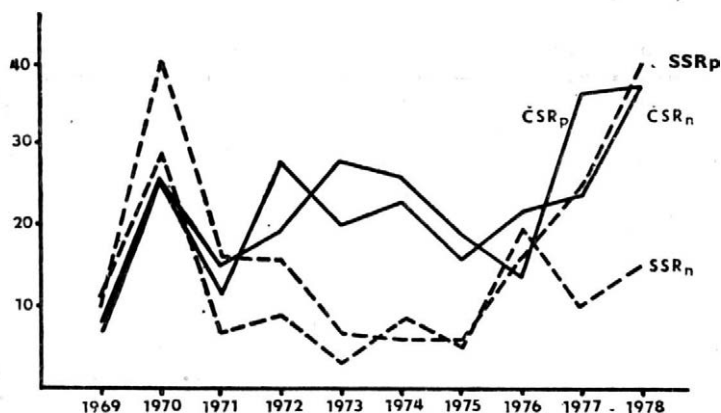
Směrnice pro poskytování prostředků z fondu stabilizace pracovních sil ani neumožňují výrazněji důchodový princip respektovat, neboť oblastní preference, subvence výuky učňů a nástupní praxe absolventů vysokých škol není na důchodový princip vázána. Tyto prostředky např. v roce 1978 tvořily 53,5 % z čerpání fondu. Při úpravách poskytování prostředků z tohoto fondu pro příští pětiletku by proto mělo být zváženo, je-li vhodné nadále nediferencovat zmíněné použití fondu; v případě ponechání platné úpravy vzniká naléhavý problém jiným způsobem ekonomicky podporovat vybavování zaostávajících podniků kvalifikovanými pracovními silami, kterých je v těchto podnicích obvykle méně než v podnicích nadprůměrných. Vývoj poskytování prostředků z fondu stabilizace pracovních sil je zachycen na obr. 4.

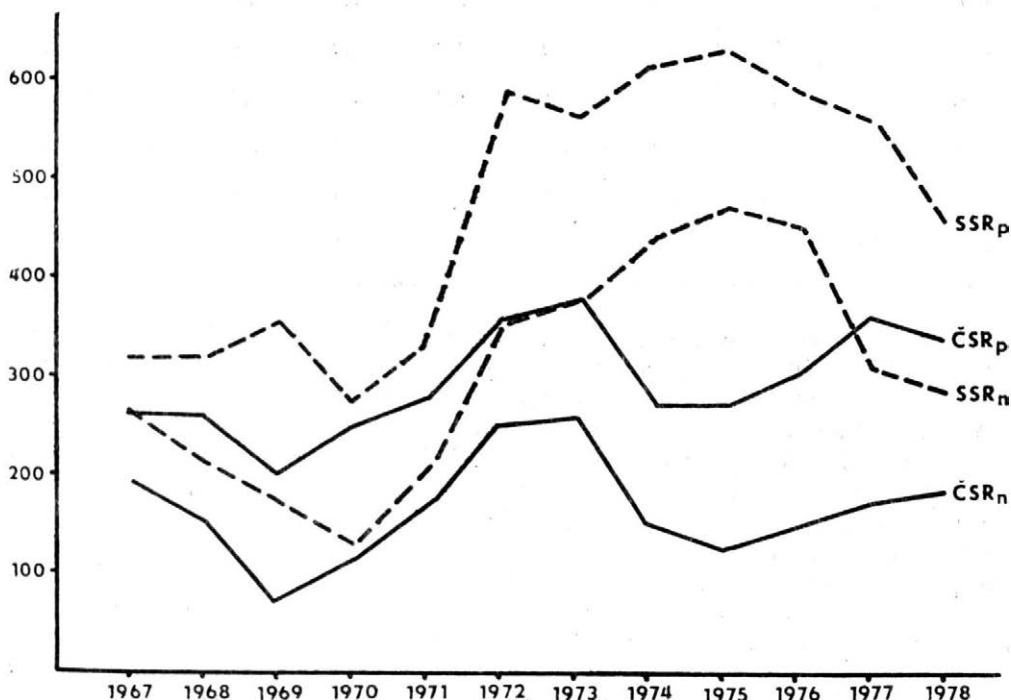
4. Dotace z fondu stabilizace pracovních sil v Křs na ha z. p.

Subvence na účelová opatření jsou uplatňovány trvale v obdobném měřítku u podprůměrných i nadprůměrných podniků s tím, že ve většině sledovaných let (především v SSR) dostaly větší objem těchto prostředků na ha z. p. podniky podprůměrné než nadprůměrné, v jiných letech tomu bylo obráceně. V ČSR i SSR je situace ve vývoji diferencí obdobná, avšak objem těchto prostředků na ha z. p. je v ČSR na rozdíl od jiných druhů mimocenových nástrojů trvale vyšší než v SSR (např. v roce 1977 o 61,1 %). V horších přírodních podmínkách byly do roku 1976 přiděly poněkud vyšší než v podmínkách lepších, od roku 1977 je tomu opačně (obr. 5). U subvencí na účelová opatření ani není vhodné diferencovat jejich poskytování podle důchodové situace podniků.

Dotace a subvence celkem, zvyšující zisk podniků, nejsou podle důchodového principu dostatečně diferencovány a jsou přidělovány podprůměrným a nadprůměrným podnikům trvale se zhruba stejnými diferenciemi (obr. 6). V rámci celé ČSSR v roce 1978 dostaly podprůměrné podniky o 66,3 % větší objem těchto prostředků na ha z. p. Přestože se jedná v roce 1973 o poměrně značný rozdíl, činil již v roce 1970 122,6 %. Výrazněji je důchodová situace při poskytování dotací a subvencí celkem zohledňována v ČSR (např. v roce 1978 v ČSR činil rozdíl mezi podprůměrnými a nadprůměrnými podniky 79,3 % a v SSR jen 57,3 %), přičemž celkový objem po-

Subvence na účelová opatření v Kčs na ha z. p.

Dotace a subvence v Kčs na ha z. p. (mimo investiční charakter)

skytnutých dotací a subvencí na ha z. p. je v SSR trvale vyšší než v ČSR (např. v roce 1978 v průměru o 50,6 %). Protože celkový objem dotací a subvencí na ha z. p. je v horších přírodních podmínkách podstatně vyšší než v lepších (např. v roce 1978 v ČSR 2 proti ČSR 1 o 32,6 %, v SSR 2 proti SSR 1 dokonce o 186,3 %), je patrné, že v mnoha případech, především v SSR, jsou pomocí těchto nástrojů vyrovnávány nedostatky v systému cenových nástrojů.

Podstatně silněji se projevují rozdíly v poskytování dotací a subvencí ■ ukazatele podíl mimocenových doplňkových nástrojů na celkové úhradě zemědělské výroby (tab. III). Zde se však projevují poněkud jiné tendence.

III. Podíl mimocenových doplňkových nástrojů na celkové úhradě zemědělské výroby v %

Rok	Podprůměrná JZD			Nadprůměrná JZD			Průměr všech JZD		
	ČSR	SSR	ČSSR	ČSSR	SSR	ČSSR	ČSR	SSR	ČSSR
1967	3,0	5,3	3,7	0,7	1,9	1,0	1,5	3,3	2,1
1968	3,2	4,7	3,7	1,1	2,1	1,4	1,8	3,3	2,2
1969	2,8	4,4	3,4	0,8	2,1	1,2	1,5	2,8	1,9
1970	3,3	4,2	3,6	1,0	1,4	1,1	1,8	2,6	2,1
1971	2,8	4,3	3,4	0,9	1,4	1,1	1,6	2,6	2,0
1972	4,8	9,1	6,3	2,1	3,8	2,7	3,2	5,5	3,9
1973	4,1	7,3	5,3	2,0	3,7	2,6	2,8	5,0	3,5
1974	2,8	7,5	4,6	1,2	4,3	2,2	1,8	5,0	2,9
1975	2,0	7,2	4,5	0,4	4,2	2,1	1,6	5,3	2,9
1976	2,2	5,8	3,6	1,0	4,0	2,3	1,5	4,5	2,6
1977	2,3	5,3	3,5	0,8	2,5	1,4	1,4	2,8	2,2
1978	2,1	4,3	2,9	0,9	2,1	1,4	1,4	3,1	2,0

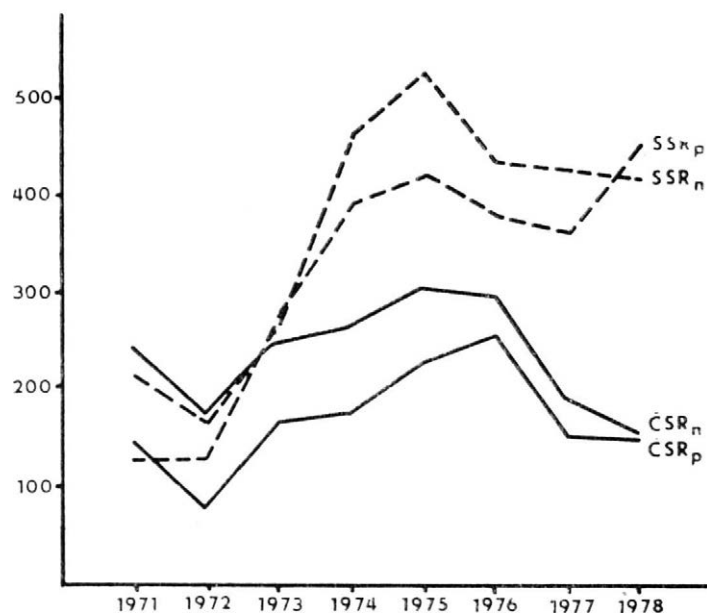
V tomto ukazateli se difference v rámci celé ČSSR v průběhu let postupně mírně snižuje (např. v roce 1967 činil rozdíl mezi podprůměrnými a nadprůměrnými podniky 270 %, v roce 1971 209 % a v roce 1978 107 %), přičemž tento celostátní trend se takto projevuje především v důsledku vývoje tohoto ukazatele v ČSR, kde je tendence ke snižování diferencí dosti výrazná (zejména od roku 1975) na rozdíl od SSR, kde zmírňování diferencí není tak výrazné. Z pohledu přírodních podmínek je zajímavé, že v ČSR 2 se v posledních letech (1974—1978) difference mírně prohloubily ve prospěch podprůměrných podniků, zatímco v SSR se částečně zmírnily.

Způsob poskytování dotací a subvencí vede k tomu, že se příliš neliší tendence vývoje zisku neupraveného a upraveného o dotace a subvence mezi důchodově nadprůměrnými a podprůměrnými podniky (obr. 7). Přerozdělovací funkci ve prospěch důchodově podprůměrných podniků proto poskytování dotací a subvencí plní jen málo.

Subvence na investice byly trvale přidělovány ve větším rozsahu nadprůměrným podnikům, rozdily se postupně zmírňovaly, v roce 1978 je poprvé více subvencí poskytnuto podprůměrným podnikům (obr. 8). Z podrobnějšího rozboru vyplývá, že tento výsledek je způsoben tím, že v SSR 1 je v poslední době výrazně více investičních subvencí poskytováno ve pro-

7. Zisk upravený o dotace a zisk neupravený o dotace (podprůměrné a nadprůměrné podniky za ČSSR celkem) v Kčs na ha z. p.

8. Subvence na investice v Kčs na ha z. p.

spěch podprůměrných podniků, v ostatních přírodních podmínkách je poskytování zhruba rovnoměrné.

Diferenciace poskytování ve prospěch podprůměrných podniků je nedostatečná. Směrnice pro jejich poskytování (č. j. FMP-V/5-29 418/75 ze dne 18. 12. 1975) uvádějí v čl. I, bod 4: „Předpokladem pro poskytování investiční dotace je maximální využití vlastních zdrojů včetně zdrojů získaných přerozdělením a dlouhodobého investičního úvěru v souladu se zásadami bankovní měnové politiky“. Uvedené ustanovení však není v praxi důsledně dodržováno, subvence na investice jsou většinou poskytovány ve stejné míře podnikům z hlediska důchodovosti podprůměrným i nadprůměrným.

Ómezenost působení tohoto nástroje je znásobována i celkovým vývojem objemu tohoto fondu. Celkový objem subvencí na investice měl do roku 1975 vzestupnou tendenci (v roce 1975 již 1 661,2 mil. Kčs, v roce 1980 se však v plánu počítá již jen s 1 109,0 mil. Kčs).

Způsob využívání subvencí na investice nestačí k potřebnému tempu zrovnoměrnování vybavení podniků základními prostředky. Důchodově podprůměrné podniky jsou hůře vybaveny základními prostředky, mají je v průměru i více opotřebovány. Mezipodnikové difference se zmírňují, avšak pomalu.

Důchodově nadprůměrné podniky vytvářejí vyšší vlastní zdroje financování investic. Z vyšší vybavenosti základními prostředky plyne větší objem odpisů, z vyšší tvorby hrubého důchodu vyplývá i vyšší podíl fondu akumulace na užitém důchodu a vyšší absolutní částky ze zisku dotované do fondu výstavby (vývoj vlastních zdrojů financování investic znázorňuje obr. 9). Rozdíly jsou neustále velmi výrazné. V roce 1971 měly nadprůměrné

9. Vlastní zdroje financování investic v Kčs na ha z. p.

podniky k dispozici o 117,2 % více vlastních prostředků k financování investic než podniky podprůměrné, v roce 1978 činil tento rozdíl 78,1 %. Objem těchto prostředků na ha z. p. je v ČSR trvale poněkud vyšší než v SSR, přičemž difference mají zhruba stejnou úroveň v ČSR jako v SSR

v lepších i horších přírodních podmínkách. Významné je však rozdílné působení přírodních podmínek, především v SSR, kde v lepších přírodních podmínkách měly v průměru v roce 1978 podniky k dispozici o 82,1 % více těchto prostředků na ha z. p. než podniky v horších přírodních podmínkách. V ČSR tento rozdíl činil pouze 12,8 %.

Ke zvýšení investiční aktivity nepřispívá ani systém poskytování dlouhodobých investičních úvěrů a půjček (obr. 10). Diferenciace

10. Dlouhodobé investiční úvěry a půjčky (stav k 31. 12.) v Kčs na ha z. p.

je nepatrná. V roce 1971 používaly podprůměrné podniky celkem o 18 % méně investičních úvěrů než nadprůměrné podniky, v roce 1978 již o 14 % více na ha z. p. Celkový objem úvěrů do roku 1975 klesal, od té doby roste. Je zřejmá souvislost s poskytováním investičních subvencí, jejichž rozsah naopak rostl do roku 1975, poté klesá.

Při poskytování investičních úvěrů a půjček nejsou v praxi dostatečně zohledňována objektivní kritéria. Např. v roce 1978 byly podniky Středočeského kraje zatíženy dlouhodobými úvěry v průměrné výši 2 003 Kčs na ha z. p., s velkými diferencemi mezi okresy, ale družstevní sektor okresu Mělník neměl vůbec žádný investiční úvěr, ačkoliv patří mezi přední okresy v investiční aktivitě. Při stanovení výše investičních úvěrů není proto v potřebné míře zohledňována důchodová situace podniků. Není váženo, nakolik je podnik investičně přeučťován či nedoúčťován, jak důchodově unese splátky investičních úvěrů a úroků. U důchodově podprůměrných podniků je situace o to tíživější, že jsou značně více než podniky nadprůměrné zatíženy dlouhodobými provozními úvěry a celkově je jejich nižší důchod více zatížen splátkami úvěrů a úroků.

Nedostatečná tvorba zisku v podprůměrných podnicích, málo diferencované poskytování investičních subvencí a nižší objem odpisů bude dlouhodobě vyvolávat tlak na větší potřebu investičních úvěrů u podprůměrných podniků než u nadprůměrných podniků. Proto lze i nadále očekávat zvyšování potřeby investičních úvěrů v podprůměrných podnicích, což při

současném stavu poskytování investičních subvencí a nerovnoměrné tvorbě důchodů může překročit míru únosnosti.

Zrovnoměrnování výrobních výsledků podniků hospodařících ve srovnatelných podmínkách je mj. podmíněno rovnoměrnějším vybavením zemědělských podniků. Při rozdílné důchodové situaci bude proto nutné do budoucna lépe využívat nástroje k tomu určené. Zejména bude nutné provázet působení tří hlavních zdrojů financování investic (vlastních zdrojů, úvěrů a subvencí) a exaktněji stanovit podmínky pro využívání investičních úvěrů a subvencí. Na první pohled se zdá být nesprávný požadavek, aby podniky, které lépe hospodaří, dostávaly méně státních subvencí a více využívaly úvěrů než podniky podprůměrné. Mohlo by to zřejmě snižovat zainteresovanost nadprůměrných podniků na dalším rozvoji. Domníváme se však, že v přechodné době je důsledné respektování důchodové situace v investiční výstavbě nutné, nikoliv však jako trvalý, dlouhodobý jev. Tam, kde prokazatelně zaostávání vyplývá z nižší vybavenosti, je potřebné rozhodně přistoupit k řešení. Předpokladem je ovšem vytvoření takových podmínek v zaostávajících podnicích, aby základní prostředky byly efektivně využívány. Jinak by ekonomická opatření nepřinesla očekávaný výsledek.

Bez dořešení problémů vzájemné provázanosti jednotlivých zdrojů rozšířené reprodukce lze v příští pětiletce očekávat řadu nesnází. Tyto problémy je třeba dořešit nejen v řídicí praxi, ale i v ekonomickém výzkumu, který takto synteticky a koordinovaně zatím neřeší působení ekonomických nástrojů k plošně rovnoměrnějšímu rozvoji rozšířené reprodukce zemědělských podniků.

Důchodový princip je málo uplatňován u subvencí poskytovaných z fondu pro zúrodnění půdy. V roce 1978 bylo na ha z. p. poskytnuto podprůměrným podnikům v ČSR 23 Kčs, nadprůměrným 22 Kčs. V SSR to bylo u podprůměrných podniků 29 Kčs, u nadprůměrných 39 Kčs. Větší poskytování těchto prostředků důchodově nadprůměrným podnikům v SSR potvrzuje i Solíková a Klínko (1979). Z rozboru ve 23 okresech v SSR vyplynulo, že jen ve čtyřech okresech (Košice, Stará Lubovňa, Trebišov a Prešov) jsou ve větší míře poskytovány subvence z tohoto fondu podnikům s nepříznivou důchodovou situací. Přitom je nesporné, že některé akce subvencované z tohoto fondu, např. budování vinic apod., jsou dobře návratné a budou těmto podnikům v budoucnu přinášet důchod, takže tento přístup napomáhá k prohlubování mezipodnikové důchodové diferenciace. Zřejmě bude vhodné důsledněji stanovit, která účelová opatření by měla být z tohoto fondu financována bez ohledu na důchodovou situaci podniků (státní program zvelebování půdního fondu) a u kterých akcí důchodový princip respektovat.

Z rozboru vyplývá, že při poskytování dotačních nástrojů necenové povahy je jen málo respektován důchodový princip, ačkoliv jediné tyto nástroje a daň ze zisku mohou působit ke zmírňování nežádoucí důchodové diferenciace. Poskytování necenových dotačních nástrojů sleduje i jiné cíle — účelová opatření a zmírňování nedokonalého působení ostatních ekonomických nástrojů na řešení diferenciální renty I. Do budoucna by však ekonomická soustava na základě opatření uplatňovaných od roku 1980 a na 7. pětiletku měla podstatně lépe řešit důsledky diferenciální renty I, takže opodstatněnost tohoto způsobu využívání necenových dotací objektivně klesá.

Proto považujeme za nutné striktně vymezit rozsah účelových opatření včetně zúrodňování půdního fondu a reprodukce pracovních sil, a prostředky na ně poskytované nevázat na důchodový princip. Ostatní nástroje bude vhodné prověřit pro jejich značnou rozmanitost a překrývání jejich působnosti. Je např. známo, že využívání různých nástrojů je podřízeno zajištění investiční výstavby. Podnikům, které jsou v plánu investiční výstavby vybrány k zahájení staveb, jsou různými způsoby vytvářeny vlastní zdroje, při poskytování stabilizačních dotací na různá opatření, která pak nevyžadují použití vlastních zdrojů, nebo působením zvýšeného rozsahu nezemědělské činnosti apod. Na druhé straně jsou stabilizační dotace poskytovány na splátky investičních úvěrů, pokud nestačí vlastní zdroje podniku apod. Stabilizační dotace pak neplní svou rozvojovou funkci, ale nahrazují nástroje jiné. Systém je značně složitý a zjednodušení by bylo účelné.

Při čerpání ostatních, neúčelových nástrojů je nutné prohlubovat důchodový princip jejich poskytování. Zkušenosti ukazují, že slovní vymezení tohoto principu v prováděcích předpisech je nedostatečné. Prostředky jsou stále rozptylovány na řadu opatření, i méně závažných. Federální ministerstvo zemědělství a výživy již zpřesnilo kritéria důchodovosti, za která se považují úroveň zisku, úvěrů, odměn na pracovníka a podíl rezervního fondu k základním odměnám. Pro účinnost těchto opatření v praxi bude nutné stanovit konkrétní výši jednotlivých kritériálních ukazatelů, která nemusí být pro rozmanitost podmínek v republikách a oblastech shodná. I když se jedná o administrativní způsob regulace poskytování, zdá se, že vzhledem k dosavadnímu vývoji jde o nezbytný předpoklad pro docílení obratu k potřebné koncentraci prostředků na řešení nejzávažnějších problémů zaostávání. Vhodné by bylo i vymezení minimálně potřebných prostředků potřebných pro překonávání mezipodnikové diferenciaci, pramenící z dlouhodobého zaostávání části podniků, podle stanoveného programu.

Dosavadní poznatky ukazují, že poskytování dotací necenové povahy často nepřináší očekávaný efekt. Řada podniků zaostává dlouhodobě, i přes každoroční poskytování stabilizačních i dalších dotací. V řadě případů neprovádějí okresní zemědělské správy před poskytnutím dotací důslednou analýzu příčin zaostávání a špatné důchodové situace podniků. Protože chybí hluboké poznání příčin nedostatků ve výrobě, v organizaci práce, v řízení, v kádrovém obsazení, v evidenci, kontrole, v hospodaření atd., není proto poskytování dotací vázáno na postupné řešení programu základních technicko-organizačních opatření, směřujících ke konsolidaci podniků a zvýšení intenzity jejich výroby, ale dotace jsou často poskytovány na uhrazování nákladů na běžná technologická opatření a výdaje.

Podmínky pro poskytování nebývají dosti konkrétní a mobilizační, poskytování dotací se proto stále ještě chápe spíše jako prostředek vyrovnávání nerovnováhy finančních potřeb a zdrojů jednotlivých zemědělských podniků. Jejich poskytování má do určité míry stále sociální charakter. Ukazuje se proto, že před poskytováním těchto prostředků je nutné provést hluboké analýzy, postihující základní příčiny zaostávání jednotlivých podniků.

Jedině spolu s řešením těchto základních příčin, nejlépe stanovených v konsolidačních programech, je společensky žádoucí poskytovat prostředky na jejich odstraňování. Na místě je i důsledná kontrola plnění stanovených konsolidačních programů a vyvozování odpovídajících závěrů z případného neplnění přijatých úkolů.

Z analýzy příčin zaostávání vyplývá, že minimálně polovina pramenů z kvalitativních faktorů, zejména z nedostatečné úrovně organizace a řízení zemědělské výroby. Společensky efektivní by proto bylo najít v soustavě necenových fondů místo pro dlouhodobou zainteresovanost vedoucích pracovníků na urychlené konsolidaci svých podniků na základě úkolů, stanovených pro takové podniky střednědobým plánem. Lze očekávat, že tyto prostředky by mohly přispět k efektivnímu rozvoji zaostávajících podniků, a to při jejich celkové nižší potřebě než při řešení zaostávání pouze ostatními dotačními nástroji necenové povahy.

ZÁVĚR

Dlouhodobější zaostávání části zemědělských podniků vyplývá z nedostatečných výsledků zemědělské výroby a její efektivnosti. Základní opatření pro překonávání zaostávání musí proto směřovat do této oblasti. Ekonomické nástroje mají jen podpůrný charakter, postihují především přerozdělování vytvořených hodnot. Pro odstraňování zaostávání podniků ve srovnatelných přírodních podmínkách mají z ekonomických nástrojů význam hlavně dotační nástroje necenové povahy.

Podmínkou účinného uplatňování dotačních nástrojů je hluboká analýza příčin zaostávání ze strany vedení zemědělských podniků a okresních zemědělských správ, stanovení konsolidačních či intenzifikačních programů a vázání ekonomických nástrojů na jejich plnění.

Při poskytování dotačních nástrojů necenové povahy se jen málo prosazuje potřebný důchodový princip, dotační politiku je nutné z tohoto pohledu prohloubit i zjednodušit.

Pro plošně rovnoměrnější rozvoj rozšířené reprodukce zemědělských podniků bude nutné lépe provázat působení vlastních zdrojů, investičních úvěrů a investičních subvencí.

Pro urychlení rozvoje zaostávajících podniků by bylo účelné řešit dlouhodobou osobní zainteresovanost vedoucích pracovníků těchto podniků využíváním nástrojů dotační politiky.

Literatura

- GLASEROVÁ, J. — DIVILOVÁ, Z.: Diferenciace ve výsledcích zemědělských podniků hospodařících ve zhruba stejných přírodních podmínkách. Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 4.
SOLÍKOVÁ, H. — KLINKO, L.: Vliv ekonomických nástrojů na mezipodnikovou diferenciaci důchodů. [Závěrečná zpráva.] Bratislava, VÚEPP 1979.

Došlo dne 14. 5. 1980

Adresa autorů:

Ing. Jiří Řehák, ing. Václav Mužík, Výbor lidové kontroly ČSSR, Sokolovská 144, 180 00 Praha 8

DYNAMIKA ROZVOJE SPOLEČNÝCH ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ V LETECH 1972—1980

Ve vývoji společných zemědělských podniků, které v celém svém dosavadním působení prokázaly, že jsou efektivní formou koncentrace a specializace zemědělské výroby i služeb pro zemědělství, došlo v letech 1972 až 1980 k některým významným kvantitativním a kvalitativním změnám.

Počet společných zemědělských podniků (SZP) se v ČSSR systematicky zvyšoval až do roku 1978, kdy bylo v činnosti 357 SZP, potom mírně klesal a k 1. 1. 1980 působí v ČSSR 352 společných podniků.

Tento vývoj byl způsoben zejména kolísavým růstem počtu společných zemědělských podniků v České socialistické republice, kde nejprve klesl počet SZP ze 156 v roce 1972 na 146 v roce 1973, aby se pak za jediný rok (od poloviny roku 1973 do poloviny roku 1974) zvýšil o 91 nových společných podniků. Jednalo se zejména o SZP pro stavební (+74) a pro agrochemické služby (+9). Nutno ovšem zdůraznit, že v tomto období došlo v řadě okresů ČSR k administrativní přeměně některých kooperací bez právní subjektivity na SZP. V roce 1976 bylo dosaženo nejvyššího počtu SZP v České socialistické republice (244) a pak dochází k jeho postupnému snižování až na 233 SZP k 1. 1. 1980.

Ve Slovenské socialistické republice se počet společných zemědělských podniků rozvíjel po celé sledované období rovnoměrně a od roku 1972, kdy v SSR působilo 78 SZP, se jejich počet zvýšil na 119 k 1. 1. 1980.

Z tab. I je patrné, že počet SZP se v letech 1972—1980 systematicky zvyšoval především díky zvyšování počtu agrochemických podniků a také společných podniků pro stavební a meliorační činnost.

Tak např. v SSR se počet ACHP v roce 1980 zvýšil proti roku 1972 35krát, v ČSR téměř 11krát, počet podniků na stavební a meliorační činnost se v ČSR zvýšil v uvedeném období téměř pětkrát, zatímco v SSR zůstal v podstatě nezměněn.

Na druhé straně se v uvedeném období projevuje systematický úbytek SZP specializovaných na některá odvětví živočišné výroby příp. služeb s menší členskou základnou a územním dosahem působnosti, které měly v roce 1972 rozhodující postavení jak v počtu, tak v objemu výkonů. Projevuje se to zejména u společných podniků zaměřených na výrobu vajec, jejichž počet se v ČSR snížil v roce 1980 na pětinu počtu z roku 1972 (na Slovensku na polovinu), dále u SZP na výkrm prasat, jejichž počet se v ČSR v uvedeném období snížil na třetinu (na Slovensku však vzrostl třikrát)

I. Vývoj počtu SZP v ČSSR v letech 1972—1980

Ukazatel	Počet SZP v letech*)																		ČSSR 1980/1972	
	1972		1973		1974		1975		1976		1977		1978		1979		1980			
ČSSR	234		230		334		333		341		345		357		356		252		1,50	
ČSR	156		146		237		236		244		239		240		240		233		1,49	
SSR	78		84		97		97		97		106		117		116		119		1,52	
Druh činnosti	ČSR	SSR	ČSR	SSR	ČSR	SSR	ČSR	SSR	ČSR	SSR	ČSR	SSR	ČSR	SSR	ČSR	SSR	ČSR	SSR	1980/1972	
																			ČSR	SSR
Výroba vajec	23	8	15	7	14	5	8	2	6	4	6	4	5	4	5	4	5	4	0,22	0,5
Výkrm drůbeže skotu telat	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2	—	1	1	2	2	3	2	4	—	3	—	1	—	1	—	1	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	2	2	2	3	2	3	3	—	—
Výroba selat	—	—	1	—	1	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Výkrm prasat	36	3	37	5	37	7	26	6	25	5	12	5	12	10	11	9	11	10	0,30	3,3
Sušení a výroba krmiv	30	3	31	2	29	7	27	5	22	4	20	4	19	3	18	1	13	1	0,43	0,3
Prodej zem. přebytků	1	3	1	2	1	2	1	2	1	2	—	2	—	2	—	3	—	3	—	1,0
ACHP	—	1	6	4	15	8	34	12	43	16	55	24	63	35	66	35	64	35	10,7	35,0
Stavební a meliorační	13	40	3	43	77	45	71	40	76	41	70	40	66	39	62	39	62	39	4,77	0,98
Ostatní	36	17	38	15	46	16	51	21	47	20	50	20	49	21	50	22	50	23	1,4	1,35
OSZP	15	2	13	4	15	4	14	7	19	3	21	1	23	1	24	1	24	1	1,6	0,5

*) do roku 1975 vždy podle stavu k 1. 7., od roku 1976 vždy k 1. 1. každého roku
 Pramen: Výkazy o společných zemědělských podnicích a zemědělských kooperacích FSÚ

a také u společných podniků na sušení a výrobu tvarovaných krmiv, jejichž počet klesl v ČSR téměř o 60 % a na Slovensku dokonce o 70 %.

V důsledku toho se významným způsobem mění struktura společných zemědělských podniků podle jednotlivých druhů činnosti na celkovém počtu SZP. Tak např. v ČSR bylo v roce 1972 z celkového počtu 156 SZP 23,1 % zaměřeno na výkrm prasat, 19,2 % na sušení a výrobu tvarovaných krmiv, 14,7 % na výrobu vajec a 8,3 % na stavební činnost.

Na Slovensku byla v roce 1972 struktura SZP odlišná. Naprostou většinu tvořily SZP pro stavební činnost — 51,3 %, společných podniků na výrobu vajec bylo tehdy 10,2 % a na výrobu krmiv i na výrobu prasat bylo zaměřeno pouze 3,8 % SZP.

V roce 1980 bylo v ČSR z celkového počtu 233 SZP zaměřeno nejvíce na agrochemickou činnost (27,5 %) a na stavební a meliorační činnost (26,6 %). Společných podniků na sušení a výrobu tvarovaných krmiv je 5,6 %, na výkrm prasat jen 4,7 % a na výrobu vajec pouze 2,1 %.

Ve Slovenské socialistické republice mají i v současném období největší podíl společné podniky na stavební i meliorační činnost (32,8 %) a agrochemické podniky (29,4 %). Vzrostl také počet společných podniků na výkrm prasat ze tří v roce 1972 na deset v roce 1980 i jejich podíl na celkovém počtu SZP ze 3,8 % v roce 1972 na 8,4 % v roce 1980. Naopak se výrazně snížil podíl SZP na výrobu vajec — na 3,4 %, a SZP na sušení a výrobu krmiv je na Slovensku pouze jeden.

Charakteristickým rysem vývoje společných zemědělských podniků specializovaných na jedno odvětví zemědělské výroby či služeb je jejich slučování do větších SZP stejného zaměření, případně do SZP specializovaných na živočišnou výrobu (s dvěma nebo více odvětvími živočišné výroby) a nebo — což je v České socialistické republice hlavní tendence — jejich začleňování do společných zemědělských podniků s více činnostmi, mezi kterými mají ve většině okresů ČSR významné postavení SZP s celookresní působností.

Tyto základní tendence se projevují zejména u SZP na výrobu vajec, na výrobu vepřového masa a také u SZP zaměřených na sušení a výrobu tvarovaných krmiv.

Pro vývoj společných podniků specializovaných na výrobu ovoce a zeleniny je charakteristické, že postupně prohlubují služby členským organizacím, od výroby biologického materiálu až po komplexní zajišťování sklizně, posklizňové úpravy, balení pro trh a skladování ovoce a zeleniny členských organizací. Tyto základní činnosti kombinují se zpracováním nestandardního ovoce a zeleniny ve vlastních zpracovatelských provozech, budovaných převážně v kooperaci s různými podniky zpracovatelského průmyslu, příp. s obchodními organizacemi.

Z hlediska charakteru a počtu rozvíjených činností lze společné zemědělské podniky v současné období rozdělit na:

- SZP specializované,
- SZP kombinátního typu,
- SZP s více činnostmi.

Specializované společné zemědělské podniky zaměřují svou činnost buď na jedno odvětví živočišné nebo rostlinné výroby či služeb pro zemědělství, nebo na několik odvětví živočišné či rostlinné výroby.

Společné zemědělské podniky specializované na jedno odvětví výroby či služeb se zaměřují na:

- výrobu vepřového masa: s otevřeným výrobním cyklem
s uzavřeným výrobním cyklem
- drůbež: výroba vajec
výroba vajec a drůbežího masa
- skot: odchov telat
výkrm skotu
- sušení a tvarování krmiv
- posklizňovou úpravu a skladování brambor
- posklizňovou úpravu a skladování ovoce a zeleniny

Společné zemědělské podniky specializované na několik odvětví výroby se zaměřují na:

- živočišnou výrobu: se dvěma odvětvími (prasata, drůbež)
s více odvětvími (prasata, drůbež, skot apod.).
- výrobu ovoce a zeleniny

Společné zemědělské podniky kombinátního typu kombinují hlavní výrobní odvětví, posklizňovou úpravu a skladování se zpracováním zemědělských produktů a zajišťují i jiné činnosti (např. výrobu zeleniny, její úpravu na posklizňových linkách, výrobu polotovarů, zpracování sušením a konzervací, nebo výrobu ovoce, třídění, skladování, zpracování nestandardního ovoce do kompotů a šťáv, zpracování na různé druhy polotovarů apod.).

Společné zemědělské podniky s více činnostmi rozvíjejí některá odvětví zemědělské výroby vedle různých odvětví nezemědělské výroby a služeb. Např. SZP zajišťuje výrobu vepřového masa, vajec a drůbežího masa, ovoce a zeleniny, výkrm skotu, odchov telat, agrochemickou činnost, stavební činnost, sušení a výrobu tvarovaných krmiv, navijení elektromotorů apod.

Společné zemědělské podniky specializované na několik odvětví živočišné výroby a SZP s více činnostmi, z nichž většina má okresní dosah, mají v současném období rozhodující postavení ve výrobě vajec, drůbežího a vepřového masa, vyráběných na bázi společných zemědělských podniků.

Z tab. II je patrná neobyčejně výrazná dynamika jak vývoje počtu jednotlivých činností, tak zejména objemu výkonu v jednotlivých činnostech společných zemědělských podniků s více činnostmi, mezi které jsou statisticky zahrnovány všechny SZP s více než jednou činností, tedy také společné zemědělské podniky specializované na živočišnou výrobu s dvěma nebo více odvětvími živočišné výroby.

V dalším výkladu je proto používáno pojmu společné zemědělské podniky s více činnostmi v tomto smyslu.

Z celkového počtu SZP s více činnostmi vzrostl v letech 1972–1980 počet SZP, které zajišťují pro své členské organizace agrochemické služby, třináctkrát, počet podniků s výkrmem prasat a výrobou selat se zvýšil 3,3 krát, s výrobou vajec a výkrmem drůbeže téměř dvakrát apod.

Podstatné je, že ty činnosti, které byly v minulosti rozvíjeny na bázi specializovaných SZP s jednou činností a byly vývojem SZP postupně omezeny nebo i zanikly, jsou rozvíjeny společnými podniky s více činnostmi.

Jde zejména o výrobu selat a výkrm drůbeže, které na bázi specializovaných SZP s jednou činností zanikly a jsou zajišťovány jen společnými podniky specializovanými na živočišnou výrobu nebo SZP s více činnostmi. Jde také o výrobu vajec a výkrm prasat, jejichž rozhodující objem z celkové-

Počet podniků		1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	Index	
		50	55	64	82	82	83	86	92	93	počtu činnosti 1980 1972	objemu výroby 1979**) 1972
Výroba vajec	1	20	28	30	36	36	37	38	38	38	1,9	7,4
v tis. ks	2	130 650	225 705	277 746	374 773	778 883	828 825	932 881	969 069	× ×		
Výkrm drůbeže	1	11	13	13	19	21	20	26	21	21	1,9	4,1
v t	2	4 366	3 174	4 570	5 122	9 824	14 863	15 793	18 085	× ×		
Výkrm skotu	1	1	4	4	5	4	5	6	5	4	4,0	11,7
v t	2	—	161	538	410	1 422	1 424	1 740	1 879	× ×		
Výroba selat	1	11	15	24	29	31	35	35	35	36	3,3	37,5
v ks	2	16 271	43 744	94 664	152 292	287 972	392 232	510 405	609 680	× ×		
Výkrm prasat	1	15	28	40	49	48	51	48	49	50	3,3	42,7
v t	2	2 787	23 347	25 982	34 391	78 503	98 938	106 796	119 052	× ×		
Sušení a výroba krmiv	1	10	11	16	18	19	20	21	23	21	2,1	9,5
v t	2	7 836	16 283	17 835	26 038	46 532	42 794	64 417	74 671	× ×		
Prodej zeměd.	1	—	2	2	3	1	4	3	2	—	—	—
přebytků v tis. Kčs	2	—	643	250	1 035	1 737	16 524	4 150	4 019	—		
Agrotechnické služby	1	1	—	3	3	4	6	10	12	13	13,0	106,7
v tis. Kčs	2	800	—	1 140	4 009	13 186	18 286	74 074	85 352	× ×		
Stavební činnost	1	19	15	13	13	10	12	14	15	16	0,8	3,6
v tis. Kčs	2	94 611	9 199	80 721	93 776	203 990	246 958	290 259	339 349	× ×		
Ostatní činnost	1	63	60	57	74	69	68	71	87	104	1,6	—
	2	—	—	—	—	—	—	—	—	× ×		

1 — počet činností

2 — objem výroby

*) v letech 1972—1975 podle stavu k 1. 7., počínaje rokem 1976 vždy k 1. 1. každého roku

**) objem výroby je uváděn vždy za minulý rok

Pramen: Výkazy o společných zemědělských podnicích a zemědělských kooperacích FSÚ

III. Vybrané ukazatele SZP specializovaných na jednu činnost ve srovnání se SZP s více činnostmi za rok 1979 v ČSR

Činnost	SZP specializované na jednu činnost				SZP s více činnostmi				SZP s více činnostmi SZP specializované		
	počet	počet prac.	objem výroby	objem výroby na 1 prac.	počet	počet prac.	objem výroby	objem výroby na 1 prac.	objem výroby	objem výroby na 1 prac.	objem výroby na 1 SZP
Výroba vajec	9	505	137 366	263,7	38	2 252	1 060 657	470,9	7,7	1,73	1,82
Výkrm drůbeže	—	—	—	272,0	21	645	16 915	26,2	—	—	—
skotu	1	61	1 352	22,2	4	57	1 645	28,9	1,2	1,30	0,3
prasat	21	747	37 721	50,5	50	1 724	124 128	72,0	3,3	1,42	1,38
Výroba selat	—	—	—	—	36	1 336	651 343	487,5	—	—	—
Sušení a výroba krmiv	14	343	54 528	159,0	21	520	94 537	181,8	1,7	1,14	1,16
Agrochemické služby	99	7 211	890 997	123,6	13	746	111 423	149,4	0,12	1,20	0,95
Stavební a meliorační	101	36 101	4 079 988	113,0	16	2 362	300 288	127,1	0,07	1,12	0,46

objem výroby: výroba vajec v tis. ks
výkrm drůbeže, skotu a prasat v t
výroba selat v ks

sušení a výroba krmiv v t
agrochemické služby v tis. Kčs
stavební a meliorační v tis. Kčs

ho objemu vyráběného společnými podniky) je soustředěn do SZP těchto typů.

Tyto skutečnosti dokumentuje také vysoká dynamika růstu objemu výroby jednotlivých odvětví živočišné výroby SZP s více činnostmi. Nejvýrazněji se to projevuje u výkrmu prasat, kde objem výroby v roce 1979 vzrostl v ČSR ve srovnání s rokem 1972 téměř 40krát, a u výroby selat, kde objem výroby vzrostl ve stejném období více než 34krát. Podstatného vzestupu bylo v českých zemích dosaženo u SZP s více činnostmi také u výkrmu skotu, kde objem výroby vzrostl v letech 1972—1979 téměř 12krát, výroba vajec více než 10krát, výkrm drůbeže téměř 7krát apod.

Ve Slovenské socialistické republice zaznamenávají SZP s více činnostmi v uvedeném období největší dynamiku v růstu objemu výroby selat, kterých v roce 1979 vyrábějí téměř 140krát více než v roce 1972. V ostatních odvětvích výroby nedosahují SZP s více činnostmi tak vysokých přírůstků objemu výkonů jako v ČSR. Tak např. výroba vajec vzrostla 3,7krát, výkrm drůbeže 3,4krát, sušení a výroba krmiv 2,2krát proti téměř 12násobku v českých zemích apod.

Společné zemědělské podniky specializované na více odvětví živočišné výroby a SZP s více činnostmi mají v současném období rozhodující postavení ve výrobě vajec, drůbežího a vepřového masa, vyráběných v SZP. V roce 1979 produkovaly 7,7krát více vajec, 3,3krát více vepřového masa, o 70 % více sušených a tvarovaných krmiv a o 20 % více hovězího masa než společné podniky specializované na tyto činnosti (tab. III).

Společné zemědělské podniky s více činnostmi dosahují v jednotlivých činnostech vyššího objemu výroby (výkonů) a také vyšší produktivity živé práce než společné podniky specializované na jednu činnost. Platí to pro všechny činnosti SZP s více činnostmi, s výjimkou agrochemických služeb a stavební a meliorační činnosti.

Skutečnost, že 1 SZP s více činnostmi vyrábí o 82 % více vajec a téměř o 40 % více vepřového masa než specializovaný společný zemědělský podnik s danou činností potvrzuje především to, že SZP s více činnostmi disponují provozy s vyššími koncentracemi zvířat než SZP specializované na jednu činnost. Rozdíly v dosahované užitkovosti zvířat nejsou významné.

Zajímavé jsou údaje dokazující, že v SZP s více činnostmi je dosahováno ve srovnatelných odvětvích živočišné výroby i služeb pro zemědělství vyšších parametrů produktivity živé práce než jakých je dosahováno v SZP s příslušnou specializací. Tak např. objem výroby na 1 pracovníka je v SZP s více činnostmi vyšší ve všech činnostech než v SZP s odpovídající specializací. Index objemu výroby na 1 pracovníka SZP s více činnostmi a SZP specializovaných na jednu činnost činí v roce 1980 u výroby vajec 1,72, u výroby prasat 1,42, u výkrmu skotu 1,30 apod.

Tyto údaje potvrzují, že společné zemědělské podniky specializované na živočišnou výrobu (s dvěma nebo více odvětvími živočišné výroby) nebo SZP s více činnostmi mají provozy s modernějším technickým vybavením a s nižšími požadavky na živou práci než společné zemědělské podniky specializované na jednu činnost, ve kterých v několika případech

jsou zastaralé provozy, vybudované nezřídka ještě při zakládání někdejších společných družstevních podniků.

I když některé SZP specializované na výkrm prasat vynakládají poněkud nižší vlastní náklady na krmný den a na 1 kg přírůstek, svědčí dosavadní zkušenosti více ve prospěch SZP specializovaných na živočišnou výrobu s okresní působností a okresních SZP s více činnostmi.

V ČSSR bylo k 1.1. 1980 celkem 352 společných zemědělských podniků z toho 99 ACHP, 101 SZP se zaměřením na stavební a meliorační činnost a tři na prodej zemědělských přebytků, tedy SZP služeb, jejichž specializovaný charakter je zřejmý a také účelný. Uvedené činnosti mají v SZP s více činnostmi nesrovnatelně nižší váhu než ostatní výrobní činnosti a současně tyto specializované společné podniky služeb mají několikanásobně vyšší objem výkonů než obdobné činnosti v SZP s více činnostmi (ACHP téměř osmkrát a SZP pro stavební a meliorační činnost více než 13krát).

Ostatních 149 SZP se zaměřuje na některá odvětví či několik odvětví rostlinné a živočišné výroby, případně také spolu s jinými činnostmi, přičemž SZP s několika odvětvími živočišné a rostlinné výroby a SZP s více činnostmi okresního typu představují z tohoto počtu 62 % a disponují 86,8 % pracovníků z celkového počtu uvedených 149 SZP.

V České socialistické republice reprezentuje tento vztah 64,5 % z redukovaného počtu SZP a 89,8 % pracovníků, zatímco ve Slovenské socialistické republice představují 57,3 % počtu SZP a 74,6 % pracovníků a z celkového redukovaného počtu SZP.

Lze tedy říci, že těžiště rozvoje mezipodnikové spolupráce na bázi SZP jako organizační formy koncentrace a specializace některých odvětví výroby a služeb se v současném období přesunulo na společné podniky se zaměřením na několik odvětví živočišné výroby nebo SZP s více činnostmi s celookresní působností.

VĚCNÉ PROBLÉMY LIMITUJÍCÍ DALŠÍ ROZVOJ SPZ A MOŽNOSTI JEJICH ŘEŠENÍ

Problémy organizace a řízení SZP

1. Organizační a řídicí struktura SZP, zejména počet organizačních útvarů, odborných pracovníků ve vedení SZP, vzájemné vztahy organizačních útvarů a způsob řízení podřízených jednotek (provozů, středisek) se vytváří do značné míry empiricky. Důsledkem toho je skutečnost, že organizační a řídicí struktury SZP, zejména počet organizačních útvarů a jejich obsazení jsou velmi rozdílné, a to i tehdy, jde-li o SZP stejné velikosti a se stejnou specializací. V některých SZP dochází k přetěžování funkcionářů, v některých naopak vzniká neúměrně rozsáhlý řídicí aparát, který zvyšuje náklady SZP. V některých SZP není přesně vymezena pravomoc a zodpovědnost vedoucích pracovníků SZP jak v rámci vedení SZP, tak vůči podřízeným jednotkám.

Bylo by účelné vydat vzor organizačního řádu SZP s variantami řídicích struktur a přesným vymezením úkolů vedoucích funkcionářů pro specializované SZP a pro SZP s více činnostmi.

2. Nově zaváděné funkce, které musí SZP obsazovat, např. bezpečnostní technik, podnikový kontrolor, referent pro zvláštní úkoly, civilní obranu, energetik, vodohospodář apod., zvyšují nároky na aparát vedení SZP a v malých SZP, které si nemohou dovolit aparát vedení dále roz-

širovat, musí tyto funkce přejímat vedoucí pracovníci SZP, což vede k jejich přetěžování a odvádí pozornost od odborných problémů SZP.

Je potřeba znovu prověřit nezbytnost funkcí a činností, které má SZP v rámci vedení obsazovat, a navrhnout maximálně účelné a úsporné řešení této problematiky.

3. Participace členských organizací na řízení SZP prostřednictvím demokratických orgánů je velmi rozdílná. Všeobecně lze konstatovat, že sbory zástupců (s výjimkou SZP s nevelkým počtem členských organizací) nemají na řízení SZP větší vliv a omezují se zpravidla pouze na schvalování plánu SZP, koncepce SZP zpracované vedením podniku a ročních výsledků hospodaření společných podniků. Relativně větší vliv v řízení SZP má představenstvo SZP, které jednak zabezpečuje v členských organizacích úkoly spojené s provozem SZP, jednak se spolu s ředitelem SZP podílí na operativním řízení SZP. Rozsah této spoluúčasti představenstva a předsedy představenstva na řízení SZP je do značné míry závislý na politických a odborných zkušenostech předsedy představenstva a na jeho autoritě jak u členských organizací, tak na jeho autoritě ve vztahu k řediteli SZP. V organizačním řádu je nutno nově formulovat úlohu demokratických orgánů řízení SZP v těchto směrech:

a) sboru zástupců ponechat jeho dosavadní koncepční a kontrolní pravomoc, rozhodování o členských podílech, schvalování roční závěrky, rozhodování o členství v SZP a o zrušení SZP;

b) posílit postavení představenstva a předsedy představenstva v řízení SZP a ve vztahu k řediteli SZP, přesněji vymezit rozsah jeho kompetence, zdůraznit nutnost pravidelné činnosti představenstva.

4. Poměrně často dochází ve společných podnicích k situaci, kdy ředitelé dostatečně nerespektují demokratické orgány řízení SZP, zvláště pak představenstvo a předsedu představenstva, rozhodují příliš autoritativně a svá rozhodnutí dávají pouze „ex post“ představenstvům na vědomí. Ředitelé SZP se cítí odpovědnými za činnost společného podniku pouze ředitelům OZS, kterými jsou nezřídka jmenováni do funkce bez výrazné participace sboru zástupců a představenstva SZP. Tím se dále oslabuje vztah mezi členskými organizacemi, jejich demokratickými orgány a vedením SZP a prohlubuje se odcizení SZP od členských organizací. (Tato praxe se zpravidla nevyskytuje v těch případech, kdy ředitel SZP je bývalým vedoucím pracovníkem některého z členských JZD.)

Tento problém lze vyřešit tím, že ve vzorovém organizačním řádu bude přesně vymezen rozsah pravomoci ředitelů SZP, zejména bude stanoveno, v kterých případech může ředitel SZP rozhodnout až po předběžném souhladu představenstva a v kterých případech souhlas představenstva není nutný.

Problémy ekonomických vztahů v SZP

1. Úpravou ekonomických nástrojů (od 1.1. 1980) došlo v SZP zaměřených na drůbež a výkrm prasat k výraznému poklesu rentability a tím i k neočekávaně nízké tvorbě zisku. To se negativně projevuje zejména u SZP zaměřených na výkrm prasat, které nemohou členským organizacím vyplácet podíl na zisku a přitom od nich požadují další členské podíly na dokončení investičních záměrů, rekonstrukcí a modernizací apod.

Tato situace vyžaduje posoudit dopady soustavy ekonomických nástrojů na ekonomické výsledky uvedených SZP a učinit potřebná opatření pro rok 1981.

2. Ekonomické výsledky SZP specializovaných na výrobu vajec, drůbežního a vepřového masa ovlivňuje výrazným způsobem nízká kvalita dodávaných krmných směsí. To vyvolává u SZP vysoké dodatečné náklady na nákup léků, vitamínů, minerálních komponentů, soli apod., ale i na předčasně obnovování stáda nosnic.

Je proto nutné zajistit v nejbližším období zpřesnění oborové normy pro strukturu krmných směsí tak, aby zajistila jejich požadovanou kvalitu.

3. Zájem členských organizací na dalším rozvoji, příp. budování nových SZP specializovaných na výrobu vepřového masa je výrazně oslabován skutečností, že členské organizace jsou nuceny vyrábět vepřové maso ještě v různých provizoriích, zatímco SZP odčerpává jejich finanční prostředky a konkuruje jim v přidělování investičních limitů na výstavbu moderních velkovýrobních provozů.

Tuto situaci je nutno cílevědomě řešit nejlépe tím, že investiční výstavba a přidělování limitů na investice se bude orientovat na dobudování SZP, příp. specializovaných výrobních jednotek JZD a státních statků, aby bylo možno (při zajištění požadovaných výrobních úkolů v okrese) postupně odstranit nevyhovující, provizorní výrobní kapacity v členských organizacích.

4. Zájem na stabilizaci pracovních sil SZP vyžaduje posuzovat společné podniky se zemědělskou výrobou v plné šíři jako JZD a státní statky.

Je proto žádoucí odstranit při novelizaci směrnice FMZVŽ o některých opatřeních k získání a udržení pracovníků v zemědělství dosavadní rozdíly v úpravě pro JZD a státní statky na jedné straně a SPZ na straně druhé.

5. Režijní náklady se rozvrhují v zemědělských podnicích podle koeficientů, které jsou stanoveny podle jednotlivých plodin a podle druhů zvířat. Vzhledem k tomu, že existují společné zemědělské podniky, které nejsou zaměřeny na zemědělskou výrobu, není pro ně platný rozvrhový klíč vhodný.

Bylo by účelné doplnit směrnice pro kalkulace v těchto případech tím, že režijní náklady budou rozvrhovány podle přímých nákladů nebo podle jiné rozvrhové základny, stanovené MZVŽ se souhlasem FMF.

Právní problémy společných zemědělských podniků

1. Ve společných zemědělských podnicích všech typů se projevují rozdílné přístupy k řešení vztahů ředitele SZP k demokratickým orgánům SZP, úlohy sboru zástupců a představenstva a revizní komise SZP.

V zájmu odstranění nedostatků v této oblasti je nezbytné:

- a) posílit ve vyhlášce postavení představenstva při řízení SZP, zejména ve vztahu k odbornému vedení všeobecně a k řediteli zvláště,
- b) reálně ve vyhlášce vymezit úlohu sboru zástupců,
- c) upravit dosavadní postavení ředitele SZP zejména ve směru posílení jeho odpovědnosti demokratickým orgánům SZP a v tomto smyslu závazně upravit i postup k jmenování ředitelů SZP,
- d) závazně upravit režim vytváření revizních komisí SZP.

2. Takzvané „integrační smlouvy“, uzavírané mezi SZP a podniky zpracovatelského průmyslu a obchodními organizacemi, jsou uzavírány empiricky a často značně zvýhodňují zpracovatelské a obchodní organizace v neprospěch SZP, příp. i JZD a státních statků.

Bude proto účelné zpracovat vzory smluv pro rozvoj vertikálních kooperačních, příp. integračních vztahů.

Řešení těchto problémů bude nezbytně vyžadovat nejen úpravu vyhlášky o spolupráci v zemědělství včetně režimů ekonomiky, organizace a řízení SZP, ale zejména vyjasnění koncepce dalšího rozvoje SZP, a to všech typů.

V tomto směru stojí v centru pozornosti zejména okresní společné zemědělské podniky s více činnostmi, do kterých se podle našich zkušeností soustřeďuje nejvíce problémů zejména v oblasti vztahů těchto SZP k členským organizacím.

OBECNÁ CHARAKTERISTIKA SPOLEČNÝCH ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ

Mezipodnikovou spoluprací, která v současném období rozvíjí v československém zemědělství činnost, lze podle předmětu činnosti a právní formy rozdělit na:

1. jednoduché formy mezipodnikové spolupráce;
2. kooperační sdružení:
 - specializovaná,
 - specializovaná se širší činností,
 - s více činnostmi,
 - s komplexní činností;
3. společné zemědělské podniky:
 - specializované na jedno odvětví zemědělské výroby či služeb pro zemědělství,
 - specializované na několik odvětví živočišné či rostlinné výroby,
 - kombinátního typu,
 - s více činnostmi s okresní působností.

Kdybychom chtěli mezipodnikovou spoluprací všech forem v československém zemědělství rozlišovat z pozice ekonomické teorie, museli bychom zkoumat charakter vzájemných vztahů jednotlivých forem mezipodnikové spolupráce s jejich členskými organizacemi, a to v oblasti základních ekonomických vztahů, včetně vztahů organizace a řízení a jejich právní úpravy.

Podle podstatných, kvalitativních rysů bychom jednotlivé formy spolupráce zařadili pod dvě základní ekonomické kategorie:

- horizontální kooperace,
- horizontální integrace.

Toto základní zařazení platí podle mého soudu také pro společné zemědělské podniky, vzdor tomu, že jsou obvykle v literatuře zabývající se touto problematikou zařazovány pod jednu kategorii — horizontální integraci.

Horizontální kooperací je každá mezipodniková spolupráce potud, pokud se rozvíjí jako plánovitá, dobrovolně smluvně založená výrobně ekonomická součinnost právně a ekonomicky samostatných podniků v různých fázích procesu reprodukce při postupném zprůmyslňo-

vání zemědělské výroby na bázi prohlubování její koncentrace a specializace.

Horizontální kooperace nevyvolává zásadní organizační a ekonomické změny ve struktuře reprodukčního procesu partnerských organizací, vzájemná výměna činitelů výroby nebo činností společně provozovaných dílčích úseků výroby, služby či zařízení tvoří nedílnou součást jejich reprodukčního procesu a partneři tohoto vztahu vykonávají nad nimi společně směřovatnou rozhodovací a řídicí pravomoc.

Horizontální kooperace by měla být podle mého soudu z hlediska logiky vývojových forem, jejich základních rysů a intenzity spolupráce rozdělena na dvě dílčí kategorie:

1. horizontální kooperace prostá,
2. horizontální kooperace rozvinutá.

Do kategorie horizontální kooperace prosté patří všechny jednoduché formy mezipodnikové spolupráce jak v různých oblastech zemědělské prvovýroby, tak i v oblasti služeb a využívání podnikových velkovýrobních objektů a zařízení.

Do kategorie horizontální kooperace rozvinuté patří specializovaná kooperační sdružení v oblasti služeb, skladování i zpracování zemědělských výrobků a specializovaná kooperační sdružení v rostlinné i živočišné výrobě.

Do této kategorie patří podle mého názoru také většina společných zemědělských podniků specializovaných na výrobu vepřového masa, na drůbež, na výkrm skotu a na různé formy služeb.

Tyto SZP vzdor tomu, že představují zvláštní organizační a řídicí strukturu nad „společně provozovanou činností“, nehrají podstatnou úlohu v reprodukčním procesu členských organizací a snad s výjimkou vyčlenění výroby vajec nevyvolávají ani zásadní změny v jeho struktuře.

Ekonomická podstata vztahů těchto SZP a jejich členských organizací spočívá v tom, že členské organizace vkládají do SZP různé členské podíly či půjčky a na konto SZP dodávají meziprodukt (dnes už pouze zrniny) a ze společného podniku dostávají úroky za vložené peněžní prostředky, a pokud SZP dosahuje dobrých ekonomických výsledků, dostávají i podíl na zisku.

K jiným vztahům mezi nimi v podstatě nedochází.

Horizontální integrací se stává mezipodniková spolupráce tehdy, jestliže vyjadřuje výrobní sjednocování, plánovitou koordinaci a centralizaci řízení vzájemně dohodnutých úseků reprodukčního procesu členských podniků a organizací.

Integrace vyrůstá z kooperace, je její vyšší vývojovou formou a v podmínkách socialistických výrobních vztahů předpokládá, že dohodnutá centralizace řízení jednotlivých úseků reprodukčního procesu je vykonávána jedním z členských podniků integrace, na který byly členskými podniky integrační smlouvou převedeny odpovídající pravomoci, případně zvláštním orgánem integrace, který byl členskými podniky smluvně vybaven potřebnými pravomocemi.

Integrační procesy probíhají v oblasti zemědělské prvovýroby a s ní nezbytně spjatých činností a znamenají vyčlenění části výroby z ekonomické, rozhodovací a řídicí pravomoci členských podniků, konstituování zvláštní výrobně organizační struktury v čele s vedoucím podnikem nebo vlastním řídicím orgánem, která je sice spjata s reprodukčním pro-

cesem zúčastněných podniků těsnými naturálními i ekonomickými vazbami, avšak členské podniky mají na tuto strukturu už jen zprostředkovaný vliv přes společné demokratické orgány kooperačního sdružení.

Horizontální integrace tedy výrazně mění dosavadní výrobní a organizační strukturu členských organizací, znamená počátek jejich postupné transformace na novou výrobně organizační strukturu.

Tato postupná transformace je objektivně podmíněna dalším zespolečenštěním výrobního procesu, které je spojeno i s potřebou odpovídajícího zespolečenštění, lépe řečeno centralizací řídicích a ekonomických funkcí vykonávaných až dosud členskými podniky, na úrovni kooperačního (integračního) sdružení.

Do kategorie horizontální integrace je nutno z uvedených forem mezipodnikové spolupráce zařadit především specializovaná kooperační sdružení se širší činností v rostlinné a živočišné výrobě a sdružení s komplexní činností.

Patří sem také společné zemědělské podniky kombinátního typu se zaměřením na výrobu ovoce a zeleniny, které v pravém slova smyslu integrují všechny rozhodující fáze reprodukčního procesu těchto odvětví výroby členských organizací.

Dokonce je možno říci, že některé ze společných zemědělských podniků tohoto typu, např. SZP Trávčice (okres Litoměřice) a SZP Agrofrigor Dunajská Streda jsou nositeli vztahů vertikální kooperace, zatímco SZP Branko Nitra je vedoucím podnikem vertikálně integrované struktury.

Rozvojem mezipodnikové spolupráce všech typů vznikají vztahy, obecně vyjádřené ekonomickými kategoriemi:

- horizontální kooperace prostá,
- horizontální kooperace rozvinutá,
- horizontální integrace.

Toto členění zobecňuje nejen skutečný současný stav rozvoje mezipodnikové spolupráce v zemědělství ČSSR, ale vyjadřuje mezipodnikovou spolupráci jako organizační platformu koncentrace a specializace zemědělské výroby a služeb v jejím zákonitém vývoji od nejjednodušších až po její nejsložitější formy.

SOUHRN

Charakteristickým rysem vývoje společných zemědělských podniků v letech 1972—1980 je slučování SZP specializovaných na jedno odvětví zemědělské výroby či služeb do větších SZP stejného zaměření, nebo do podniků specializovaných na živočišnou výrobu s dvěma nebo více odvětvími živočišné výroby a nebo jejich začleňování do společných zemědělských podniků s více činnostmi s celookresní působností.

Z hlediska charakteru a počtu rozvíjených činností lze společné zemědělské podniky rozdělit na čtyři základní typy: SZP specializované na jednu činnost, SZP specializované na více odvětví živočišné výroby, SZP kombinátního typu a SZP s více činnostmi.

Těžiště rozvoje mezipodnikové spolupráce na bázi SZP jako organizační formy koncentrace a specializace některých odvětví zemědělské výroby a služeb pro zemědělství se v současném období přesunulo na SZP se zaměřením na několik odvětví živočišné výroby nebo na SZP s více činnostmi s celookresní působností.

Dosavadní rozvoj společných zemědělských podniků je spojen s ně-

kterými věcnými problémy v oblasti jejich ekonomiky, organizačních a řídicích struktur i právních vztahů, které je nutno v zájmu prohloubení jejich efektivnosti s plnou odpovědností řešit.

Z hlediska charakteru základních ekonomických vztahů k členským organizacím včetně vztahů organizace a řízení je nutno obecně rozlišit mezi SZP vyjadřujícími vztahy horizontální kooperace a SZP představujícími horizontální integraci.

Literatura

ŠPIRK, L. a kol.: Základní směr rozvoje horizontálních kooperačních vztahů bez právní subjektivity při realizaci koncepce koncentrace a specializace v zemědělství. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1979.

ŠPIRK, L. a kol.: Základní problémy ekonomiky, organizace a řízení v dalším rozvoji SZP. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1980.

Věcné problémy v oblasti organizačních, řídicích, ekonomických a právních vztahů ■ všech druhů kooperace s návrhem na další postup při jejich řešení. [Materiál FMZVŽ.] Praha 1980.

Došlo dne 12. 6. 1980

Adresa autora:

Doc. ing. Ludvík Špírk, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75,
120 58 Praha 2

**K OTÁZKAM EFEKTÍVNOSTI
ZÍSKAVANIA INFORMÁCIÍ O VÝŠKE
UKAZOVATEĽOV JEDNOTKOVÝCH
NÁKLADOV**

V kontexte všestranného úsilia našej spoločnosti o zvyšovanie efektívnosti národného hospodárstva má aj v poľnohospodárstve požiadavka uplatňovania princípov ekonomickej racionality svoje miesto. Stačí porovnať podiel pracovníkov viazaných na výrobu potravín u nás s hospodársky vyspelými štátmi. Pri zohľadňovaní ktorýchkoľvek objektívnych faktorov pôsobiacich negatívne na efektívnosť nášho poľnohospodárstva musíme konštatovať, že možnosti, ktoré poskytuje socialistická poľnohospodárska veľkovýroba pre efektívnu výrobu potravín, nie sú zďaleka plne využívané.

Všeobecný prístup pokiaľ ide o hľadanie rezerv a o zefektívnenie výroby potravín je ten, že sa pozornosť v prvom rade upriamuje na výrobo-technické či technologické faktory, včítane faktora koncentrácie pôdneho fondu či hospodárskych zvierat.

Ekonomické faktory akoby sa dostávali na vedľajšiu koľaj. Rozhodnutia riadiacich orgánov sa často nezakladajú na objektívnych predbežných kalkuláciách a ekonomické vyhodnotenia sú prakticky len nutným doplnkom projektovej dokumentácie. Ekonomické ukazovatele sú často výsledkom nákladových obmedzení či parametrov, ktoré sa v projektoch musia dodržať.

Treba povedať, že výrobné faktory sú zvlášť v období vedeckotechnickej revolúcie rozhodujúce, pretože predovšetkým v nich sa realizuje vedeckotechnický pokrok. Na druhej strane nemožno ale opomenúť skutočnosť, že pozitívne efekty získané využitím jedných faktorov sa môžu strácať negatívnym pôsobením iných činiteľov. Stačí azda uviesť, že v dôsledku mechanizácie evidencie, náklady na získavanie informácií enormne vzrastajú. V podnikovom meradle nedochádza k poklesu administratívnych síl, ale k ich rastu. Platby podnikov za služby, poskytované na tomto úseku, citeľne zvyšujú náklady poľnohospodárskych podnikov. Podnikoví ekonómovia by iste vedeli túto skutočnosť dokumentovať konkrétnymi údajmi.

Tieto poznámky treba uviesť v tej súvislosti, že nekomplexný prístup k zvyšovaniu efektívnosti môže v konečnom dôsledku viesť k jej zníženiu či už v podnikovom alebo národohospodárskom meradle.

V tomto príspevku by som rád poukázal na nekomplexnosť prístupu k zvyšovaniu efektívnosti pri riešení úspory spoločenskej práce na úseku informačnej sústavy. Možno mať za to, že sústredenie pozornosti na úsporu práce v oblasti výroby akoby odpúťovalo pozornosť od jej šetrenia či zvy-

šovania efektívnosti na úseku administratívy, a na tomto poli sa v značnej miere opomenula požiadavka ekonomickej racionality. Úspora práce či nákladov vo výrobe sa vysoko hodnotí a premieta sa aj bezprostredne do hmotnej zainteresovanosti, zatiaľ čo zvýšená spotreba práce v oblasti administratívy sa nehodnotí ako negatívny faktor efektívnosti. Z množstva faktorov, ktoré môžu ovplyvniť spotrebu práce v oblasti informačnej sústavy, sa pozastavíme nad jednou častou problematiky nákladov, ako významnej zložky ekonomických informácií. Pôjde nám o kalkuláciu nákladov na jednotlivé kalkulačné úseky, i na jednotlivé výrobky, či výkony. Preskúmame otázku, či na tomto poli nie je možné znížiť spotrebu práce pri súčasnom zachovaní, či zvýšení informatívnej hodnoty nákladových ukazovateľov.

Jednou z dôležitých otázok pri kalkuláciách vlastných nákladov je stanovenie kalkulačnej jednotky. Na prvý pohľad sa zdá, že kalkulačnou jednotkou môže byť produkcia či výkony vyjadrené v naturálnych jednotkách — kilogram, liter, tona či iné. Je to samozrejme, pokiaľ máme na mysli jedno odvetvie, či kalkulačný úsek, pri ktorom vzniká jediný výrobok. Vlastné náklady na jednotku produkcie vypočítame v tomto prípade jednoduchým delením celkových nákladov kalkulačného úseku množstvom produkcie v naturálnych jednotkách.

V poľnohospodárskej výrobe je výroba jediného výrobku vo výrobnom odvetví skôr výnimkou, ako pravidlom. Charakteristickým znakom poľnohospodárstva je výroba združených výrobkov. Dosvedčuje to aj skutočnosť, že z 34 kalkulačných úsekov uvádzaných v smerniciach MPVŽ pre kalkuláciu nákladov má len 6 výrobkov nezdružený charakter: kukurica na zeleno a siláž, ostatné jednorôčné krmoviny, chmeľ bez chmeliarskej škôlky, chmeliarska škôlka, muštové hrozno, vinárska škôlka.

Ako vidíme z palety bežných rastlinných výrobkov, majú nezdružený charakter výroby iba jednorôčné krmoviny.

Ešte jednoznačnejší charakter združenej výroby majú odvetvia živočíšnej výroby. Z osemnástich odvetví, ktoré sú uvádzané ako obligátne kalkulačné úseky, majú všetky charakter združenej výroby. Teda z 52 kalkulačných úsekov má iba 6 charakter nezdruženej výroby.

Za uvedených skutočností vzniká otázka, akú metódu kalkulácie uplatňovať, či použiť pri kalkulácii nákladov na jednotlivé kalkulačné úseky poľnohospodárskej výroby, keď možno predpokladať, že v zásade všetky odvetvia poľnohospodárskej výroby majú charakter združenej výroby. Predbežne azda možno prijať zásadu, že pre všetky kalkulačné úseky, kde vzniká súčasne viac ako jeden výrobok, treba použiť jednu metódu kalkulácie nákladov.

Pozrime teraz, aká je prax kalkulácie nákladov u nás.

Citované smernice pre kalkulácie nákladov v poľnohospodárstve uvádzajú tieto metódy kalkulácie nákladov za jednotlivé kalkulačné úseky:

- a) v nezdruženej výrobe (činnosti)
 - metóda delením (kalkulácia delením),
 - metóda zákazková (kalkulácia podľa zákaziek);
- b) v združenej výrobe (činnosti)
 - metóda odpočítacia (kalkulácia zostatková),
 - metóda rozpočítacia (kalkulácia delením s pomernými číslami),
 - kombinovaná metóda odpočítacia a rozpočítacia.

Ako vidíme, pre odvetvia poľnohospodárskej výroby prichádzajú do úvahy štyri metódy kalkulácie nákladov. Zákazkovú metódu neberieme do úvahy, pretože v typickej poľnohospodárskej výrobe sa prakticky nemôže uplatniť. Ďalej odhliadneme od metódy delením, keďže táto metóda prichádza v bežnej poľnohospodárskej výrobe do úvahy iba pri jednoročných krmovinách. Teda pre združenú poľnohospodársku výrobu sa majú podľa citovaných smerníc v podstate používať tri metódy kalkulácií, a to odpočítacia (zostatková), rozpočítacia a kombinovaná.

Smernice ukladajú použiť odpočítaciu (zostatkovú) metódu kalkulácie nákladov v rastlinnej výrobe u všetkých obilnín, zemiakov, kŕmnych okopanín, olejnin, cukrovej repy, chmeľu pri súčasnej produkcii chmeliarskej škôlky a rodiacich viníc pri súčasnej výrobe škôlkárskych výpestkov.

Rozpočítacia metóda sa má zásadne používať u lúk a pasienkov, lanu, poľnej zeleniny (ak sa náklady sledujú za všetky druhy súhrnne), záhradníctva, ovocinárstva a u iných plodín podľa ich povahy.

Kombinovanou metódou odpočítacou a rozpočítacou sa majú kalkuloval náklady u viacročných krmovín.

V živočíšnej výrobe, ako sme uviedli, sa metóda delením nemá používať v žiadnom kalkulačnom úseku. Teda pre kalkuláciu nákladov živočíšnych výrobkov prichádzajú do úvahy len dve metódy, a to metóda odpočítacia a kombinovaná metóda odpočítacia a rozpočítacia.

Odpočítacia metóda sa má používať pre kalkuláciu nákladov pri výrobe mlieka, odchove mladého dobyťka, odchove teliat do 6 mesiacov, odchove vysokoteľných jalovíc, výkrme hovädzieho dobyťka, chove kancov a prasniček, výkrme ošípaných, predvýkrme ošípaných, základnom stáde hydiny, liahnutí hydiny, mladšej hydiny a pri odchove mladých koní.

Kombinovaná metóda sa má používať v týchto kalkulačných úsekoch živočíšnej výroby: základné stádo ošípaných, základné stádo oviec, ostatné ovce, základné stádo plemenných koní, kožušinové zvieratá, včely.

Pre zjednodušenie teoretického ujasnenia racionálneho ekonomického prístupu k otázke voľby kalkulačnej jednotky treba uviesť, že všetky tri uvedené metódy, t. j. metóda zostatková, rozpočítacia i kombinovaná majú spoločný základ, a to rozvrhovanie nákladov kalkulačného úseku na jednotlivé druhy výrobkov rôznych úžitkových vlastností, ktoré sa získavajú ako združené produkty príslušného odvetvia.

Pri zostatkovej metóde delíme náklady na hlavný a vedľajší výrobok tak, že o hodnotu vedľajšieho výrobku či viac výrobkov znížime náklady príslušného kalkulačného úseku. Zostávajúca časť nákladov je potom považovaná za náklad na hlavný výrobok. Pri tejto metóde si treba uvedomiť, že vedľajší výrobok tu považujeme za nositeľa takej výšky nákladov, ako je jeho stála cena. Nositeľom zostávajúcej časti nákladov je potom hlavný výrobok.

Pri rozpočítacej metóde sa náklady na kalkulačný úsek, kde vzniká viac združených výrobkov, z ktorých žiaden sa nepovažuje za hlavný, ale dva či viac výrobkov sa považujú za hlavné, sa náklady príslušného úseku rozvrhujú na základe pomerných čísel. Jednotlivé výrobky sú potom nositeľom takého podielu nákladov ako udávajú príslušné koeficienty.

Uvádzané smernice pre jednotlivé kalkulačné úseky, pri ktorých vzniká viac ako jeden hlavný výrobok, uvádzajú tieto pomerné čísla:

Rastlinná výroba — lúky a pasienky, suché a zelené krmivo 4:1,

lan, stonky a semeno 75 % : 25 %, čiže 3:1, poľná zelenina — podľa vlastných prepočtových koeficientov podniku, záhradníctvo — na jednotlivé druhy zeleniny podľa plochodní, ovocinárstvo — 1 vysokokmeň = 2 polkmene, alebo 4 štvrtkmene, alebo 10 krov.

Živočišna výroba — kožušinové zvieratá podľa kusov obratu stáda, včely 1 kg vosku = 5 kg medu, 1 roj = 10 kg medu, 1 matka určená na predaj = 3,5 kg medu.

Pri kombinovanej metóde rozpočítacej a odpočítacej smernice uvádzajú tieto postupy pre príslušné kalkulačné úseky:

- viacročné krmoviny: a) rozvrh celkových nákladov podľa prepočítanej zberovej plochy
 - b) pri kalkulácii zelenej hmoty metódu delením
 - c) pri kalkulácii semena metódu odpočítania
- základné stádo ošípaných: pomocná kalkulačná jednotka pre rozpočítanie je 1 kg živej hmotnosti prasiatka
- základné stádo oviec: a) rozvrhnutie nákladov na základné stádo a ostatné ovce podľa počtu kŕmnych dní
 - b) prepočet jahniat na vlnu: 1 jahňa jemnovlnných oviec = 2,5 kg vlny, 1 jahňa ostatných oviec = 4,5 kg vlny
 - c) rozvrhnutie nákladov na ostatné ovce: 30 % na vlnu a 70 % na vzrast. prírastok
- základné stádo plemenných koní: pomocná kalkulačná jednotka pre rozpočítanie: 1 ks žriebäťa

Základným problémom, ktorý vzniká pri rozvrhovaní nákladov na kalkulačné úseky, v ktorých vzniká viac ako jeden druh výrobku, je základňa, podľa ktorej treba rozvrhnúť náklady na viaceré výrobky príslušného kalkulačného úseku. Zásadne možno pristupovať k rozvrhnutiu nákladov na viaceré výrobky kalkulačného úseku buď na základe naturálnom, alebo na základe hodnotovom.

Uviedli sme, že v našej praxi sme pre kalkulácie nákladov zvolili (pre rozvrhovanie nákladov na rôzne druhy výrobkov kalkulačného úseku) naturálny základ. Postavme si otázku, či tento základ je z ekonomického hľadiska správny a aké dôsledky vznikajú pri jeho uplatnení.

V prvom rade si musíme uvedomiť, že pri rozdeľovaní nákladov na združenú výrobu na naturálnej báze dávame do vzťahu rovnorodé náklady kalkulačného úseku k rôznorodým úžitkovým hodnotám. Rozvrhovanie nákladov na naturálnom základe môžeme považovať za opodstatnené len do tej miery, do akej miery môžeme povedať, že jedno jahňa sa napr. rovná 2,5 kg vlny, alebo 1 kg vosku sa rovná 5 kg medu, či podobne. Naturálny prístup by sme mohli zvoliť napr. aj na rozvrhovanie nákladov na hnojenie, a to na zrno a na slamu. Ponúkalo by sa nám také riešenie, aby sme rozvrhli náklady na hnojenie podľa množstva živín, ktoré rastlina potrebuje na tvorbu zrna a slamy. Na podobnom naturálnom princípe je založený aj prepočet mäsa rôznej kvality na jednotnú kvalitu na základe obsahu kalórií či spotreby kŕmnych jednotiek.

Uvedených a podobných argumentov proti naturálnej základni pri rozvrhovaní nákladov pri združenej výrobe by sme mohli menovať viacej. To ale nie je naším cieľom. Všimnime si skôr praktické dôsledky, ktoré má uplatnenie uvedeného princípu na informatívnu hodnotu nákladových ukazovateľov.

Pri zostatkovej metóde sa náklady na vedľajší výrobok rovnajú stálej zúčtovacej cene. Čím je objem výroby vedľajšieho výrobku vyšší a čím je vyššia aj stála zúčtovacia cena jednotky vedľajšieho výrobku, tým je nižší podiel nákladov, ktorý pripadá na hlavný výrobok. Aký to má praktický dôsledok? Pri vysokej úrode vedľajšieho výrobku, napr. skroj-
kov u cukrovej repy, môžu pri tejto metóde náklady na hlavný výrobok podstatne klesnúť a vyskytol sa ja taký prípad, že náklady na 1 ha cukro-
vej repy sa v závlahových podmienkach rovnali hodnote vedľajšieho
výrobku. Náklady na tonu buliev sa v tomto prípade rovnali nule.

Pri rozpočítacej metóde sa náklady rozvrhujú na základe koeficientov. Napríklad u ľanu sa 75 % nákladov počíta na stonky a 25 % na semeno. Alebo u oviec 30 % na vlnu a 70 % na vzrastový prírastok. Pri tejto metóde kalkulácie nákladov sa potom stáva, že jeden druh výrobku toho istého kalkulačného úseku je vysoko stratový, zatiaľ čo iný vysoko ziskový. To, čo bolo povedané o zostatkovej metóde i o metóde rozpočítacej, platí v princípe aj na kombináciu týchto dvoch metód.

Je logické, že kalkulácie nákladov u združených výrobkov na naturál-
nom základe nevedú k nákladom s vysokou výpovednou hodnotu, ale nao-
pak ich informatívny význam je dosť iluzórny tak, ako je iluzórne, koľko
ton slamy sa rovná 1 tone pšenice, či koľko kg vlny sa rovná jednému jah-
ňaťu.

Preskúmame ďalej, aký princíp pre rozvrhovanie nákladov na zdru-
žené výrobky by bol vhodnejší. Najprv si postavme zásadnú otázku,
či je logické, aby pri združenej výrobe bol jeden výrobok toho istého
kalkulačného úseku či odvetvia rentabilný a iný stratový. Rentabilita
odvetvia, v ktorom pri výrobe vznikajú viaceré výrobky, je daná vzťahom
hodnoty výroby tohoto odvetvia ako celku k nákladom odvetvia. Keď
nemôžeme náklady rozčleniť na jednotlivé výrobky a tieto sa vzťahujú
na všetky výrobky, potom je celé odvetvie združeného charakteru buď
rentabilné, alebo nerentabilné. To isté sa musí vzťahovať aj na rentabilitu
jednotlivých výrobkov odvetvia. Akú kalkulačnú jednotku potom voliť
pre výpočet nákladov? Najlepším spoločným menovateľom pre ekonomické
potreby je hodnota produkcie, a teda základom pre rozvrhnutie nákladov
na združené výrobky môžu byť výkony odvetvia v Kčs. Pri tomto prístupe
ku kalkulácii nákladov na združenú výrobu si kladieme otázku, aké náklady
sa vynakladajú na získanie 1 Kčs výkonov či produkcie. Náklady na rôzne
druhy výrobkov toho istého kalkulačného úseku sa potom rozvrhnú úmerne
hodnote produkcie. Náklad na 1 Kčs produkcie ktoréhokoľvek výrobku
odvetvia je potom rovnaký a rovnaká je aj rentabilita. Kalkulácia nákladov
na jednotku produkcie je potom jednoduchá. Vypočítame ju podľa vzorca:

$$\text{náklad na jednotku} = \frac{\text{podiel nákladov}}{\text{množstvo výrobku}}$$

Týmto spôsobom môžeme vypočítať aj koeficient alebo percento
rentability ako pomer hodnoty produkcie k nákladom. Keď napr. máme
u združenej výroby náklad na kalkulačný úsek 24 000, hodnotu produkcie
výrobku A 20 000 a výrobku B 10 000, potom náklad na 1 Kčs produkcie

$$= \frac{24\,000}{30\,000} = 0,80 \text{ Kčs.}$$

Aký je pri tomto prepočte podiel nákladov na výrobok A a B?

Je to $20\,000 \times 0,80 = 16\,000$ Kčs na výrobok A a $10\,000 \times 0,80 = 8\,000$ Kčs na výrobok B.

Koeficient rentability odvetvia = $\frac{30\,000}{24\,000} = 1,25$ a rentabilita = $(1,25 \times 100) - 100 = 25\%$.

Uplatnenie princípu rozdeľovania priamych nákladov na hodnotovej základni pri výrobe združených výrobkov vedie k otázke, aký princíp uplatniť pre rozdeľovanie režijných nákladov. Pri odpovedi na túto otázku si treba uvedomiť, že výrobná réžia odvetvia, t.j. réžia odvetvia rastlinnej či živočíšnej výroby, tvorí spoločný náklad celého odvetvia a správna réžia spoločný náklad všetkých odvetví. V tomto zmysle treba pristupovať aj k otázke rozvrhovania nepriamych nákladov.

Keď sme došli k záveru, že naturálne jednotky nie sú vhodným prostriedkom pre rozvrhovanie priamych nákladov u združenej výroby, potom to isté platí aj pre rozdeľovanie nepriamych nákladov. Uplatnenie princípu naturálnych jednotiek nemá ani tu svoje logické opodstatnenie. Osiate hektáre alebo kusy dobytky nemožno bez ďalšieho použiť ako naturálnu základňu pre rozvrhovanie nepriamych nákladov.

Keďže nepriame náklady tvoria v štruktúre nákladov značnú položku, treba sa aj tejto otázky dotknúť aspoň niekoľkými myšlienkami.

Najprv si obnovme pohľad na platnú metodiku rozvrhovania nepriamych nákladov.

Nepriame náklady sa podľa platnej metodiky majú rozvrhovať na jednotlivé kalkulačné úseky podľa tzv. rozvrhových jednotiek. Súčtom rozvrhových jednotiek sa vydedia nepriame náklady a tak sa dostane náklad pripadajúci na 1 rozvrhovú jednotku. Podľa počtu rozvrhových jednotiek sa zaťaží príslušný kalkulačný úsek.

Počet rozvrhových jednotiek sa vypočítava podľa prevodových koeficientov, ktoré sú stanovené v rastlinnej výrobe na báze zberovej plochy. Ich výška sa pohybuje od 0,04 u pasienkov do 6,0 u škôlkárstva. Relácie koeficientov pre najdôležitejšie odvetvia výroby potom vyzerajú takto: 1 ha obilnín = 1 ha kukurice na zrno, 1,2 ha strukovín na zrno, 1,2 ha repky, 0,55 ha cukrovej repy, 0,37 ha skorých zemiakov, 0,40 ha ostatných zemiakov, 0,67 ha ľanu, 0,12 ha škôlkárstva, 2,0 ha jednoročných a viacročných krmovín, 3,0 ha lúk, 15,0 ha pasienkov, 110 stromov, 0,6 ks základného stáda HD, 1,0 ks mladého chovného dobytky, 0,9 teliat do 6 mesiacov, 3 tis. Kčs hrubej výroby — ostatné chovy, 3 tis. Kčs priamych nákladov — ostatné činnosti.

Z uvedeného vyplýva, že platná metodika pozná päť klúčov pre rozvrhovanie nepriamych nákladov: hektáre, počet stromov, počet kusov dobytky, hrubá produkcia a priame náklady.

Ako vidíme, máme v súčasnosti päť rozvrhových klíčov pre delenie neprimých nákladov. Keď sa ale pozrieme bližšie, môžeme tieto rozvrhové klúče rozdeliť do dvoch skupín, a to na klúče, ktoré majú naturálny charakter (hektáre, stromy a kusy dobytky) a na klúče, ktoré majú hodnotový charakter (hodnota produkcie a priame náklady). Na prvý pohľad by sa zdalo, že je ťažké rozhodnúť sa pre ten, alebo onen spôsob rozvrhovania nepriamych nákladov. Keď sa ale pozrieme na spoločný základ naturálnych koeficientov a preskúmame ich genézu, zistíme, že naturálne koeficienty boli stanovené na hodnotovom základe, a to na báze priamych nákladov.

I. Korelačná závislosť režijných nákladov od výšky priamych nákladov a hrubej poľnohospodárskej produkcie*)

Réžia celopodniková**)	Výrobné oblasti															Priemerný korelačný koef.
	kukuričná			repárska			zemiakárska			zemiakársko-ovsená			horská			
	korelač. koef.	počet JRD	súčín	korelač. koef.	počet JRD	súčín	korelač. koef.	počet JRD	súčín	korelač. koef.	počet JRD	súčín	korelač. koef.	počet JRD	súčín	
k priamym nákladom	0,771	92	70,93	0,495	46	22,77	0,727	42	30,53	0,849	17	14,43	0,605	33	19,96	0,689
k hrubej poľnohosp. produkcii	0,909	92	83,63	0,869	46	39,97	0,770	42	32,34	0,871	17	14,81	0,591	33	19,50	0,827
Réžia odvetvia***)																
k priamym nákladom	0,929	92	85,468	0,387	46	17,802	0,047	42	1,974	0,414	17	7,038	0,151	33	4,983	0,510
k hrubej poľnohosp. produkcii	0,942	92	86,664	0,773	46	35,558	0,914	42	38,388	0,930	17	15,810	0,425	33	14,025	0,828

*) Údaje sú za vybraný súbor podnikov MPVŽ na Slovensku, u ktorých sa sledujú vlastné náklady. Časový interval je sedem rokov, a to od roku 1969 do roku 1975. Priemerný počet JRD za uvedené roky bol 230, z čoho zastúpenie podľa výrobných oblastí: kukuričná 92, repárska 46, zemiakárska 42, zemiakársko-ovsená 17 a horská 33.

***) korelačné koeficienty celopodnikovej réžie k priamym nákladom a k hrubej poľnohospodárskej produkcii

***) korelačné koeficienty odvetvovej réžie k priamym nákladom a k hrubej poľnohospodárskej produkcii

Rozvrhové koeficienty stanovené na výške priamych nákladov sú totiž absolútne zbytočné a kalkulácie nákladov len komplikujú. Je nelogické vypočítavať koeficienty na báze priamych nákladov, vypočítavať nepriamy náklad na rozvrhovú jednotku a podľa počtu rozvrhových jednotiek sa vracieť k zaťažovaniu jednotlivých kalkulačných úsekov nepriamymi nákladmi. Bez rozvrhových koeficientov sa to dá ľahko obísť a bolo by možné zaťažiť jednotlivé kalkulačné úseky bezprostredne podľa výšky priamych nákladov.

Nastoluje sa otázka, či rozvrhnúť nepriame náklady podľa výšky priamych nákladov, alebo podľa hodnoty produkcie.

K tejto problematike bola urobená hlbšia analýza (Bobala 1979). Z nej vyplýva, že v kontexte racionalizácie a zdokonaľovania informačnej sústavy o nákladoch treba nepriame náklady celopodnikové i odvetvové rozvrhovať na jednotlivé kalkulačné úseky podľa výšky hrubej poľnohospodárskej produkcie. Opodstatnenosť tejto požiadavky dokumentujú korelačné koeficienty v tab. I. Uplatnením tejto zásady pri rozvrhovaní nepriamych nákladov sa bude počítať s nepriamymi nákladmi ako s faktorom dynamickej povahy, pričom súčasne sa ujednotí rozvrhová základňa na jednotnú bázu — hodnotu výkonov. Množstvo práce spojenej s kalkuláciou nepriamych nákladov sa prijatím tejto zásady zníži a pritom informatívna hodnota ukazovateľov jednotkových nákladov sa zvýši.

ZÁVER

V kontexte všestranného úsilia našej spoločnosti o vyššiu ekonomickú efektívnosť je nutné sa zamyslieť aj nad využitím netradičných faktorov jej zvyšovania. Jedným z takýchto činiteľov je efektívnosť práce vynakladanej na získanie ekonomických informácií. V tejto oblasti majú informácie o nákladoch a práca na ich získavanie rozhodujúce postavenie. Otázka, ako s menším vynaložením práce získať objektívnejšie informácie o výške nákladov v poľnohospodárstve, má preto svoje opodstatnenie. Zasluguje si viac pozornosti tak v oblasti teoretického rozpracúvania metodických otázok, ako aj v oblasti využiteľnosti nákladových ukazovateľov hlavne v rozborovej činnosti.

V praxi sa pri zisťovaní nákladov na jednotku výroby uplatňuje naturálny princíp pre rozvrhovanie priamych i nepriamych nákladov v združenej výrobe, pri ktorej vzniká viac výrobkov s rôznymi úžitkovými vlastnosťami. Uplatnenie naturálneho princípu je pracovne veľmi náročné, pričom získané nákladové ukazovatele nemajú požadovanú informatívnu hodnotu. Okrem naturálneho princípu sa musíme pri rozvrhovaní priamych i nepriamych nákladov na rôzne výrobky združenej výroby zamyslieť nad uplatnením hodnotového princípu. Pre tento prístup v rozvinutej ekonomike hovoria viaceré argumenty.

Literatúra

- BOBALA, J.: Kritérium nákladov v analýze hospodárskej činnosti poľnohospodárskych podnikov. [Výskumná práca.] Bratislava, Vysoká škola ekonomická 1977.
BOBALA, J.: K otázke rozvrhovania nepriamych nákladov. Ekonomika poľnohospodárstva, 1979, č. 2.

Došlo dňa 28. 4. 1980

Adresa autora:

Doc. ing. Juraj Bobala, Vysoká škola ekonomická, ul. Odbojárov 10, 886 33 Bratislava

DOC. ING. MILAN BRANICKÝ, CSc., PĀĎDESIATROČNÝ

10. decembra 1980 sa dožíva v plnej tvorivej práci významného životného jubilea — päťdesiatych narodenín — doc. ing. Milan Branický, CSc., prorektor Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre, docent na Katedre ekonomiky poľnohospodárstva, člen redakčnej rady vedeckého časopisu Zemědělská ekonomika.

Na Vysokej škole poľnohospodárskej v Nitre začal pracovať v roku 1953. Od tohto obdobia sa intenzívne zapojil do politicko-výchovnej práce, vedeckovýskumnej a verejno-prospešnej činnosti. Od roku 1966, kedy sa habilitoval za docenta, prednáša profilový predmet ekonomika poľnohospodárstva pre všetky špecializácie, ktorý formuje po metodickú i obsahovú stránku. V rokoch 1955 až 1959 bol iniciátorom vytvárania nových ekonomických katedier, ktoré v roku 1959 tvorili základ novozaloženej Prevádzkovo-ekonomickej fakulty VŠP v Nitre.

Vo funkcii docenta venuje mimoriadnu pozornosť budovaniu katedry, výchove vedeckých aspirantov, asistentov a odborných asistentov. Katedra ekonomiky poľnohospodárstva, ktorej je členom, sa úrovňou svojej činnosti zaraďuje k najlepším pracoviskám na VŠP, na čom má veľký podiel aj jubilant.

V období rokov 1967 až 1969 vyvíjal veľké úsilie pri zabezpečovaní výučby ekonomiky poľnohospodárstva na podnikových inštitútoch. Cieľavedome zabezpečoval aj prenos vedeckých poznatkov do poľnohospodárskej praxe. V rámci fakulty presadzuje nové koncepcie vo vedeckovýskumnej práci. Bol členom riešiteľského kolektívu, ktorý ako jeden z prvých na Slovensku začal s vedeckovýskumnou prácou v oblasti koncentrácie, špecializácie a kooperácie poľnohospodárskej výroby. Získané poznatky nestratili na svojej aktuálnosti na úseku metodológie i komplexného riešenia vecných faktorov výroby, ľudského činiteľa a využitia potenciálnych prírodných zdrojov ani v tomto období. Veľký ohlas v odborných kruhoch vyvolali publikované práce a odborné referáty z oblasti ekonomiky hovädzieho dobytká a ekonomicko-organizačných problémov prevádzky chovu dojníc pri vysokých koncentraciách.

V rokoch piatej a šiestej päťročnice bol zodpovedným riešiteľom výskumných úloh orientovaných na analýzu faktorov ovplyvňujúcich poľnohospodársky reprodukčný proces v SSR. Úspešné výsledky dosahuje aj na úseku vedecko-výskumnej spolupráce s Poľnohospodárskou akadémiou v Krakove a Univerzitou Martina Luthera v Halle.

Je spoluautorom štyroch vysokoškolských učebníc, z toho dvoch celoštátnych a dvoch pre potreby VŠP v Nitre a VŠE v Bratislave. Ďalej je autorom štyroch dočasných učebných pomôcok pre študentov VŠP v Nitre, pričom zároveň spracoval 10 učebných pomôcok pre poslucháčov podnikových inštitútov a postgraduálneho štúdia. Publikoval 18 samostatných vedeckých príspevkov, 28 vedeckých článkov v spoluautorstve, je autorom a spoluautorom 15 odborných článkov. Na vedeckých konferenciách celoštátneho a celoslovenského charakteru vystúpil s 15 referátmi.

Pod jeho vedením úspešne obhájilo 10 aspirantov kandidátske dizertačné práce z oblasti podnikovej a odvetvovej ekonomiky. Je členom komisie pre obhajoby kandidátskych dizertačných prác z odboru odvetvovej a prierezovej ekonomiky.

V posledných rokoch sa pravidelne odborné i metodické podieľa na príprave seminárov k problémom ekonomiky zaostávajúcej JRD v Západoslovenskom kraji. Každoročne vypracúva desiatky posudkov na rôzne materiály pre potreby riadiacich orgánov rezortu poľnohospodárstva a výživy.

Počas pôsobenia na VŠP v Nitre zastával viaceré stranické i akademické funkcie. Dlhé roky pracuje aj v telovýchovných orgánoch. Za úspešnú prácu bol odmenený pamätnými medailami, čestnými vyznamenaniami a stranickými vyznamenaniami.

Kolektív spolupracovníkov Katedry ekonomiky poľnohospodárstva PEF VŠP v Nitre
želá jubilantovi do ďalších rokov života pevné

zdravie, veľa pracovných úspechov i spokojnosti v osobnom živote, mnoho elánu a optimizmu, ktorý je pre neho tak charakteristický.

Doc. Ing. Ivan Zoborský, GSc., Vysoká škola poľnohospodárska v Nitre

OBSAH

Jeníček V.: Zemědělsko-potravinářské výrobky v mezinárodním obchodě kapitalistických států	807
Řehák J., Mužík V.: K vlivu ekonomických nástrojů na zaostávající JZD	829
Špírk L.: Dynamika rozvoje společných zemědělských podniků a jejich věcné problémy	845
Bobařa J.: K otázkám efektivnosti získávání informací o výšce ukazovatelů jednotkových nákladů	859

Z vědeckého života

Zoborský I.: Doc. ing. Milan Branický, CSc., padesátročný	867
---	-----

Příloha

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství
(Vývoj vlastních nákladů v čs. zemědělství)

СОДЕРЖАНИЕ

Еничек В.: Агро-продовольственные продукты во внешней торговле капиталистических стран	807
Ржегак Й., Мужик В.: О влиянии экономических рычагов на отстающие ЕСХК	829
Шпирк Л.: Динамика развития межхозяйственных предприятий и их деловые проблемы	845
Бобаля Ю.: Об эффективном приобретении информации о размере показателей прямых расходов	859

Из научной жизни

Зоборски И.: Доц. инж. Милан Бранички, канд. наук — к 50-летию юбилею	867
---	-----

Приложение

Статистические обзоры чсл. и зарубежного сельского хозяйства (Развитие себестоимости в чсл. хозяйстве)

CONTENTS

Jeníček V.: Agricultural and Food Products in the International Trade of Capitalist Countries	807
Řehák J., Mužík V.: The Effect of Economic Tools on Agricultural Co-operatives Lagging behind	829
Špírk L.: Dynamics of the Development of Joint Agricultural Enterprises and their Problems	845
Bobařa J.: Effectiveness of Obtaining Information on the Indicators of Unit Costs	859

Science Life

Zoborský I.: The Fiftieth Birthday of Doc. Ing. Milan Branický, CSc.	867
--	-----

Supplement

Statistical Surveys of Agriculture in Czechoslovakia and Abroad
(Development of Prime Costs in Agriculture)

Jeníček V.: Landwirtschaftliche Nahrungsgüterprodukte im internationalen Handel kapitalistischer Staaten	807
Řehák J., Mužík V.: Zum Einfluß ökonomischer Mittel auf zurückbleibende LPG	829
Špírk L.: Dynamik der Entwicklung landwirtschaftlicher Gemeinschaftsbetriebe und ihre Sachprobleme	845
Bobala J.: Zu Fragen der wirksamen Gewinnung der Informationen über die Höhe der Kennziffern von Einheitskosten	859

Vom Wissenschaftsleben

Zoborský I.: Doz. Ing. Milan Branický, CSc., 50 Jahre alt	867
---	-----

Beilage

Statistische Übersichten über die tschechoslowakische und ausländische Landwirtschaft (Entwicklung von Selbstkosten in der tschechoslowakischen Landwirtschaft)

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

o československém a zahraničním zemědělství
PŘÍLOHA ČÍSLA 12 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

ČÍSLO
12
1980

VÝVOJ VLASTNÍCH NÁKLADŮ
VE VYBRANÉM SOUBORU JZD

Vývoj vlastních nákladů v celé zemědělské výrobě na 1 h z. p. v Kčs

Ukazatele	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Index (1971 = 100)						
									1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Pracovní náklady celk.	2 847	2 970	3 011	2 849	2 787	2 767	2 813	2 813	104,3	105,8	100,1	97,9	97,2	98,9	98,8
Materiálové nákl. celk.	6 734	7 216	7 454	7 773	8 116	8 495	9 236	9 679	107,2	110,7	115,4	120,5	126,0	137,2	143,7
Z toho:															
osiva vlastní	200	206	174	163	141	126	117	114	103,0	87,0	81,5	70,5	63,0	58,5	57,0
osiva nakoupená	336	358	373	408	438	484	531	548	106,6	111,0	121,4	130,4	144,0	158,0	163,1
krmiva vlastní	1 740	1 735	1 713	1 752	1 764	1 599	1 777	1 868	99,7	98,5	100,7	101,4	91,9	102,1	107,4
krmiva nakoupená	1 535	1 741	1 829	1 880	1 914	2 081	2 189	2 215	113,4	119,2	122,5	124,7	135,6	142,6	144,3
chlévská mrva	306	318	329	331	348	352	377	365	103,9	107,5	108,2	113,7	115,0	123,2	119,3
průmyslová hnojiva	574	612	625	594	670	748	853	940	106,6	108,9	103,5	116,7	130,3	148,6	163,8
výkony výr. povahy	220	244	268	400	412	406	493	545	110,9	121,8	181,8	187,3	184,5	224,1	247,7
odpisy	142	156	165	196	197	214	206	225	109,9	116,2	138,0	138,7	150,7	145,1	158,5
odpisy krav	22	26	24	16	23	23	26	26	118,2	109,1	72,7	104,6	104,5	118,2	118,2
MN stroj. prací	448	488	480	597	621	657	711	753	108,9	107,1	133,3	138,6	144,9	158,7	168,1
MN režii	912	998	1 101	1 026	1 185	1 352	1 475	1 527	109,4	120,7	112,6	129,2	148,2	161,7	167,4
ostatní MN	299	334	373	410	403	454	481	553	111,7	124,8	136,8	134,8	151,8	160,9	184,9
Finanční náklady	715	753	770	905	845	891	871	919	105,3	107,7	126,6	118,2	124,6	121,8	128,5
Vlastní náklady celk.															
s o. c. ú. ¹⁾	10 296	10 939	11 235	11 528	11 748	12 154	12 920	13 411	106,2	109,1	112,0	114,1	118,0	125,5	130,3
s ú. c. ú. ²⁾	10 136	10 769	11 131	11 497	11 790	12 243	12 990	13 533	106,2	109,8	113,4	116,3	118,7	128,2	133,5
Hrubá zeměd. produkce ve stálých cenách	10 291	10 771	10 993	11 323	11 042	11 044	12 130	12 401	104,7	106,8	110,0	107,3	107,4	117,8	120,5

¹⁾ s omezenou cenovou úpravou

²⁾ s úplnou cenovou úpravou

Vývoj vlastních nákladů v rostlinné výrobě na 1 ha z.p. v Kčs

ČSSR

Ukazatele	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Index (1971 = 100)						
									1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Pracovní nákl. celkem	1 316	1 360	1 339	1 293	1 231	1 191	1 202	1 177	103,3	101,8	98,3	93,5	90,5	91,3	89,4
Materiálové nákl. celk.	2 557	2 758	2 845	3 047	3 251	3 493	3 841	4 062	107,9	111,3	119,2	127,1	136,1	151,4	158,9
Z toho:															
osiva vlastní	200	206	174	163	141	126	117	114	103,0	87,0	81,5	70,5	63,0	58,5	57,0
osiva nakoupená	336	358	373	408	438	484	531	548	106,6	111,0	121,4	130,4	144,0	158,0	163,1
chlévská mrva	306	318	329	331	348	352	377	365	103,9	107,5	108,2	113,7	115,0	123,2	119,3
průmyslová hnojiva	574	612	625	594	670	748	853	940	106,6	108,9	103,5	116,7	130,3	148,6	163,8
výkony výr. povahy	117	132	151	242	247	229	300	339	112,8	129,1	206,8	211,1	195,7	256,4	289,7
odpisy	44	52	58	70	70	78	69	76	118,2	131,8	159,1	159,1	177,3	156,8	172,7
MN stroj. prací	378	412	403	499	527	552	595	622	109,0	106,6	132,0	137,8	142,9	157,4	164,6
MN režii	458	503	555	506	582	663	717	744	109,8	121,2	110,5	127,1	144,8	156,6	162,4
ostatní MN	144	165	177	234	228	260	282	314	113,2	122,9	162,5	158,3	180,6	195,8	218,1
Finanční náklady	350	365	379	473	414	430	422	433	104,3	108,3	135,1	118,3	122,8	120,6	123,7
Vlastní náklady celkem															
s o. c. ú. ¹⁾	4 223	4 483	4 563	4 813	4 890	5 113	5 465	5 672	106,2	108,1	114,0	115,8	120,8	129,4	134,3
s ú. c. ú. ²⁾	4 160	4 419	4 513	4 829	4 903	5 111	5 454	5 660	106,2	108,5	116,1	117,7	122,6	131,1	136,1
Hrubá produkce ve stálých cenách	5 128	5 370	5 542	5 753	5 446	5 334	6 076	6 191	104,7	108,1	112,2	113,7	104,0	118,5	120,7

¹⁾ s omezenou cenovou úpravou²⁾ s úplnou cenovou úpravou

Vývoj vlastních nákladů v živočišné výrobě na 1 ha z.p. v KČS

ČSSR

Ukazatele	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Index (1971 = 100)						
									1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Pracovní nákl. celkem	1 531	1 610	1 672	1 556	1 556	1 576	1 612	1 636	105,2	109,2	101,6	101,6	102,9	105,3	106,9
Materiálové nákl. celk.	4 177	4 458	4 609	4 726	4 865	5 002	5 394	5 617	106,7	110,3	113,1	116,5	119,9	129,1	134,5
Z toho:															
krmiva vlastní	1 740	1 735	1 713	1 752	1 764	1 599	1 777	1 868	99,7	98,5	100,7	101,4	91,9	102,1	107,4
krmiva nakoupená	1 535	1 741	1 829	1 880	1 914	2 081	2 189	2 215	113,4	119,2	122,5	124,7	135,6	142,6	144,3
výkony výr. povahy	103	112	117	158	165	177	192	206	108,7	113,6	153,4	160,2	171,8	186,4	200,0
odpisy	98	104	107	126	127	136	137	149	106,1	109,2	128,6	130,0	138,8	139,8	152,0
odpisy krav	22	26	24	16	23	21	26	26	118,2	109,1	72,7	104,6	104,6	118,2	118,2
MN stroj. prací	70	76	77	97	94	105	116	131	108,6	110,0	138,6	134,3	155,7	165,7	187,1
MN režii	454	495	546	521	603	688	758	783	109,0	120,3	114,8	132,8	151,8	166,9	172,5
ostatní MN	155	169	196	176	175	195	199	239	109,0	126,5	113,6	112,9	125,2	128,4	154,2
Finanční náklady	365	388	391	432	431	462	449	486	106,3	107,1	118,4	118,1	126,3	123,4	133,2
Vlastní náklady celkem															
s o. c. ú. ¹⁾	6 073	6 456	6 672	6 714	6 852	7 045	7 455	7 739	106,3	109,9	110,6	112,8	116,0	122,8	127,4
s ú. c. ú. ²⁾	5 976	6 350	6 618	6 667	6 887	7 165	7 536	7 873	106,3	110,7	111,6	115,2	119,9	126,1	131,7
Hrubá produkce ve stá- lých cenách	5 163	5 401	5 451	5 570	5 596	5 710	6 054	6 210	104,6	105,6	107,9	126,5	110,6	117,3	120,3

¹⁾ s omezenou cenovou úpravou²⁾ s úplnou cenovou úpravou

Vývoj vlastních nákladů na 1 ha a 1 t pšenice v KČS

ČSSR

Ukazatele	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Index (1971 = 100)						
									1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Pracov. nákl. celkem	883	866	887	852	847	826	805	807	98,1	100,5	96,5	95,9	93,5	91,2	91,4
Materiál. nákl. celkem	2 872	2 911	3 092	3 060	3 385	3 479	3 739	4 112	101,4	107,7	106,6	117,9	121,1	130,2	143,2
Z toho:															
osiva vlastní	292	256	269	212	220	175	154	145	81,7	92,1	72,6	75,3	59,9	52,7	49,6
osiva nakoupená	305	334	361	377	440	465	490	561	109,5	118,4	123,6	144,3	152,5	160,7	183,9
chlévká mrva	304	306	319	305	329	323	336	314	100,7	104,9	100,3	108,2	106,3	110,5	103,3
průmyslová hnojiva	817	814	846	740	847	873	929	1 086	99,6	103,6	90,6	103,7	106,8	113,7	132,9
výkony výr. povahy	168	163	187	208	232	227	308	390	97,0	111,3	123,8	138,1	135,1	183,3	232,1
MN stroj. prací	393	408	403	479	504	533	575	622	104,1	102,5	121,9	128,2	135,6	146,3	168,4
MN režií	444	462	525	515	587	655	701	727	104,1	118,2	116,7	132,2	147,5	157,9	163,7
ostatní MN	149	168	182	224	226	228	246	267	112,8	122,2	150,3	151,7	153,0	165,1	179,2
Finanční náklady	322	328	369	407	380	389	366	375	101,9	114,6	126,4	118,0	120,8	113,7	116,4
Vlastní nákl. celkem															
s o. c. ú. ¹⁾	4 077	4 105	4 348	4 319	4 612	4 694	4 910	5 294	100,7	106,6	105,9	113,1	115,1	120,4	129,9
s ú. c. ú. ²⁾	3 940	3 982	4 233	4 354	4 560	4 622	4 846	5 230	101,1	107,4	110,5	115,7	117,3	122,9	132,7
Hektarový výnos	3,84	3,56	4,07	4,27	3,73	4,18	4,23	4,60	92,7	106,0	111,2	97,1	108,9	110,2	119,8
Ocenění vedlejšího výrobku	431	420	424	430	418	431	435	480	97,5	98,4	99,8	97,0	100,0	100,9	111,4
Vlastní náklady na 1 t															
s o. c. ú. ¹⁾	949	1 035	964	911	1 124	1 019	1 056	1 043	107,4	101,6	96,0	118,4	107,4	111,3	109,9
s ú. c. ú. ²⁾	914	1 001	936	919	1 110	1 002	1 041	1 029	109,5	102,4	100,5	121,4	109,6	113,9	112,6

¹⁾ s omezenou cenovou úpravou

²⁾ s úplnou cenovou úpravou

Vývoj vlastních nákladů na 1 ha 1 t žita v Kčs

ČSSR

Ukazatele	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Index (1971 = 100)						
									1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Pracovní nákl. celkem	837	817	805	823	839	831	801	822	97,6	96,2	98,3	100,2	99,3	95,7	98,2
Materiál. nákl. celkem	2 413	2 412	2 625	2 745	3 010	3 296	3 443	3 870	100,0	100,8	113,8	124,7	136,8	142,7	160,4
Z toho:															
osiva vlastní	233	207	183	135	125	111	88	76	88,8	78,5	57,9	53,7	47,6	37,8	32,6
osiva nakoupená	239	256	335	358	416	461	460	531	107,1	140,2	154,0	174,1	192,9	192,5	222,2
chlévká mrva	292	301	309	326	322	319	317	315	103,1	105,8	111,6	110,3	109,2	108,6	107,9
průmyslová hnojiva	598	573	641	576	717	806	814	980	95,8	107,2	96,3	119,9	134,8	136,1	163,9
výkony výr. povahy	145	154	193	224	242	246	356	469	106,2	133,1	154,5	166,9	169,7	245,5	323,4
MN stroj. prací	388	391	363	403	425	495	490	524	100,8	93,6	103,9	109,5	127,6	126,3	135,1
MN režii	410	422	479	549	626	715	777	827	100,8	93,6	103,9	109,5	174,4	189,5	201,7
ostatní MN	108	108	122	164	137	143	141	148	100,0	113,0	151,9	126,9	132,4	130,6	137,0
Finanční náklady	249	297	298	338	349	346	318	355	119,3	119,7	135,7	140,2	139,0	127,7	142,6
Vlastní nákl. celkem															
s o. c. ú.1)	3 499	3 526	3 728	3 906	4 198	4 473	4 562	5 047	100,8	106,6	111,6	120,0	127,8	130,4	144,2
s ú. c. ú.2)	3 435	3 448	3 667	3 890	4 169	4 451	4 547	5 029	100,4	106,8	113,2	121,4	129,6	132,4	146,4
Hektarový výnos	2,80	2,75	3,21	3,35	2,95	3,11	3,22	3,69	98,2	114,6	119,6	105,4	111,1	115,0	131,8
Oceněný vedl. výrobku	457	453	467	457	448	456	467	485	99,1	102,2	110,0	98,0	99,8	102,2	106,1
Vlastní nákl. na 1 t															
s o. c. ú.1)	1 086	1 117	1 016	1 030	1 271	1 293	1 271	1 236	102,9	93,6	94,8	117,0	119,1	117,0	113,8
s ú. c. ú.2)	1 064	1 089	997	1 025	1 261	1 286	1 266	1 231	102,3	93,7	96,3	118,5	120,9	118,9	115,7

1) s omezenou cenovou úpravou

2) s úplnou cenovou úpravou

Vývoj vlastních nákladů na 1 ha 1 t ječmene v Kěs

ČSSR

Ukazatele	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Index (1971 = 100)						
									1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Pracovní nákl. celkem	814	833	852	890	848	831	803	791	102,3	104,7	109,3	104,2	102,1	98,7	97,2 1
Materiál. nákl. celkem	2 296	2 427	2 576	2 776	2 865	3 088	3 364	3 605	105,7	112,2	120,9	124,8	134,5	146,5	157,0
Z toho:															
osiva vlastní	184	194	168	160	135	94	98	87	105,4	91,3	87,0	73,4	51,1	53,3	47,3
osiva nakoupená	284	290	324	353	393	436	445	490	102,1	114,1	124,3	138,4	153,5	156,7	172,5
chlévká mrva	289	298	318	303	308	312	325	320	103,1	110,0	104,8	106,6	108,0	112,5	110,7
průmyslová hnojiva	547	576	604	576	606	695	799	897	105,3	110,4	105,3	110,8	127,1	146,1	164,0
výkony výr. povahy	133	134	161	186	189	202	247	311	100,8	121,1	139,9	142,1	151,9	185,7	233,8
MN stroj. prací	371	395	393	499	478	506	536	549	106,5	105,9	134,5	128,8	136,4	144,5	148,0
MN režíí	364	404	455	518	605	676	726	769	111,0	125,0	142,3	166,2	185,7	199,5	211,3
ostatní MN	124	136	153	181	151	167	188	182	109,7	123,4	146,0	121,8	134,7	151,6	146,8
Finanční náklady	284	306	323	386	369	367	359	374	107,8	113,7	135,9	129,9	129,2	126,4	131,7
Vlastní nákl. celkem															
s o. c. ú.1)	3 394	3 566	3 751	4 052	4 082	4 286	4 526	4 770	105,1	110,5	119,4	120,3	126,3	133,4	140,5
s ú. c. ú.2)	3 302	3 467	3 674	4 049	4 060	4 244	4 479	4 736	105,0	111,3	122,6	123,0	128,5	135,7	143,4
Hektarový výnos	3,63	3,31	3,69	4,24	3,35	3,79	3,99	4,24	91,2	101,7	116,8	82,3	104,4	109,9	116,8
Ocenění vedl. výrobku	464	453	463	507	438	477	449	503	91,6	99,8	109,3	94,4	102,8	96,8	108,4
Vlast. nákl. na 1 t															
s o. c. ú.1)	807	940	891	836	1 088	1 001	1 020	1 000	116,5	110,4	103,6	134,8	124,4	126,4	124,9
s ú. c. ú.2)	782	911	870	835	1 081	993	1 008	992	116,5	111,3	106,8	138,2	127,0	128,9	126,8

1) s omezenou cenovou úpravou

2) s úplnou cenovou úpravou

Vývoj vlastních nákladů na 1 ha a 1 t cukrovky v Kěs

ČSSR

Ukazatele	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Index (1971 = 100)						
									1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Pracovní nákl. celkem	4 294	4 210	4 016	4 250	3 706	3 585	3 562	3 496	98,0	93,5	99,0	86,3	83,5	82,9	81,4
Materiálové nákl. celk.	5 136	5 345	5 640	6 414	6 636	7 121	8 277	8 426	104,1	109,8	124,9	129,2	138,6	161,2	164,1
Z toho:															
osiva vlastní	0	1	2	2	1	4	1	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	600,0
osiva nakoupená	194	193	185	224	212	246	570	284	99,5	95,4	115,5	109,3	126,8	293,8	146,4
chlévská mrva	699	757	792	796	921	940	989	990	108,3	113,3	113,9	131,8	134,5	141,5	141,6
průmyslová hnojiva	1 264	1 219	1 275	1 222	1 405	1 501	1 846	1 884	96,4	100,9	96,7	111,2	118,8	146,0	149,1
výkony výr. povahy	278	296	309	629	495	491	658	771	106,5	111,2	226,3	178,1	176,6	238,4	277,3
odpisy	102	111	130	166	183	192	162	171	108,8	127,5	162,8	179,4	188,2	158,8	167,6
MN stroj. prací	1 141	1 179	1 169	1 564	1 403	1 400	1 548	1 577	103,3	102,5	137,1	123,0	122,7	135,7	138,2
MN režii	1 100	1 160	1 251	1 135	1 301	1 467	1 574	1 638	105,5	113,7	103,2	118,3	133,4	143,1	148,9
ostatní MN	358	429	527	676	715	880	929	1 105	119,8	147,2	188,8	199,7	245,8	259,5	308,6
Finanční náklady	878	886	820	1 012	873	829	822	832	100,9	93,4	115,3	99,4	94,4	93,6	94,8
Vlastní nákl. celkem															
s o. c. ú. ¹⁾	10 308	10 441	10 476	11 676	11 215	11 535	12 661	12 754	101,3	101,6	113,3	108,8	111,9	122,8	123,7
s ú. c. ú. ²⁾	10 308	10 441	10 476	11 676	11 226	11 583	12 668	12 769	101,3	101,6	113,3	108,9	112,4	122,9	123,9
Hektarový výnos	34,10	37,84	32,96	41,54	37,43	26,46	39,47	34,71	111,0	96,7	121,8	109,8	77,6	115,7	101,8
Ocenění vedl. výrobku	1 808	2 346	1 993	2 739	2 237	2 088	2 938	2 686	129,8	110,2	151,5	123,7	115,5	162,5	148,6
Vlastní nákl. na 1 t															
s o. c. ú. ¹⁾	249	214	257	215	239	357	247	291	85,9	103,2	86,3	96,0	143,3	99,2	116,9
s ú. c. ú. ²⁾	249	214	257	215	240	359	247	291	85,9	103,2	86,3	96,4	144,2	99,2	116,9

1) s omezenou cenovou úpravou

2) s úplnou cenovou úpravou

Vývoj vlastních nákladů na 1 ha a 1 t brambor ostatních v Kěs

ČSSR

Ukazatele	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Index (1971 = 100)						
									1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Pracovní nákl. celkem	4 493	4 810	5 200	4 578	4 239	4 507	4 380	4 406	107,1	115,7	109,1	94,4	100,3	97,5	98,1
Materiál. nákl. celkem	8 158	8 895	9 792	9 903	10 566	11 357	12 821	13 476	109,0	120,0	121,4	129,5	139,2	157,2	165,2
Z toho:															
sadba vlastní	985	969	920	850	744	703	667	579	98,4	93,4	86,3	75,5	71,4	67,7	58,8
sadba nakoupená	2 047	2 242	2 584	2 883	3 001	3 027	3 945	4 028	109,5	126,2	140,8	146,6	147,9	192,7	196,8
chlévská mrva	674	719	750	948	970	982	1 043	1 001	106,7	111,3	140,7	143,9	145,7	154,7	148,5
průmyslová hnojiva	989	1 111	1 166	1 065	1 247	1 394	1 516	1 719	112,2	117,9	107,7	126,1	140,9	153,3	173,8
výkony výr. povahy	296	324	405	521	569	661	766	746	109,5	136,8	176,0	192,2	223,3	258,8	252,0
odpisy	149	182	204	264	322	361	311	375	122,2	136,9	177,2	216,1	242,3	208,7	251,7
MN stroj. prací	1 078	1 169	1 168	1 256	1 361	1 570	1 600	1 752	108,4	108,4	116,5	126,3	145,6	148,4	162,5
MN režií	1 557	1 750	2 076	1 287	1 453	1 673	1 824	1 978	112,4	133,3	82,7	93,3	107,5	117,1	127,0
ostatní MN	383	429	519	829	899	986	1 149	1 298	112,0	135,5	216,5	234,7	257,4	300,0	338,9
Finanční náklady	864	954	1 052	1 193	1 066	1 029	1 067	1 061	110,4	121,8	138,1	123,4	119,1	123,5	122,8
Vlastní nákl. celkem															
s o. c. ú. ¹⁾	13 515	14 659	16 044	15 674	15 871	16 893	18 268	18 943	108,5	118,7	116,0	117,4	125,0	165,2	140,2
s ú. c. ú. ²⁾	13 684	14 898	16 207	15 823	16 459	17 337	18 683	19 262	108,9	118,4	115,6	120,3	126,7	136,5	140,8
Hektarový výnos	16,05	18,05	18,89	18,34	16,03	20,16	18,18	21,43	112,5	117,7	114,3	99,9	125,6	113,3	133,5
Vlastní nákl. na 1 t															
s o. c. ú. ¹⁾	842	812	849	855	990	838	1 003	881	96,4	100,8	101,5	117,6	99,5	119,1	104,6
s ú. c. ú. ²⁾	853	825	858	863	1 027	860	1 026	896	96,7	100,6	101,2	120,4	100,8	120,3	105,0

¹⁾ s omezenou cenovou úpravou²⁾ s úplnou cenovou úpravou

Vývoj vlastních nákladů na 1 ha víceletých pěstů a 1 t sena v Kčs

ČSSR

Ukazatele	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Index (1971 = 100)						
									1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Pracovní nákl. celkem	730	780	710	650	666	585	618	593	106,9	97,3	89,0	91,2	80,1	84,7	81,2
Materiál. nákl. celkem	2 064	2 414	2 203	2 284	2 459	2 537	2 651	2 872	117,0	105,7	110,7	119,1	122,9	128,4	139,1
Z toho:															
osiva vlastní	320	436	305	342	270	269	239	234	136,2	95,3	106,9	84,4	84,1	74,7	73,1
osiva nakoupená	384	441	396	385	436	469	438	494	114,8	103,1	100,3	113,5	122,1	114,1	128,6
chlévská mrva	286	290	298	283	295	297	307	301	101,4	104,2	99,0	103,2	103,8	107,3	105,2
průmyslová hnojiva	336	394	361	323	391	441	464	577	117,3	107,4	96,1	116,4	131,3	138,1	171,7
výkony výr. povahy	56	71	87	115	105	97	121	156	74,0	90,6	119,8	109,4	173,2	216,1	278,5
odpisy	26	34	38	46	45	45	36	31	130,8	146,2	176,9	173,1	173,1	138,5	119,2
MN stroj. prací	252	281	262	350	382	344	428	425	111,5	104,0	138,9	151,6	136,5	169,8	168,6
MN režii	336	395	388	358	410	456	489	519	117,6	115,5	106,6	122,0	135,7	145,5	154,4
ostatní MN	68	72	68	82	125	119	129	135	105,9	100,0	120,6	183,8	175,0	189,7	198,5
Finanční náklady	200	206	208	274	255	271	266	277	103,0	104,0	137,0	127,5	135,5	133,0	138,5
Vlastní nákl. celkem															
s o. c. ú. ¹⁾	2 994	3 400	3 121	3 208	3 380	3 393	3 535	3 742	113,6	104,2	107,1	112,9	113,3	118,1	125,0
s ú. c. ú. ²⁾	2 829	3 199	2 994	3 179	3 317	3 331	3 481	3 712	113,1	105,8	112,4	117,2	117,7	123,0	131,2
Hektarový výnos	5,67	6,69	6,02	6,99	7,02	6,06	7,88	6,96	118,0	106,2	123,3	123,8	106,9	139,0	122,7
Vlastní náklady na 1 t															
s o. c. ú. ¹⁾	478	484	482	437	430	510	409	486	101,3	100,8	91,4	90,0	106,7	85,6	101,7
s ú. c. ú. ²⁾	452	454	462	433	422	500	403	480	100,4	102,2	95,8	93,4	110,6	89,2	106,2

¹⁾ s omezenou cenovou úpravou²⁾ s úplnou cenovou úpravou

Vývoj vlastních nákladů na 100 KD krav a 1 l mléka v Kěs

ČSSR

Ukazatele	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Index (1971 = 100)						
									1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Pracovní nákl. celkem	757	780	823	739	725	727	736	739	103,0	108,7	97,6	95,8	96,0	97,2	97,6
Materiál. nákl. celkem	1 443	1 530	1 599	1 599	1 641	1 635	1 744	1 793	106,0	110,8	110,8	113,7	113,3	120,9	124,2
Z toho:															
krmiva vlastní	776	767	762	765	777	708	766	797	98,8	98,2	98,6	100,1	91,2	98,7	102,7
krmiva nakoupená	292	364	409	396	403	423	430	413	124,7	140,1	135,6	138,0	144,9	143,7	141,4
výkony výr. povahy	64	68	72	91	97	103	113	121	106,3	112,5	142,2	151,6	160,9	176,6	189,1
odpisy	45	46	48	57	56	59	62	69	102,2	106,7	126,7	124,4	131,1	137,8	153,3
odpisy krav	18	20	18	16	22	22	20	25	111,1	100,0	88,9	122,2	122,2	111,1	138,9
MN stroj. prací	37	39	40	47	46	50	54	63	105,4	108,1	127,0	124,3	135,1	145,9	170,3
MN režii	178	188	211	169	183	208	221	222	105,6	118,5	94,9	102,8	116,9	124,2	124,7
ostatní MN	33	38	39	58	57	62	78	83	115,2	118,2	175,8	172,7	187,9	236,4	251,5
Finanční náklady	160	173	182	198	195	202	201	210	108,1	113,8	123,8	121,9	126,3	125,6	131,2
Vlastní náklady															
s o. c. ú. ¹⁾	2 360	2 483	2 604	2 536	2 561	2 564	2 681	2 742	105,2	110,3	107,5	108,5	108,6	113,6	116,2
s ú. c. ú. ²⁾	2 335	2 458	2 600	2 529	2 585	2 629	2 725	2 810	105,3	111,3	108,3	110,7	112,6	116,7	120,3
Výroba na 100 KD v l	746	766	797	793	779	782	810	822	102,7	106,8	106,3	104,4	104,8	108,6	110,2
Prům. roční dojivost	2 734	2 795	2 908	2 895	2 842	2 867	2 957	3 000	102,2	106,4	105,9	104,0	104,9	108,2	109,7
Ocenění vedl. výrobku	223	223	222	221	221	224	228	226	100,0	99,6	99,1	99,1	100,4	102,2	101,3
Vlast. nákl. na 1 l															
s o. c. ú. ¹⁾	2,86	2,95	2,99	2,92	3,00	2,99	3,03	3,06	103,1	104,5	102,1	104,9	104,5	105,9	107,0
s ú. c. ú. ²⁾	2,83	2,92	2,98	2,91	3,03	3,07	3,09	3,15	103,2	105,3	102,8	107,1	108,5	109,2	111,3

¹⁾ s omezenou cenovou úpravou

²⁾ s úplnou cenovou úpravou